

పూర్ణ యాత్రా

స్వపల్లె శ్రౌయన్ నర్సిస్ కంపెనీ,

విజ్ఞాన పుస్తక ము.

హిందూ దేవ

యాత్రా స్థలములు.

హిందూ దేవ యాత్రా స్థలములు.

హిందూ దేవ యాత్రా స్థలములు.

హిందూ దేవ యాత్రా స్థలములు.

తి తెలుపఁబడును. అధనుము పాపుగంటకు రైలు బయలుదేరుట ప్రమాదు యాత్రికులందఱు తమ తమ వీరీ తేజఃములతో జ్ఞోర్జ్వలదీయించుట మిక్కిలి యవసరము. వేదాంతమునని భ్రాంతిచిక్కులుపడకుండుటకై యిట్లు విన్నవించుకొన్నాము. ఏకాదశముచేత బడి బయలుదేరుచేసకు యాత్రికులు రాజ్యాలపర్యటను, ముందు మకాములో సాధారణపురైలుబండ్లపై ఎని ప్యంతర కడ్చుచు ని చేరవలసియుండును గనుక, తగినంతసామ్యు ప్రితిపాదించెంతను తీరుకొని జాగ్రత్తపడుట మంచిది.

ఏర్పాటులు. సాధారణముగా సాయంత్రపక్షమునకే సహకారు విడచి బండి బయలుదేరి పోవుటకు కొత్తముగాను ఏర్పాటులగును. చాలి ప్రయాణమువలన ప్రయాణికులకు అసౌకర్యముండును. చల్లగా నిద్రవట్టును. ప్రయాణపు గంటలు కలసిపెచ్చుటచే అధనుము నూరు దినములలో చేయవలసిన యాగ్ర 50 దినములలో పరిష్కారకొనఁగలిగితిమి. బండ్లు, కూలీలు, బసలు, గానినిన ప సామగ్రిలుకూడ పట్టకొనుటయుండును, యాత్రలపైనున్న పరియైన భోగిట్టాలు, యాత్రిలుచేయుంచు పంజాలు, మొదలగు వారితో నలుపు బాదానుచాదిములయందు పోవలసిన కాలముంతయు, మామూలురైలుబండ్ల వేళలనుబట్టి ప్రయాణము వాగింపుటవలన కలుగు వృథాకాలక్షేపము, ఇబ్బందులు, ఇవిన్నియు స్వీయలో బండి ప్రయాణికులకు తేవందున అనేకదినముల ప్రయాణము కలసివిచ్చును, ప్రయాణమేమియు నుండదు. అనఁగా మూలపదిసములు. మామూలుయాత్రికులు రోమంత రోము నాగిచు వి శేషములకన్న, మా యేర్పాటులవలన అరుగంటలలో నాగిచు వి శేషములధికముగా నుండవిచ్చునన్న అశ్రద్ధములేదు. అం

ప్రశ్నల అడుగులం ప్రశ్నానామ చేయుచేత చూడబోలని, పేరిం
 ఎంబోలని, దేశములను, దేవాలయములను రెండునెలలలో మేము
 పూజించితిమి నిష్కృతేయముగా చెప్పగలము. అంతేకాదు విశేష
 కలులు, పుణ్యక్షేత్రాలకావీధులు గల ప్రాంత ఆవిష్కరమున తోచి
 పన్నిననుచును తనకాపగ నిర్ణయించుకొన్నాము. మహాముఖ్యులను
 పరిశీలించితిమి తగినవిషయములన్నియు అర్థమయినట్లు, అనుమతిపొందెను.
 ప్రజలు వ్యవసాయ నిర్వహణము పరిపూర్ణముగానున్న కోరిక
 వారిందటను గలెనున్నది. సుఖముచేయుచును తమ విలువగల
 వారము వృద్ధులగుటకు, వృద్ధులను గలెనంతటిగావూరాలచే
 దగినగా చేచిగా వర్తనలుచేయుచు చేరగవూరాల చేయుచున్నాము.
 విశేషములను పరిశీలించితిమి. తగినగా మూలముల భూమివారాల
 లో మూలము వ్యవస్థలను పూర్వము భూమిముద్రాచేయించుచున్నాము.

కామములను పూజించుచుగా చెప్పియున్నవిషయముల, పరిపూర్ణ
 అనుమతిగాని, ప్రజలనుచూచుకొని, అర్హులు, అసర్వములు, అర్హు
 లు, కాదులువగల రెండునెలలను పరిపూర్ణముచేయబోమను, అప్పుటి
 కప్పుడు పరిపూర్ణముల వర్తనలు అర్హులను చేయించుకొనినా.
 తగినగా వర్తనలచేసిని అనుమతి, ప్రత్యేకించి గడులు కానలని
 అనుమతి చొరుకుకొని పరిపూర్ణముల తగుమాత్రములకొని
 గడులవర్తనలచేయించుము. కోరిక అట్టి అర్హులనుచూచు గడుల
 లో ప్రత్యేకించుచును, తగినగా అర్హులతో నమామముగా నుండ
 వలెను. అనుమతిగా చొరుకుకొని అర్హులకొనినందుననే
 గడులచేయబోమను.

అర్హులము. గడులచేయబోయిన అర్హులనుచూచు కడు మాత్రముగా
 నుండును ముదిరి, తగినగా కొనెత్తునను పూజించుచు తోచి

[illegible][illegible]

చుకొనక తప్పదు. కావలసినన్ని పోస్టకార్డులు, కెనర్లు, కలహు, కాగితము, ఇంకుపెట్టలు, సిరా, చిల్లరడబ్బులు, పట్టకొనుట వంటిది, దానభర్తృములకు దమ్మిడిలు, పైసాలు, కన్నుపచ్చములును అణాలు, బేడలు, పాపలాలు, విలయపన్ని మూర్ఖుని పట్టకొనుట సాధ్యకరము. స్త్రీలు విశేషముగా విలువగల బంగారములు భరించకుండుట మేలు. ప్రయాణపునెండిలో పరిగేయుకొనకుండ జాగ్రత్త పెట్టుకొనుచుండుట కష్టకరముగానుండును.

బొంబాయి, కాశీ, పండిరీపురము మొదలగు కొన్ని స్థలములలో తప్ప తక్కినచోట్ల రైలుబండిలో యెడగదిలోనాను కాల్వకమున్నట్లాండవచ్చును. ఇదిలో పెద్దసామానాలుగదానివి, చిల్లరసామానాలు మకాము స్థలములో కావలసినవిమాత్రము పట్టకొనిపోవచ్చును. మకామునేనుకొన్న ప్రతిచోట ఇండిలో కాల్వకము చేయ వీలున్నదని అనవ్యాకరముగా నుంచుకొనుచును. క్రమియము గమలుకుండించుట, పాయిఖాదాలు కావలసియుండుట, ఇగుగుయంతునుగనుక తుంచుటకు కష్టగుటకు నీలులనుపట్టుట, మానులు పద్దుకొనియుండవలెను. నాలుగుపేరుగొనువారు, రైలు స్టేషన్లవద్ద కంపెనీవారి పలకచేదిచే గుప్తమున ద్విమచోటి నుండియ చేయరాదు. రైలుబల్లపచ్చునీళ్లు ఖాదుగా నిలిపివేయ అగు గురు అనవసరముగా రైలుబల్లిని తొలుతిరుగుట ప్రమాదకరము. రైలుబండి బయలుదేరి పడమరవైపు తినువజ్జాచోరమును జూపుటకు బండిలోనొక్కట, బండి పయిమగపచ్చెన్నలోపలినుండి తలపైకొట్టి తొంగిచూచుట, బండితలుపుతెలుని ప్రయాణమునాగించుట, మిగుల ప్రమాదకరములని యెఱుఁగెను.

మీ పాఠ్యరీతిచూచున్నాము. బండి బయలుదేరువేళకు పాఠ్యము పోతముందు 10 బుల్లో కూర్చుని యుండవలెను.

ఈ క్రమమున మార్చిగ్రామప్రకారము ఏప్రిల్ 18లో యెచ్చికిరీపేటయొక్క ఇంటిపద్ద సుట్టములు, స్నేహితులు, వగైరాలను పెలుసాపేరుగల అరబాచోట్లను విశిష్ట విభాసమువారిని “పూర్ణ యాత్రాస్పతిత్రింశతి” అని కూడా ఇంగ్లీషువారిని పెయింట జాబులు తీర్చుకేరెనెలవు. మణియాగ్గరులు పంపున ప్పున మోపిన “మీనీదరు, పూర్ణ యాత్రాస్పతి” అని మరొకటి పెయింటి, ఎవరికంటెక్కినవలెతో తోపునవారిని పెయింటి ను అభిరూపి చేయు అనువాదాలగును. నీయెవల మరొకటి వరుస పెయింటి పెయింటి మరొకటి మరొకటి.

[illegible]

వ్యాసవివరపాఠము: కంపేనారు యాత్రికుల సౌకర్యము
నకు ధనము పొందుకొను వ్యాసకు రైలులో పెట్టియున్నారు. అ

జాగ్రత్త పలన సామ్యు పారవేయకొనకుండ నిది మంచియుపయోగ కరముగానుండును. ఇష్టమున్న ప్రతిపాదనను, స్త్రీలయినను, లేమి చేర వేరుగా బ్యాంకులో యాత్రలకు తెచ్చుకొన్న ధనము వారు కొనవచ్చును. అందుకు పుస్తకము లుచితముగా నివ్వబడును. ది నమున కొక్కసారి అంగీకరణపైల్ల తమసామ్యున్నంతవరకు కొంచెము కొంచెము కర్బులకు ఇవ్వబడును.

పుస్తకాలయము. (లైబరీ). స్పెషల్ బండిలో ఆంధ్ర ఆంగ్లేయ గ్రంథములుగల చిన్న పుస్తక సముదాయము Library కలదు. టిక్కెట్టు ఎవరిచేరునుండునో వారుయాత్రము వారమునకు లేడు సారులు ఒక్కొక్కపుస్తకముచొప్పున పుచ్చుకొని తిరిగి లాచ్చి వేయుచుండవలెను. ప్రయాణము సమాప్తి కావచ్చునప్పటినుండి పుస్తకము తెప్పరికి నీయబడవు. పుస్తకములు కాలములో తిరిగి యివ్వకపోయినను, చివీ పాఠ చేసినను, టిక్కెట్టు కాలగిడుగులు చివీవేసినను, పారవేసినను, కంపేషనరు నిర్ణయించి భరించుకొని దండుగగాని, ఇచ్చుకొనుటకు బాధ్యులై పుస్తకములు పుచ్చుకొని వుట్లు యెంచబడుదురు. అవసరమని కంపేషనరే తోచినప్పుడు కొంతమందివద్దగాని, అందరివద్దగాని రెండింటిపాఠానికి పుచ్చుకొని భరావత్తు పుచ్చుకొనిదే పుస్తకము వీలయినచో పోవచ్చును.

బహిష్కృత్రీలకు సదుపాయము: టిక్కెట్టుజాగ్రత్త.

బహిష్కృత్రీలకు రైలులో వేరుగాగదులు యేర్పాటుచేయబడును. అట్టి గదులలో కంపేషనరీ ప్రత్యేకపు అనుమతి లేనిచో ఇతరప్రయాణికులు కూర్చుండ

దీనుండివచ్చిన స్త్రీలముఖో వారు పన్నవముచేసి తిరిగి వెళ్లువలకు
 త్రోవొక ప్రయాణమును కూర్చుండుటకు హక్కుకలదు. మాకంపెనీ
 వారు జారీచేసిన పూర్ణయాత్రా రైలుటిక్కెట్లు కడబ్రాగతగా
 దాదాచుకొని కంపెనీవారుగాని, రైల్వేఅధికారులుగాని, అడీగివస్తూ
 చెల్లి వెంటనే కూర్చుండుటలయను. టిక్కెట్లు పారబేసుకొన్న
 ను, లురిటిక్కెట్లు పరిగా కొనకపోయినందువల్లను, కలుగుదంసుగి
 లు, నిష్టము, ధైర్యతీకులే భరించవలెను.

భోజనము:—దివమునకు రెండు పూటల భోజనముకూత్ర
 ము కంపెనీవారి భోజనశాలలలో వర్తించుటపగాను పూర్తి మొద
 యాగ్రించి 60 కుదునదినివలెనుట అంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వభోజనము
 మొత్తముగా టిక్కెట్టుకొనుచుండి దు 25. ఇకనుది మొద
 గలూలకూగ్రించు నిగ్గ లాంపెలచేసితి. మరొకముదిండునవ్వకు వేళ
 వారినికొడు రాగ్రిపూట నుటమొది న్యల్యాహారముకూత్రము
 పుటలను. అందుగా, ఉప్పునీచి, గొడ్డ, పులునటునలు, పులి
 నోరము మొదలగునది ఏవూట కాపూట తినువారికి భోజనము
 1 క దు 0 క-0 కలూనలకూత్రము భోజనశాలయందు వర్తించు
 లును, టిక్కికాగ్రియారులో భోజనము 1 క 0-8-0 ఎనిమిదగా
 లు పుచ్చుకొనలదును. మొత్తముగా యాత్రకంటెకు భోజనపుటి
 క్కెట్టుకొనుట లాభము. భోజనముచేయనపుటలకు తిరిగి సొమ్ము
 వాపసు ఇవ్వలదదు. ఫలహారము, కాఫీ, టీ, వగైరాల కెప్పటి
 కప్పుడే ధరచల్లించి కొనుక్కొనలెను.

ఎప్పటికప్పుడే భోజనపుటిక్కెట్లు కొనువారు పోర్టుటపూట
 కి గంటలలోపుగా రాగ్రికిని పోర్టుటకును మోడీ అచ్చిగ్రి కొనవ

లెను. అటుతరువాత కొనువారికి భోజనములు వేళకు దొరకలేనని విసుగుకొన్న లాభములేదు. వేళకు చెప్పవియవల వంటలవారికి వండుటకు వీలుండదు. కాఫీ, టీ, వ్యర్థాహారములు, కొంచెమే చేయవలగుచుండునుగనుక కావలసినవారు ముందరగా ఏర్పాటు వుటచుంచిరి. కాఫీ, టీ కప్పు 1 క రు 0.1-0 తొ|| నమ ధలహారములు ప్లేటు 1 క రు 0.1-0 తొ|| నమ అమ్మబులును.

రైలుమార్పులు:—చెన్నపట్టణము విడిచినదిరువారత నువరి 30 వ తేదీని “అర్క్కణము జంక్షను” వద్ద రాత్రి 11 గంటలకు పెద్దబండివిడచి దక్షిణయాత్రలకు 18 దినములవరకు చిన్నలె ను రైలుబండిపై రామేశ్వరయాత్రకుగాను, సామానులన్నియు పూర్తిగా ప్రతివాదము లేనివేసి పెద్దలె నుబండినుండి చిన్నలె నుబండిలో పర్చుకొనవలెను. అక్కడనుండి తెల్లవారుజానకి కాంగీపురము వచ్చుదుము. ఫిబ్రవరి 17 వ తేదీని రైలుబండిలో “శివంబుగూడము” వద్ద మరల చిన్న బండి విడచి పెద్దబండిలో యథాప్రకారముగా సామానులన్నిటిలో నెక్కుదుము. అక్కడితో దక్షిణయాత్రలు పూర్తియగును.

ఫిబ్రవరి 20 వ తేదీని వండరీపురము వెళ్లుటకు “మద్రాసు జంక్షను” వద్ద చిన్న బండియొక్క పెద్దవలసెయూనుగాని, 12 గంటలదినములకు సరిపడు సామగ్రిలమూత్రమే మూలకట్టుకొని పెద్దలిరిగి రావచ్చును. పెట్టెలు, యంతరసామానములు ప్రతిమకాములో వలెనే రైలుబండిలో ఉంచిపోవచ్చును. బండి కంపెనీవారి కాసలాలో ఉండును. సామానులకు భయముండదు.

ద్వారకానగరము, వెళ్లవలసినప్పుడు మరల, ఫిబ్రవరి 28 వ

తేదీని “వీరరాగము” వద్ద మూలపాదముల ప్రయోజనమువలనగా ను “పెద్దరైలుబండి విడచి చిన్న బండిలో” అవసరమయిన కొలదిసామానులను వట్టుకొని వెళ్లి తిరిగి రావచ్చును. “కురుకువాడీ” లో ఎలెన “పీరారాగము” వద్ద సహితము “పెద్దరైలుబండి మనసామానులలో” తేదీయందును, రైల్వేమాన్యువలసినిచోటినియేగావున ప్రయాణికులు గమనించవలెను.

నిబంధనలు. (రూల్సు) జనవరి 27వ తేదీని ప్రోద్దుట 10గం. 30 ని. లకు పరిగా వాల్తేరునుండి స్పెషల్ ట్రెయిన్ లయలు చేరును. టెక్నిక్లకు పూర్తిగా సామ్యురైల్వెంట్ల పాఠశాలలు అచ్చటనే బండియొక్కనున్నను, లేదా వారివారి సాగర్యప్రకారము మూలమొదలగిలో చూచినట్లు బండిఆగుచోట్ల ఆయావేళలకు బండియొక్కవలెను. ప్రతిదిన ప్రేమనునద బండి ఆగదుగనుక ముందుగా తెలిసికొని తమకు చేరువ స్టేషనులో వేళకు బండియొక్కవలెను. ఎక్కడనుండి బండి రైల్వేను, దిగినను, పూర్తి యెవటికైల్వెంట్లకు గై వైవారిని ఇచ్చుకోవలసియుండును గనుక అవిషయమై తమకు చెందవలయు వాగ్దానములను లాభములేదు. తిరుగుదలలో గొప్పత్రులు పూర్తి యెవటిదేవుల బంధువులమొదలు ప్రతిపెద్ద స్టేషన్లలోను గొప్పత్రులు దిగి యింటికిగలవనగాను బండినిలువలయును గనుక వాటికినుమిగులు ఆహ్వానితములవారు రావక్కరలేదు. పింఛ్ దిగినచోటను గొప్పత్రులు దిగుచో వారు భోజనపదార్థములు తెచ్చుకొనినవి వ్యాపకముగా చూచుకొని వారియిష్టమున చ్చినప్పుడు విశ్రాంతిగలవనగాని, మతిమొకచోటికిగాని, తల్లవచ్చును. కాని, స్పెషల్ బండి యచ్చట నిలవయుండదు. వాల్తేరు

మార్చి 27 వ తేదీని 10 గంటలకు ప్రోద్బలం చేరినదే ప్రధానము పూర్తియైనట్లు భావించుకోవలెను.

రేట్లు. రూల్సు.

మూలవతరగతి నిండు టెక్కిట్టు 1 కి రు 125-0-0
(ఇద్దరు కూర్చుంటు స్థలము)

మూలవతరగతి అర టెక్కిట్టు 1 కి రు 62-8-0

రెండవతరగతి నిండు టెక్కిట్టు 1 కి రు 240-0-0
(పూర్తియైన బెత్తులకుపు)

రెండవతరగతి అర టెక్కిట్టు 1 కి రు 120-0-0

మూలవత్సాస టెక్కిట్టు 1 కి రు 25 చొ॥ నను,

రెండవత్సాస టెక్కిట్టు 1 కి రు 50 చొ॥ నను,

అర టెక్కిట్టుకు అందులో సగముచొ॥ నను లాగివచ్చును. ఎంతయుండుగా చెల్లించిన సందర్భానికి. ఉన్నట్టి టెక్కిట్టుకు గొప్ప . యిది 20 వ తేదీలోపుగా చేయవలెను మరియు ఇచ్చుచున్నదాగాగా, ఇచ్చు యముగాగాని, “జి. కె. మంగళాచారికి, పుస్తకముల కొనుగోలు” అని చెప్పి “అర్జియన్ సర్వీస్ కంపెనీ, విశాఖపట్నం” అని చెప్పించి పంపించి రజీదులు పొందవలెను. అదాపు సొమ్ము రజీదుతో యిచ్చుచున్న యాత్రాపుస్తకమున్ను, పూర్తియైన టెక్కిట్టుసొమ్ము చెల్లించు దానిరజీదుతో టెక్కిట్టున్ను పేంటనే పంపవలెను. అలాగైతే “యెడల కొలయావసముచేయక పాటులువారిని పంపించు వెలుగు కోవలెను. టెక్కిట్టుకొన్నవారికి పుస్తకము ఉచితముగా నివ్వవలెను.

[illegible]

కలహిని పురుషులకాదు. దుష్టతోపయ, కలహనోగములుగలవారు, మురి
పురుషులువారు, కలహినితోను, పుష్టియంతా ప్రపంచముతో
చేర్చుకొనిపోతే, అట్టివారు మహాకలహమునకు చేరినవలెవిచ్చి
కనుక భాగముగలది. మహిమ ప్రాంతమున్నది నిర్భయముగా ప్ర
యోజనముగలదివచ్చును. దీక్షిస్తున్నపుడును ప్రతివారును ఈ
నియమములను అనుసరించి, (సహనము) వహించుకొని యెంతవరకు
వీరూ, ప్రతిదీక్షిస్తున్నవారును యుగముదిభోగముగా వ్రాసి వంపవ
లెను. పునరుజ్జయము, శ్రీమదు భగవదు, పునరుజ్జయము తొలగిచే
దు, నియమాన్ని, నియమము, నానాకా, అన్ని, అన్నికాని దివ్యుని
యందు (అ:), తొలగిచేదు వ్రాయవలెను. 12 సంవత్సరాల శోపువారికి
అంతా అన్నియు కలగవలెను. 12 సంవత్సరాల శోపువారికి దీక్షిస్తు అక్క
రగలదు. దీక్షిస్తు అక్కరలేదుగలెందలో తెలియజేయవలెను.
వ్యవహారముగా నుండునెందునతోనుచు, ఎప్పుటికప్పుడే భోజనపు
దిక్షిస్తు కొని భోజనముచేయుచు, మొత్తపుదీక్షిస్తుకొందు
లో తెలియజేయవలెను.

తెలుగుబడులలో చిన్నచాపక పదుపాదముగా చక్కచోట
 స్థలము దేర్చాడు చేయబడినది. తిక్కెట్ల పిళ్ళై, పూర్ణిగా ఆ
 ముక్కమగునో అప్పుటినుండే తిక్కెట్ల ఆవిష్కరమై, అదిగా పేర్
 (తీసి) నిర్ణయమాలేపి. ఇదిగానే చాలామంది అంగీకరించి
 బ్రహ్మనియత్నము మానవ్యాధియైపోయి, అప్పుడునుండి పోయి,
 అభిలాషిల పోయివారు అందరూ సామంతులు.

రైలునియత్నపేర్లు. గండియొక్కపాసెగాను, అంకాపల్లి, పం
 ని, నామర్లకోట, నిజాపల్లు, ఏలూరు, వెలవాపల అన్నిమాత్ర
 మే యాస్పెక్టులలో కన్ను నిమిషములు నిలచును గనుక అప్పు
 టికి చేరునగామున్న ప్రయాణికులు తోకవచ్చి బంధమెక్క వచ్చు
 ను. తిక్కెట్లమకు పూర్తిగా సమాప్తమైంది. అంతలో
 లో గండియొక్కచప్పునని ఇదివరకే పోయియున్నది. అంత
 పేండ్లవరములో మరొకము కలదుగనుక అక్కడ ఎక్కడో
 తొందరయందదు. కావలసియున్న అన్ని తిక్కెట్లను పూర్తిగా
 ముందుసాముచెల్లించి రైలుబండికి రావలెను. చేయవలసి
 భంగమగును. లేదా “విశ్వనాథ్” (Viswanath) విశాఖమున,
 అని మాకంపెనీకి కులిగాము పంపి భోగట్టారైలుబండిని
 తు మించిది. రైలుపేర్లుపది పూర్ణయాత్రాతిక్కెట్ల పక్క
 ను దొరకవుగనుక మాకేవాసి వాటిని బడయవలెను. మాకంగు
 నీవారి నికరమైన రజీదులేనిదే మాకు సాము చెల్లియు నడచును
 క సాముచెల్లించువల్లు దేరనీదు మాపించినను లాభమనీదు.
 కంపెనీవారికి ఇవ్వములేని వో కారణములు చెప్పవలసినము లేదుగా
 తిక్కెట్ల పోలేయకపోవచ్చును. ఇచ్చినను, రద్దుచేయుట కని
 కారముగలదు.

పర్వదినములు, పండుగలు.

జనవరి 30 నేటి - పవనతరుణము. వసురాసు, తిరుప్పల్లక్కేరి,
పార్థసారథిపావని గుడియందు.

ఫ్రె. విరి 1 ,, పిఠావస్తమి - చంగల్పట్టా (అశ్వశీర్షము).

,, 6 ,, పుష్కలహేళాని - రామవాధపురము, (దర్శి
తెయ్యము, సవనామములు).

,, 10 ,, ముగ్ధపుష్పము. భనుబోధి, రామేశ్వరము.

,, 11 ,, తిలక సంగ్రహముగామావతు. శ్రీరంగము, జంబు
శీర్షము.

,, 23 ,, మహావిరాడికి. వాళికాత్రయంబకములు.

మార్చి 9 ,, పుణ్యరాత్రులవైద్యుని - గోవిందవాదినామ ము
పురా ల్పందాపనములు.

,, 11 ,, హరివిండుగతు ధర్మ.

,, 27 ,, తిలుగునందితరాదికి పండు 10 గంటకు
పాల్గొనుట.

మార్చి 28 నందుగతులు:—పుణ్యయాత్ర ప్రయాణము, నో
టిసులలోను, పుణ్యనీటిలోను ప్రకటించిన ప్రకారము అన్నియు
సరిగా జరిగినటులు తగినదేర్పాలులు 'రైల్వేకంపెనీలవారితో
ఇద్దిగాచేయబడినప్పటికిన్ని, ఏకారణములచేత ననా, 'రైలుప్ర
యాణములో ఎట్టిమాతృలుకలిగినను, ప్రయాణములు, అటంక

[illegible]

ఏమిగానులో అంటియెక్కేవను, అంటిదిగివను, పూరి గ్రామ పరి
క్కెట్టునామ్ము వేళకు ఇల్లించవలెను. రైల్వేకంపెరిలనాడు లిలది
గా రినిభిచేయుచుందురుగనిక, పరిశివాదును మేము పోవేయు
వరియెల్ల. పరిక్కెట్టును ఉంచుకొని చూపుచుండువలెను. అంతేగాని,

ఎక్కడను ప్రయాణమధ్యమున, ఇచ్చివేయరాదు. వసయమునకు
 నైనను టిక్కెట్లు అమ్ముట నిలపుచేయబడవచ్చును గనుక చా
 లయినచోగా టిక్కెట్లుకొని వలయు రిజర్వుచేసుకొనుట మంచిది.
 స్వయముకల ఆశురుగడియలలో ఎరుగెత్తుకొని వచ్చువారు ఆశాఙ్కం
 గముచే తిరిగి చోదలసివచ్చును.

అబ్బాస్సు చెల్లించినవారందఱు పకాలములో పూర్తిగా టిక్కెట్ల
 నామ్ము చెల్లించి వయచేసి వేళకు పరిగా రాము ఎక్కడలందు
 కొన్న స్థముకడ సిద్ధముగానుండ గోచున్నాము. మేము బాబు
 లు సుప్రయత్నమున కవిప్పించి యుండునక్కలులేదు.

ఇట్లు విన్నవించు విధేయులు,

"పూర్ణయాత్రా నైషల్ ప్రైయిస్
 పర్వీస్ కంపెనీ,"

విశాఖపట్టణము.

హిందూ దేశ యాత్రా స్థలములు.

రాజమహేంద్రవరము.

గోవానరీ పుణ్యపీఠీరమునకుగల యాత్రారాతన వగరము. ఇో
 కనుకరాగాలను రాజరాజనరేంద్రుఁడు మున్నగుగాగల అంధ్రరాజు
 లను దిరగాలము రాజభాసేనగరముగానుండును. ప్రవరాఘ్నినివం
 టి వర్షిలముగల ప్రసిద్ధుఁడగు సారంగధరుని చిత్రమంద రిజేరి
 పడె. మిమోపనిషిదివందల నెవత్సరములక్రిందట రాజమహేం
 ద్రవరము వరిపాలించి రాజరాజనరేంద్రుని పుత్రుఁ గిసారంగధ
 రుఁడు. రాజాజ్ఞ చే గాలవసేనులు ఖండియబడినవెనుక నితఁడొక
 నిగ్రపురుగుని నుపింపిచే నెప్పటివలె శాస్త్రపేతులు మొలకఁదత్త
 రాజునగానుండి సిద్ధులతో కలసిపోయితి స్థలము సారంగధరుని
 పుట్టుచుని వెలుఁబడుచున్నది. ఈతఁడొక శైలుఁగువ్యాకిరీఁదు
 నొకసెనుని చెప్పుచును.

అందునక గొప్పగింధముని నిష్కంశముగా నగడలుచల్లను
 చెప్పఁబడుచున్న అంధ్రమహాభారతము మొదటిమాఁదవర్ణముల
 ను పొసిన ప్రభుత్వతిగన్న పన్నయభట్టాగమఁదని నిలువఁబడు అం
 ధ్రనిఁదొగి బ్రాహ్మణుఁడీ రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థానకపీఠ
 దుగ్గింను. అందునకవిత్వము కట్టుదిట్టముగా పద్యసంపుటియొనర్చి
 ఁ పాలతో వితఁడీ మొదటివాఁడు. ఈతనిప్రఖ్యాత భారతకవిత్వ
 మునలన రాజరాజనరేంద్రునకు నత్కిరిగలిగను. ఈకపీఠదుని
 వాగ్గులపాలిచేతను, గొతమిలలతరంగములచేతను, సారంగధరుని
 పుణ్యచరిత్రాశ్రమంతివలనను, రాజమహేంద్రవరము ప్రఖ్యాతి న
 హించినది.

తొమ్మిదివందల మైళ్లు ప్రవహించి ప్రత్యేకముగన్న ఇచ్చట నోదావరిపై విలసిత మనూరు రెండుమైళ్లుగలదు. హిందూదేశ మున నింత పెద్దవంతెనలేవీలేవు. ఇచ్చటిమంచి నోదావరినిగోరి వడలపై ప్రజలు భద్రావతినియాస సేసినారనియు, 1949 న హి వత్సరము ౧౧వై నెలలో నోదావరిపుష్కరమున నొప్పటికప్పునొప్పు న మూరాలమహిళాదళవరమున జరిగిపెరి.

ఇచ్చట నోదావరియొక్క ప్రత్యేకతలగుముఖమునొంది, పూర్ణిమలలో పేర్కొనఁబడినవగు నోదావరిలో పూర్ణముగాపొంది, మా ద్విందేయదేవాలయమున పులులనల్పి, పేళకు పుష్కరమున పే ర యాత్రికులఁ జొర్పియించుచున్నాము.

కాశీగంగ రామేశ్వర మెవ్వరయిన తీసుకొనిపెళ్లుచున్నయెడల నోదావరిలో కొంత కలుపు నాచారముకలదు. అట్లుచేయునె యెడల, గంగచల్లెగు నోదావరినిగాది యుత్సాహమునమీది మీ పై దిన రెండులలోనుండియెడమ పురుగునని విశ్వాసము కలదు.

చెన్న పట్టణము.

ఇరువదియేడు చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణమున, లాంఛనములకు పైగా దశవంశ్యయుఁగల మహారాజధానీయగ్రహము చెన్న పట్టణ మున చూడఁబడినదంతలు, విశాలోన్నతముగల సౌధములు, నే త్రొవ్వదముగాఁ జూడఁగివస్థలములు, మొదలగువనెక్కి కలవు. చిట్టగఁబట్టియున పచ్చటచ్చట యన్నిచాతలవారికి నేత్రములు

గలవు. స్వేషలోకస్థియినవీలువు రాయపురమున స్తేషము చెన్నపట్టణములోనిభాగమే. ఇది పశ్చిమపుటాద్భుతము కడచేరున. ఇచ్చట నుండి ట్రాముబండ్లలోను, రైలుబండ్లలోను, పురపంచతయ నాచుటకు చౌకగాపోయి రావచ్చును. అచ్చటికి చేరునగానున్న “సీట్ స్టేషన్ నుండి విద్యుచ్ఛక్తి చే నడుపఁబడు “ఎలక్ట్రిక్ లైన్ యిన్” వ్రతీ 20 నిమిషములకు బయలుదేరి 18 మైళ్ల దూరము దగల “తాంబరము” నెలకు పోయివచ్చుచుండును. ఇది చూచుటకును, ప్రయాణముచేయుటకును, వింతగానుండును.

ఇంత పెద్దపట్టణముగా త్వరితలోపరిగివ “మదరాసు” ని నిలువఁబడు నీచెన్నపగరము, ఇచ్చటికి సుమారు 200 సంవత్సరములక్రిందట జాలరివల్లెగానుంచెనన్న నింతగాఁగోచును. అంగ్లేయవర్తకులు ధర్మాలమొకటాద్రియను నెనుగిల వానియొద్ద శాశ్వతకాలుగా నిచ్చటి కోటగలస్థలమును పొంది, వానితండ్రియగు చెన్నప్పచరిట వదిననగరమును కట్టుటచే చెన్నపట్టణమును పురుషయ్యను. ఇప్పుడిది యాంగ్లేయప్రభుత్వమున రాయపుష్టువంటిది. 1856 క్రి. శ. సంవత్సరమున తుంగభద్రానదీతీర విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీరంగరాయఁడు చంద్రగిరికోటలో ధర్మాలమొకటాద్రి చే వాంగ్లేయవర్తకులు పొందఁబడిన స్థలమును స్థిరపరచి “ఫ్రాన్సిస్ డే” యను వాంగ్లేయనకు ఘోర్టుపంటజార్జి కోటను కట్టుకొన ననుజ్ఞ యిచ్చెను. అస్థలమే యిప్పటివిజ్ఞాంభస్థితియందున్న పట్టణభాగము.

ఈపగరమున యూరపియన్ కంపెనీలచే విరాళిల్లుచున్న మూలముతోడ్డు, హిందువులముఖ్యవర్తకస్థలములగు, “ఎన్నలేడ్,”

“చీవాలుబాతురొక్క,” “బాగ్గిడ్డ” యను, విశిష్ట, పాపములను
 మొదలగునవి విశాలభవనములచే కృత్యమానముల “మైలాపూ-
 రు,” ను, ప్రేమిజన్మికాతే, పనెట్ హాసు, కర్మభిక్షివల్లించు
 వగల గవర్న మొంటలపేములు, పార్థవభిక్షివలయుగల “ప్రేమ
 కేస్” లని నిలువలు. తీరువల్లీక్ష్మివలయు, భేదీవలయు, పులిసి
 మైల “భిక్షుపాపకల్ నిష్కే,” లై బగ్గి, కుటుంబులగుల “ల
 దయాదు,” మొదలగు నన్నె చెప్ప చట్టము “పద్మకేసుల, పాగ
 లు, చూచి యూచుడింపడును.

నమద్రములోవలెక “పద్మగోచలు కట్టియున్న పాకారోచము
 (హార్పురు) చూచుట కావందముగానుండును. మందరమును విశ
 లమును పాకోరు విద్దింపు లాకారేక, లైట్ హాసు, పలు
 బాద్మికోట, ఒకదానికోకటి చేరువగా నమద్రమునకు న్యల్పమా
 ములోనున్నది. నమద్రమునగుల యెన్నోరకముల చేవలు, నీవ
 బంతువులు, కదలియాడుచుండగా మెల్లంబునో లట్లు చూచిగిని
 నలమునకు “వక్త్యరియమ,” అని పేరు. ఇది పులిపిండ్లికానీ.
 కేదురుగా నమద్రలేరువు తిసుకమైదానములో ప్రేమగేమి చీదిసర్గ
 నున్నది. తీక్ష్ణుకోని లోనికివోయి చూడవలెను. ఈప్రాంత
 ముననే “రేడియో,” అనును. ఆకాశ శబ్ద వశీకరణయంత్రము
 సామాన్యప్రజలందఱు ప్రతిదివసాయంతాల ముదితముగా గావ
 ను విని యూచుడింపవలయునని “మైక్రాన్ కాల్పరేషన్” వా
 రితే నెలకోల్పించినది. విశాలమును మరీనా అని పిలుచుచు
 వీరకోర్డు సాయంతాలమునుండియు విద్యుత్తీవములతో దీక్ష్య
 మానముగా విరాజిల్లుచు మందహారుత సేవావిహారమున కత్యం
 త రామగీయకముగా నుండును. భోగివరాయణులగు మందర

సుందిరీమణు లందందు కాల్ప డకమ, గుఱ్ఱపుబండపై ని, మోటా
రుబండపై ని విహారార్థమచ్చటికే ప్రతిదివము సాయంత్రసమయ
ముల విచ్చేసి ముచ్చటగా గాన్పించుచుందురు. తెన్నుపట్టణ స
మద్రవిత రామణీయక మనస్యసామాన్యముగా నుండును.

పీఠిల్లు పార్కునందు 116 యశరముల స్థలములో చింతరక
ముల పుష్పవాటికలు, వృక్షజాలములు, జంటి పక్షి సరస్వవనం
తకులు మొదలగునవి కలవు. కళిబర పరిరక్షణ స్థానమగు
“మ్యూజియం,” గ్రంథాలయ రాజమహాదగు “కాన్సి మొ
రా” బ్రహ్మ, రకరకముల సామాన్యవస్తువులమృబం “మూర్
కుల్కెట్,” కూరలు, హస్త, చినునులన్నియు సమృద్ధిగా దొర
కు కొత్తలుచానిది, పట్టణమధ్యమున నచ్చటచ్చట గలబలుకు,
మనో, కరకవాటిక, సప్తమయెన్వద్దు, నీల, మొదలగువారి
వ్యూహ లోహప్రతిమలును, పార్కులనలకు, పూలమొక్కలు,
అరుగులు, జెంబీలు, నీటి యంత్రములుగల ఉద్యానవనములు,
చింతము, నానందము, చూసకులకు గలిగించుచుండును. విశాల
మగు పెద్దకోట గలిగిన యీ మహానగరము హిందూదేశమున
పెద్దనగరములలో మూడవదానిగా గణింపబడుచున్నది.

ఇచ్చట ట్రాముబండ్లు, బస్సులు, చౌరంగ నుండుటచే ప్ర
యాణికులు తక్కినబండ్లవారితో భేదములు. వాగ్వాదములు నలు
పువ కాలయాపనము చేయుటకంటె, పీఠిలో దూరప్రదేశముల
కు సులభముగా వెళ్లిరావచ్చును. చిక్కుచ్చకి చే నకువలకు
రైలుబండ్లు పట్టణమధ్యమున, నీల, భోక్త, పార్కు, ఎస్కోరు,
గిండి, మొదలగు స్థలములకు ప్రతి ఆరుగంటకు ప్రోవుచుండును.

ఈర్ష్య లులుంటే ప్రభలమందియిండును విశ్క-నిమగ్నము (ముగియి)
కన్న పోయ్యుగానుండును. చెన్న పట్టణమున విరిగిగా నిద్రించు
ప్రతివస్తువయు కొని యుత్తికులు సొమ్ము విశేషముగా పెద్దియి
రాదని పోయ్యుచుండున్నము.

కాంచీపురము.

చెన్న పట్టణమునకు సుమారు రేలమైలదూరముననున్న, గల
చి, కలవరం, (బంగారునగరము) అను నామాగరికములగు
కాంచీపురము పురాణ ప్రసిద్ధమున నున్న పుణ్యనగరములలో యొ
త్తికులు సంపర్కించు వానియందు మొదటిది. దీనినే వక్షిణ కాశీ
యని యందుదు. ఇది రైలుస్టేషనునకరమైయు దూరములో నున్న
ది. ఇందు ప్రతిమాలనేకము కలవు. కాశీఖండమున శ్రీనాథుని
నన్న విగ్రహములగుర్తి యిట్లు వాగినియున్నాడు.

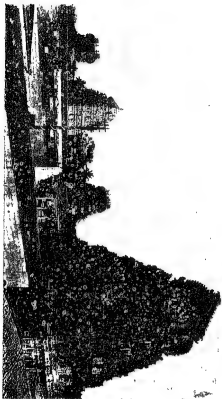
ఈ గ్రీ. ఉబ్బని, కాశీ, మాయ, అయోధ్య, కాంచి,
మధుర, ద్వారక, యనెడి నామములు గలిగి
పట్టణములేమఁ గీర్తి సంపదవహించు
మహిత కైవల్య లక్ష్మికి మందిరములు

శ్లో ౪

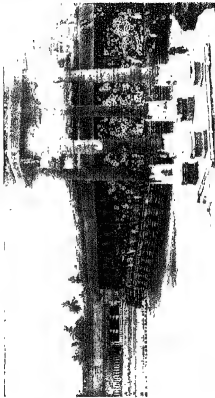
హరిద్వారమునకు మాయావగరమని పేరు.

ఇచ్చటగల అనేక దేవాలయకుడ్యములపై నక్షిణ హిందూ
దేశ పూర్వచరిత్రము శిలాక్షరరూపమున ఫలకములపై చెక్కఁ
బడియున్నది. వైవాయాత్రికుండగు హ్యూక్ క్లాండ్ గ్రీ. క.

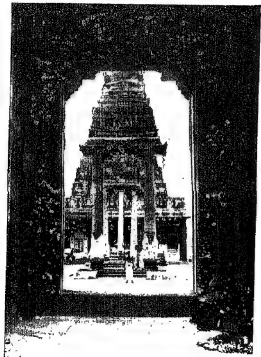
కామగిరి, దేవీ ఆలయము, కాంచీపురం.

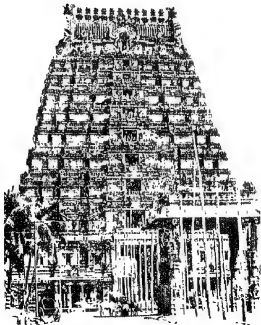
ಮೈಸೂರು, ಮೈಸೂರು.

దేవాలయముఖద్వారము,
విష్ణుకండి.

ప్రకాశబరదాస, బేహారులో నిర్మింపబడినది,
 ఇది చాలా పురాతనము.

ఎదిమీదను శతాబ్దమున సీసగరిమును జూచి అప్పటి గొడ్డమత వి
జ్ఞానభాగమునుబూర్చి వాగ్దాసము. గొత్తమ బుద్ధుండిమగరిమున మ
తచాచారము గావించెను. బొడ్డ సన్యాసియును భక్తపాటుండిమగర
మున జన్మించెను. బొడ్డ మతానెలంబునుండెను అశోకచక్రవర్తి
యనగరిమును పనేక స్థానములు నిర్మించెను. ఇచ్చటనే మత
చరిత్రాచారమును జగద్గురు శ్రీ శంకరాచార్యులవారు హిందూమ
న పంతుమును పునరుద్ధరించెను. 4. పశ్చిమవాలయములు రెండును
గరి గూరి పెగరిము రెండు మతముల వారిని గారివనీయము.

4 చ్చిటి పునర్విరహాణ కాశల్యమునుబట్టి హిందవ రిబ్బకా
ప్రమాణత హిందూగా గిర్దానవిచ్చును. పెగరిమునగల యనేక
దేవాలయములలో ఏకాంబరవాద, కామాక్షి, నరనరాజుల దే
వాలయములు ముఖ్యములు. పంచర్పిరిముహూగునను అప్పడ
పురం దర్శివముగిచ్చట జరుగుచునేయుండును. “మే” నెలలో
నగరిను శ్రీ నరదగావస్తామి గరుడోత్పదిము మిక్కిలి దర్శనీయ
యనిను, గొప్పగను జరుగును. చుట్టుప్రక్కలనుండి విచ్చు వేస
వేల వ్రజలకు, భక్తులకు, ఉత్సాహింబులలో సహితమిచ్చట
తగినంత వివరింపడు. చాల సక్రమములు, మండపములు గలిగి,
ఉరుద్రొక్కల కొబ్బరిచెట్ల నీడతో విశాలవిధులుగల బాగుగా ని
ర్మింపబడిన యీ పెగరిము దర్శనీయ రామాయకముగా నుండు
ను. మిక్కిలి వేసవిలో సహితము సంపూర్ణ బలసమృద్ధిగల తపా
కములదేవాలయ ప్రాంగణములయందు దండముగా నుండును. పం
క్షతోటలు, తోపులు, సీసగరప్రాంతమునగలవు.

పెద్ద శంకరము, చిన్న శంకరము, పని రెండు భాగములుగ
ల యీ ముద్దనిసిపత్ పట్టణమున రితి వేల జనముగలదు. పుణ్య

గృహనిర్మాణ నిల్వకామ్యమున నై నుండ పురుషాత్మ, స్త్రీలనువాధ
దేవాలయములగుట వ్యసంకటముగా ననబడును. ఏకాంతనివా
ధుని దేవాలయమిచ్చుట మిక్కిలి పెద్దది. కానినగల నిల్వకామ్య
ణ్య, శిలాశాసనములవలన పురాణ దీక్షలు ఏకాంతాచార్యులగు
కుర్చులువలనచే యీ దేవాలయము ఏర్పడినా ఎరిపి దర్శనతొ
గర్వమయినది. కంచితయందుగల కామార్గ, విష్ణువరదగుహగల
మీనాక్షి, కాశీయందుగల విశాలాక్షి, మున్నగు శక్తిస్థానము
ని చెప్పుదురుగాని, స్థలవేళాభేదములబట్టి భూమినినిశ్చయ
నెకాని, శైలకన్యకయొక్క తోలి యీ భూమినినిగ్రహించు
యూహించుచున్నాము.

ఏకాంతనివాధ దేవాలయములోని లింగము నిర్మణ్యతగలదు.
బ్రహ్మిణీకీర్తివ పంచలింగములలో నొకటిగలదు వ్యవస్థలింగము.
ఉన్న తమైన యీ దేవాలయగోపురము విజయనగర సామ్రాజ్య
ధనతయగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలచే నిర్మింపబడినది. లంబన పోలి
కిని పైకడతాల్లి నిరంగిగుండుబెట్టులు గాన్పించును. ఇచ్చటి శివేశ్వర
దేవాలయములనుండి స్థలపురాణములు గదివి శ్రీశ్రీమహావ్యవస్థ
ము తెలుసుకోవగును.

ఇచ్చట దేవాలయాలవరణములో నొక పెద్ద మామిడివృక్షము
క్రింద శివునికొలుకు ఒంటికాంతపై నిలచి పార్వతీదేవి నిలవని ప
యచున్నట్లు శిలాచిత్రము గలదు. ఆచెట్టు పగిలియేను పుష్పించు
ను. దానితీగల వాలుగు పెద్ద కొమ్మలు, పులుపు, పి, మిడు,
చేతు, గల వాలుగురకముల పండ్లు పండునని చెప్పుచును. కానిన
వంగియున్న యొక పెద్ద కొమ్మక్రిందమాది చెట్టులను పగిలినా
ము చేసినయెడల పాపములు నశించునని నమ్మకము.

చెంగల్పట్టు.

ఈ సేతుగలబట్టానది ముఖ్యపట్టణము. పట్టణమును, పాలారవ నియము, లైలునీమనుప కరమైలా మారములోనున్నది. ఇచ్చట సత్రములుగలవు. చుట్టును కొండలు, సుధ్యను సరోవరములుకలిగియున్న యానాగమ పయనాండకరముగానుండును. పదునైదవ శతాబ్దమువాటి విజయనగర చక్రవర్తుల కొటదిహ్నుము అందుగానున్నది.

ఇచ్చటికి తొమ్మిదిమైళ్ల దూరములోనున్న “తిరుకలికుండ్రము” విజయనగర చక్రవర్తిగమునకు బాగాలు, గుప్పులు పోవుచుండును. ఇచ్చటగల తామపరిశోధనలకు నీచేవాలయము మహారుద్రరాజువల పవత్యరములనుడియున్నట్లు నిర్ధారణ చేయఁబడినది. ఇట్లాన పద్మతీర్థగమలలోనొకటి భగవంతునిచే దక్షిణదేశమునకు పోయినదను ప్రసిద్ధిగల కవికవిష్ణుకవి కథారమునున్న తిరుకలికుండ్రచేవాలయము మూలపూర్ణగానుండును. ఈచేవాలయ సాగ్రంతమున యిదిపుంగిపుల యవతారమని తలంపఁబడు రెండు గదులివనూలు, పూజారియనుగు నిలగఁజూపఁబడు కవరామానేశ దేవుక నివాసగిరి విచ్చేయును. ఈనగరపవత్యరములనుండి వెళ్లి కల్లనీ యట్లు వచ్చుచున్నదినియు, రెండోకన్న పొమ్మ రావదియు, నిరుడిలు పురాణప్రసిద్ధమున శ్రేత్రసహితు కన్నులారఁ జూడఁదగినది.

పసు శోభనములని పిలువఁబడు “మహాబలిపురము” చెంగల్పట్టునుండి పదుపూర్ణమైళ్ల దూరమున్నది. సముద్రప్రాంతమున

యిదు బాతిరసములును, తీరమున నొకదేవాలయమునుగలవు. అర్జునుఁ డచ్చోట తపస్సుచేసెను చెప్పదురు.

చి దంబ ర ము.

చెన్న పట్టణమునకు 151 మైళ్ల దూరములో స్థాపించిన కర్ణాటము చేరువగా నిరుపదిరెండువేల జనసంఖ్యగల చిదంబరవారిముగలను. ఇచ్చట వనేక సత్రములున్నవి. ఉచితముగా నీడబాగ్గిహ్మములు కు కోరినయెడల భోజనము పెట్టుదురు. బాత్తె నలలో ఆశీర్వాదము జనము, చీశంబరులో ఆరుద్రదర్శనమునను ఉత్సవములు జరచేసిరి నములు జరుగును. ముప్పది నలువదివేల జనముప్పుడు యాత్రిలకు విచ్చేయుదురు.

ఇచ్చట శివ, విష్ణు, దేవాలయములు రెండునా కల చేరువననే గలవు. ఇచ్చట చంచలింగములలో ప్రభుగణ్యమున అనాశాన గమున్నదని పురాణావస్థితి. లింగమున్నదన్నదైపు నోడినది 2-1-1 కలితచేయఁబడియుండును. లింగదర్శనము కావలెనన్న సేవ కిది చేయుదురుగాని, అచ్చట నేమియు కనిపించదు. అనాశలింగము మూలదృష్టికి కనిపించుటెట్లు? అచ్చట నొక శిలాశాసనముచూచ్రము కనంబడును. దీనినే చిదంబరరహస్యమని పాడుచుగా చెప్పుదురు.

ఈపట్టణమధ్యముననున్న దేవాలయము 40 యశ్రముల విశాలభూమిపై నిర్మించఁబడియున్నది. నాలుగైదవ ప్రాకారపుగోడ బొగవారిచుట్టు నింగొకటికలవు. రెండవప్రాకారమధ్యమున సహ

సమంతసము, కనకకాపారము, శిశ్రుదివాహనమును మహాపండి, చిన్న దేవాలయములు గలవు. మూడవప్రార్థకారమున మహాలక్ష్మి ఆలయము, పావ్యతీదేవిగండి, రథము, మంతసము, చావీ, యె దలగునవి గలవు. నాలుగవప్రార్థకారములో సుటరాజ శిఖామణియ గు శిశ్రుది తొండవగృహము కలదు. పెరుమాళ్ల కోటలయను వి స్వాలయమునూడ సచ్చటనేకలదు. ఇచ్చటనే మూడవదల గనే కోడని నిలువెలపు మహాగజేశ విగ్రహముకలదు. ఇంతగజేశవి గ్రహము హిందూదేశమునందెచ్చటను లేదట.

“బృహద్రథ” యను అంగణమున కీరీస్తంభములుకలవు. పృ థ్విశిలాదిత్రమునె నయ్యది యలంకరింపఁగలుగుచున్నది. “కనక నథ” య అంగణమున సచ్చటి శిలాస్తంభములయందు చావీ, బాగ్వి శిలాల్ప స్తంభములు గావవచ్చును. నాట్యశాస్త్రమున పావనస్థానము 108 నాట్యసంకర్షములు ప్రాచీన గోపురము లయగు మిక్కిలి స్తంభములుగా నుండెడివి. నొమ్మిదవళ త్తామనాలో కట్టెములయందున్నవి యద్విటి శాతిఫలకములు పరిమితిగల సదియగును. చిదంబకమన దేవాలయములన్నియు కోనేటిపట్టును విక్రీయంబడియున్నవి. పట్టణమంతయు దేవాల యములయట్లును పెరిగియున్నది. అనేకసత్రములును, చాలవిశాలము పెదలయు గల వీధులు నిందుగలవు.

క్రాంతిగా అన్నామలై పెరిగారి యాచార్యమువలన విజ్ఞం భించిన గొప్ప స్థానిక విశ్వవిద్యాలయమున “అన్నామలై యాచార్యునివిద్వింగు”, రైలుస్టేషనునకు చేరువగానున్నది. ఇదిచూచుట కాస్తాదకరముగానుండును.

కుంభకోణము.

ఇరువదివేల జవాభాగల పురాతనస్థూలమును పునరుద్ధరణ
కావేదినది. రెండుసాయలకు మధ్యనిన్నది. పూర్వమునప్పుడు కో
కరాబధానిగా నీవగరము ప్రకాశించుచుండెను. ఇది విద్యావంశిని
మది ప్రసిద్ధి. అద్వైతమతసిద్ధాంతస్థాపకుడను స్వామి బ్రహ్మ
యలకు డైవతమునంటివాఁడు వగు శ్రీజగద్గురు శంకరాచార్యులు
చారీవగరమున తనమతప్రచారము గావించెను. తనవ్రాతు
లోనిది యొక పెద్దపట్టణము.

రైలుస్టేషనున కొకమైలుదూరములో నగరమున్నది. ఇచ్చట
కావలసినన్ని సుత్రములున్నవి. శంకరాచార్యులవాఁడు మనసులయ
ను, మతకొన్ని సుత్రములందును బీదబ్రాహ్మణులకు భేదము
చితముగా దొరకును.

కుంభకోణమున శంకు, రాసి, ఇత్తిడిసామూలులు పోసియు,
బ్రహ్మాత్మవ మిచ్చట్టణమున ఫిట్టెది, మార్చి, వ్రసిత, నెల
లలో, పాకంగపాణిపావము, కుంభేశ్వరపావము, సక్రపాపావము,
రామపావము గుడులలో చేయబడును. 1988 వ సంవత్సరములో
మహామథుమను గొప్పయత్సవము పండ్లపండుసంబంధముల శంక
సారి జరుపబడును. రామపావము ఆలయస్తంభములపైని విష్ణు
మూర్తి దశావతారములు కడు నిపుణముగా చెక్కబడియున్న
వి. లోపలి జేవాలయపు గోడలపైని రామాయణ కథావృత్తాం
తమంతయు శిల్పవ్రతిమలుగా చెక్కబడియున్నవి. ఇరువదియవ
రముల స్థలములో మహామథు సరోవరమున్నది. ఇచ్చట ఫిట్టెది
నెలలో పన్నానోత్సవము జరుపబడును. మహామథుసమయమున

నాలుగై కులక్షేప జనమీశరోపకమున సన్నవమానుదురు. బృహ
స్పతి సింహులన్నమునఁ బ్రదేశించినప్పుడీ మహామోక్షము జరుపఁబ
డును. ఇది పూర్ణిమా దివసంబున జరిగినేని మిగుల ఘటప్రదము.

పంచెండేండ్లకొక్కసారి మహామోక్ష సమయమున గంగానది
యొ సరోవరమున అంతర్వాహినియై పవిత్రతగావించునని ప్రతీ
తి. ఇట్టిలిరునిసభూయిష్టమగు జలమందు సన్నవమానేయు నిగు
గున పవహ్నియనుకొనక పంక్త్యహ్నవయ్యలై కావేరినదిలో వెం
టన సన్నవముచేసి బహిరంతర్మలినములను వదలిండుకొందురు.

ఏషీణ హిందూదేశమందెచ్చటను గానరాని బ్రహ్మజేవున
కాలము మోతంధికోణమున మాత్రము కలదు. ఇచ్చట సుమో
రిదనదినాలుగు దేవాలయములు కలవు.

త ర జా వూ రు.

రింజావూరుపల్లెనగరము. ఇచ్చట కుట్టుబట్టలు, తివాచులు,
నేరెపనులు, బంగారు చిలుగువనులుచేయుదురు. చోళవంశీయుల
గు పిలోత్తుంగరాజు లీనగరము నుమారు వేయినంతస్థరములు
పరిపాలించిరి. సాయక రాజులు కొంతకాలము పరిపాలించిరి. విజ
యరాఘవనాథుడుఁడనురాజు, యుద్ధముచేయుచు, ఓడుదునని నం
శయముకగిరిపంటనే శత్రువులచేత జవానాదిక్కుకుండునట్లు,
చిలిపేర్చించి రాచస్త్రీలపండుటను అగ్నికాహుతిగా నొనర్చి తా
నును యుద్ధములో మడపెను. ఇది బొచ్చిరియుద్ధము, చిత్తూరు
ముట్టచేని బృహి కే దెచ్చుచున్నది. సుమారు నూటముప్పది సంవ
త్సరములక్రిందట తంజావూరు, అంగ్లేయవరిపాలనముక్రిందజేరినది.

తాంబూన్ అను రాక్షసుని విష్ణుమూర్తి పరిమార్చివెళ్ళుట అంటారు. తనపేరు శాశ్వతముగా నుండునట్లే ధర్మమును తలచుచున్నానని వామనకథానుసారమునైనది కాగ్నివంశ విష్ణుమూర్తి పాప క్షయమునకు రిక ముద్దించి యట్లుగామెయెంటు. ఇప్పుడు ప్రతిష్ఠాపిత మూర్తిను పెద్దయెత్తునకు జరుగువచ్చు వేదేకపండు గుప్తములు పుష్కయందురు. పూర్వోక్తములను 15 అడుగులయొక్కదిని 25వేల ముప్పుగోడలును, చుట్టును 15 అడుగుల బోతుగల భూమి, పుష్కర బాడపున కంఠకము పూర్వయొక్కవగుననినది. ఇప్పుడుగోడలు 5 డిగ్రీగా ముద్దవినవల్పాదు అగోడనుగోడ¹ ముట్టునుగల కలహిమూ గ్రహుక్రమముగా కన్పించివైచిరి.

ఇప్పుడు బ్రహ్మాశ్వరస్వామిగోడల చాళుపెద్దది. (ప్ర. క. 11) శతాబ్దమున తోళరాజును రాజరాజునతండుండు నీదిని నిర్మింపఁ ను. ఈతండును, ఈశనికుమారుండును రాజేంద్రరాజును, పావన ర్మకును కాంచీపురగృహనిర్మాతయగు నీదేవాలయము నిర్మింపఁ నానికి, భూదావములు, సవము, రత్నఖచిత వస్త్రాభరణములు, కానుకగా నిచ్చినట్లు దేవాలయమునందున్న శాసనములలో ప్రాయశఃబలయున్నది.

ఎత్తయిన గోపురములతో విరాంతుల నీదేవాలయగు పూర్వమున నొక పెద్దపందికలదు. ఇంతపందివిగ్రహ నిర్మాణమునకు నున్నట్లుగా నిర్మింపఁడు. పల్లవులుభాగ్యతో నిర్మింపఁబడిన బ్రహ్మాశ్వరస్వామి వడువారడగుల పాడపును, పుష్కరిండునులయొక్కనూ, వీధులును అష్టశాలగోపురముగలిగి, ఇరువదిరైనుకులున్నది. ఇరువురు దువని అందవాదేయఁబడెను. కొంతకాలమునాగివది పెరుగుచుం

దేవని ప్రజలచే ననుమానింపఁబడుచుండ, నొక ఋద్ధిమంతః దీ సందీర్ఘదురితలపై నొకమేకు దిగగొట్టగా అదియొక లాశంది పెరుగుట మానెను.

ఈ దేవాలయములో నొకచోట పెరియవాయడీఅమ్మలో అను పేరున పార్వతీదేవియు, నింకొకచోట చండీకేశ్వరుఁడను గలరు. పంపగయత్సవాదులలో వాట్యకలైలు శృత్తగీతాభినయములు నల్పు మంటపములకు గలవు. దక్షిణముఖముగా ప్రతిష్ఠింపఁబడిన దక్షిణామూర్తి గుడియు నీదేవాలయముపందే కలదు. పొగపై న సంబ్రహ్మణ్యదేవుని కోనెలయు, నుహామంటపమునందలి నుహారాష్ట్రరాజులు చిత్రవ్రతములును చూడదగినవి. అలంకార నిర్మాణ సాంకర్యమున విప్పటి సంబ్రహ్మణ్య దేవాలయము, దక్షిణదేశమున నున మూకొంపఁగలిగినంత బాగుగనే నిర్మింపఁబడినదని స్పష్టావక ముడితఁడు వ్రాసినయన్నాడు. అప్పటి శిల్పనైపుణ్య విలసన విప్పటికిని నేచే చిత్రించినంత స్ఫుట సూక్ష్మంశములతో నీదేవాలయమున శిల్ప విద్యాప్రావీణ్యము చూపట్టుచున్నది. ఇప్పుట నొక పుష్పద్యానమును, మంచినీటి సరోవరమును గలవు.

తంజావూరునందలి కోట మిక్కిలి పురాతనమయినదని స్పష్టముగా తెలియఁగలదు. ఇందలి దర్బారుహాళులో తెల్లచలువతొత్తో “ప్లాస్సుమో” చే నిర్మింపఁబడిన రాజా శివాచే ప్రతిమకలదు. పథ్యులను పొచ్చరించుకై వడి చేతులుతోడించి నిలచినట్లే ప్రతిమ నిర్మాణింపఁబడినది. శివాచేరాజునకు కానుకగా నొసంగఁబడిన లాడ్డు నెల్కొగారి ప్రతిమ యొకటి చూడవచ్చును. ఢిల్లీ

చక్రవర్తి యుగం జౌరంగజేయతో పోరాడిన గణపవక్రశిల్పం యుగం
 తరువాత.

[illegible][illegible][illegible]

ఇచ్చట ననేకవృత్తములుండుటచే యాత్మికుల కిట్లుందియింద
దు. బలతారులు సేవారువనియు, ఇత్ర దీపనులును, చెక్క-ఉప్పు
వనియు నిచ్చట చేయఁబడును. తెప్పవృత్తమువలనను పండుగ ప్ప
తివత్సరము జనవరి, ఫిబ్రవరినెలలలో జరుపఁబడును.

మీనాక్షి సంవత్సరముల దేవాలయము వాలుగుగోపురముగా
తో విరాజిల్లుచు నయనానందహాసుకముగా నుండును. కమలన
లోనకము, నవాన్రమంటవము, గజేశ్వరిగ్రహము, స్తంభములపై
చిత్రింపఁబడిన జాతివిగ్రహములు, మిక్కిలి హాసోరంజకములై
యత్సాహజనకములుగా నుండును. విశాలముగు నహారిమంటు
ము తిరుమలనాయకునిచే కట్టింపఁబడినది. సంవత్సర మీనా
క్షివివాహ ముచ్చట ఏటట ఏకైకనెలలో నుత్సవముతో గావింపఁ
బడును. తిరుమలనాయకుని విశాలముగు కోటలో నిప్పుడు గనర్ప
మెంటువారు కోర్టులు పెట్టియున్నారు. ఇది గొప్పస్తంభములుగ
ల చూడఁబడిన భవనము. తెప్పకులమును నరోపకమును నుపరి
లో తెప్పవృత్తము వ్రతినంపత్సరము నతిసాగముగా గావింపఁ
బడును.

రామనాథపురం, దర్శనయనము.

ఇదియొక జమిందారీపట్టణము. రామనాథపురమునకు “మంగ
నై నగరము” ని పేరుగలదు. స్త్రీమననకు బహుజమిరాచమున శైవ
ములును, స్నానమున కనేకతటాకములు నిచ్చటగలవు. దీనికి తో
మ్మిదిస్త్రైశ్వర్యనూరములో “కీలకరాయి” అను నముద్రితకపురము
గలదు. అచ్చట ఇసుకమేటలలో లోమక, చోళ, పాండ్య, తచ్చి,

ఇంతోఁబోయి, నానెములు దొరకుటచే, పూర్వకాలమునందేయు నీతీరమున నొకావ్యాపారము జరుగుచుండెనని యూహించ నచ్చును.

రాజునాథపురమున కాదుమైళ్లదూరములో “తిరుప్పళ” యందు విష్ణ్వాలయముకట్టిలదు. ఇదియే దర్భశయనము. ఇచ్చటికి మూడుమైళ్లలో అదివేతపున్నది. శ్రీరామచంద్రుఁడు అంకా విజయమునకు పైత్రోయాత్ర సయపునపు డిచ్చోట విడిసెనని పురాణప్రతీతి. దర్భశయ్యపై శ్రీరాముఁడు పవళించియుండుటచే నిది దర్భశయనమయినది. ఇచ్చటనే నమ్మచున్నది శోచగించి శ్రీ రామమూర్తి విల్లెక్కుపట్టుటవలన, రత్నాశిరుఁడు ఘోషిల్లుచు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి పాదములపై వ్రాలి శరణుపోచ్చెను. అచ్చటనే దేవాలయము నిర్మించఁబడిది. ఇచ్చట చక్రతీర్థము న స్నానముచేయుటకు.

పైవశ్శ్రీతమున “తిర్ర కళోశముగ్గ” యనుగ్రామము రాజు నాథపురమున కేదుమైళ్లదూరమున నముగ్రతీరముననున్నది. మంగళేశ్వరస్వామి నామమున కిచ్చని మంగడరస్వరూప మిచ్చోటనున్నందున యాత్రికు లావిగ్రహముఁ దర్పించి తనియుంచున్నారు.

నవపాపాణములని సాధారణముగా పిలువఁబడి “దేవీపట్నము” ఇచ్చటికి పదిమైళ్లదూరముననున్నది. నమ్మదతీరమునకు సుమారు నూరుజముల దూరమువఁగల నవగ్రహములను నిరూపించు నవపాపాణశిల లిచ్చోట గలవు. రామేశ్వరమీగు యాత్రికులందఱి నవగ్రహపూజగావించి నంతోపింతురు. ఇది తీర్థావ

రులుంటారు తప్పక సేవించడగిన తేలికైనది. ఇచ్చట “మహిమోపదేశమర్పణ” అలయమున్నది.

రామేశ్వరము.

రామేశ్వరమునందు హిందువులు వసించుటకు కోటయి నైతములుగలవు. బీదబ్రాహ్మణులకు అహల్యబాయి హోళ్ళాదురు, కొచ్చికోరాళా, రామనాథరాళా, వెంకటరావుగార్లు నత్రిమలలో ఉచితముగా భోజనములు పెట్టుదురు. రామనాథరాజువారి సోదరులలో నన్ని జాతులవారికి భోజనముచితముగా నొసంగుచున్నారు. పుణ్యక్షేత్రము కొకమైలులోపుగానున్న యాదిన్నవరహు సమీపపు మధ్యమున రామేశ్వరము లంకపై నున్నది. ఈలంక ఇరువదిరైతులు మైళ్లపొడవును, అందెనిదిదిమైళ్ల నలుగురు అరుమైళ్ల వెడల్పునుగలిగియున్నది. తక్కినవోడవు సెప్పుముగా తోచినదియున్నది.

చుట్టునుగల తూర్పు, పశ్చిమ, పశ్చిమ సముద్రములు మునునూర్వోదయ సూర్యాస్తమయ సమయములు మిక్కిలి సుకోహృదముగా నుండును. శ్రీరామచంద్రమూర్తిచే పునాదనవేరగింజి, రామనాథపుర నేతు వలంబచే నిర్మించబడిన రామేశ్వరమండలి గొప్పకేనాలయము భరతఖండమునందలిను బ్రఖ్యాతినిహించియున్నది. ఇచ్చటి కేవలింగప్రతిష్ఠయ. శ్రీరామూదే గావించెను. రామాయణప్రసిద్ధమయిన యాదివ్యక్తమునకు ప్రతిహిందూ మతస్తులకునెది జన్మసార్థము గావించుకొనవలసినదని మనవిచేయుచున్నాము. ప్రతిదివమును యాత్రికులు హిందూదేశమునంద

లి కూడుమూలలనూండి పహిలము కడు ప్రయోగముతో సచ్చరి
శివద్వి కామేశ్వరస్వామివర్కవముచేసి పంతోషభరితులగుట నిర్వ
ము కూడగలము. గర్భగుడిలోమన్న లింగము ప్రతిదివము కాళి
మూడినద్విక పోషక గంగాలలములనే పశుశే కము గాదింపఁగలు
చుం . ను. లూఁగ్రులు భవము వెద్దింది యాశీర్వములను పంగ్ర
హించు ముహూర్త.

మహారాజులు, సామంతులు, భవనంతులు, మను వారు చిరకాలముగానే కామజలగా ముగ్ధునిపై రక్తజవాహరి యీ రామేశ్వరస్వామిని కలసిమిలఁగూఁచుచున్నది. రత్న భరణములు తగినవఁదెచ్చి ముందఁగా నేనాలదహాధికారులతో మాట్లాడి కొంతెము దుఃఖము పెట్టింది లంకాజ్ఞాపకమిచ్చియెవల తగినవఁదెచ్చును. అంత మగు లంకాకు, మిది సూచములు కలించిపై పతాన్వయాంతులు చూపించివది. నీకుట అక్షరభాష్యముల కామనీగల రామేశ్వరస్వామిని మిక్కిలి భజనంతులు.

సేవానిధునియొక్క నిరంతర ప్రయత్నములవలన మునుపటివలన మిక్కిలి అభివృద్ధిని పొందుచున్నది. ప్రతిభుక్త పాఠశాలలు పాఠ్యక్రమమును బంగారుపల్లకీలో నుంచుచున్నట్లును, నుత్సాహముతో నాచరించుచు, రామేశ్వరమున నిత్యము ననేకోత్సవములు జరుపఁచుచున్నట్లును, స్కూలులలో అగ్రీణాచార్య వర్సిది ననుగు సత్వమున్నదియు జరుగును. చాలమంది యాత్రికులప్రశంసలను పొందుచున్నది.

శ్రీమద్భక్తము కావ్యములును రావణవిజయము పాపలేశమును గడిగినేయుటకు శ్రీరామచంద్రుడు లింగప్రతిష్ఠ గావించినందున

నచ్చోటనే ఇచ్చటిదేవాలయము నిర్మించబడినది. ఈదేవాలయమునకు రెండుమైళ్లదూరములో గంధమాదనమని పిలువబడు చిన్న కొండగలదు. దానిపైని శ్రీరాములవారి పాదచిహ్నములుగల దేవాలయమొకటి కలదు. గంధమాదనమునకు చేరువగా ననేక స్నానకుండములు, నీటిచట్టలు, గలవు. పెద్ద దేవాలయమునగుల నూతులలో స్నానము చేసినట్లే, యీ నీటిచట్టలందునహితము యాత్రికులు స్నానముచేయుదురు. ఈ చిన్న కొండపై నుండి చుట్టునుగల నముద్రమును, ధనుస్కోటియు, మనోహరముగా గద్దించును. రామేశ్వర దేవాలయమునహితము ధనుస్కోటినుండి ప్రస్ఫుటముగా గావవచ్చుచుండును.

కోట్టరిచెట్ల నీడలమధ్య నందముల విళాలమైన కోట్లగో విరాజిల్లు నీ చిన్ననగరము ముదావహముగానుండును. ఇచ్చట నీటి గొట్టములనగా కొళాయిలు గలవు. బజారునందు, కూరలు, నీటి వర్గములు, చిన్న చిన్న వస్తువులు, పాత్రపామాన, రామేశ్వరపు చెంబులు, దొరకును. ప్రసిద్ధిగన్న రామేశ్వరపు జాతిచిప్పలు ఇచ్చటనే దొరకునని వేరుగ వ్రాయవక్కఱలేదు. ఎన్నోరకముల చిన్న గవ్వలు, పెద్దగవ్వలు, శంకములు, గాజలు, మొదలయినవి దేవాలయావరణములోగల దుకాణములలో వివిధగా దొరకును.

రామేశ్వర దేవాలయములో నొకచోట నేతు మూర్ధవుని నన్న భావమున ధనుస్కోటినుండి పట్టుకొనివచ్చిన యిసుక మూటగట్టుకొని, ఆరునెలలలో కాశీయాత్ర గావించుమని అత్రుతగల యాత్రికులు ప్రమాణములు గావించుదు. ఒక్కొక్కప్పుడు, సంపాదపుచిక్కులెన్నో కలుగుటచేత యాత్రాపై రాగ్య పరత్వమున జేసి

మ భక్తకోటి ప్రమాణికములు సురవేర్పబడక చింత కలుగఁజేయుటయుఁ గలదు. కాని, మన పూర్ణయాత్రాపరులందఱు నివృంత యముగా నట్టి ప్రతిష్ఠను గావించవచ్చును. లేదా ప్రతిష్ఠను వలువకయే నుపన్యసగలరై విచింత యధికకాలములో భ్రాతృమృగము గావించవచ్చును. అచ్చటినుండి భనుష్కోటికి సదా రైలు పోవుచు వచ్చుచుండును గావున యాత్రికులు రిటు యిష్టమువచ్చినప్పుడు కావలసివచ్చినారులు పోయి రావచ్చును. పూర్ణయాత్రాస్వేషణ అచ్చటికొకపారి పల్లి తిరిగి రామేశ్వరమునచ్చి యానాఁడే శ్రీరంగమునకు బయలుదేరును.

భనుష్కోటి.

ఇది రామేశ్వరమునకు సదుపాకగపయైళ్ల దూరములో నున్నది. రామేశ్వరపులంకికు విల్లు కొనవలె నుండుటబట్టికాఁబోలు భనుష్కోటియని పేరు వచ్చినది. రామేశ్వర యాత్రాపరులు సేతు పుష్పము విచ్చూసే చేయవలసియుండును. తూర్పు దిక్కిను జల రాసులిచ్చోటనే కలితయును. మహాదురెండుమైళ్లనుకలో నడచి నఁగాని సముద్రస్నానమున కనువుపడదు. చాల దూరము నీటిలో నడచినగాని తిగివంతలోఁను లేచుట కనివించు నీలిరము ప్రమాద కరము గనుక యాత్రికులు జాగ్రత్తగా నుండుట మంచిది.

భనుష్కోటినుండి లగకకు స్త్రీమరుపైని రెండుగంటలలో పోవచ్చును. భనుష్కోటినుండి “తిలై మన్నారు” అను లంకయందలి తీరగామమునకు కిది మైళ్లు సముద్రయానము. ప్నానానంతరము

చాపధర్మవిధులు వదలి, లంక (సిలోమ) నుండివచ్చి బొంబాయికి వచ్చి
 చాళుచుట్టు స్త్రీమర్లనుండి దిగుచున్న జవము పెంటనే లావట్టు వేది
 యున్న రైలుబండిపై వెళ్ళి ప్రయాణముచేయు వింతను గలది
 గొనుచు, మరల మన పూర్వయాత్రా పెనుమల్ బంపివెళ్ళి రావీరి
 శ్వరమున నొక్కసారి దిగి విధులు నిర్వహించుకొని, శ్రీరంగ
 త్ర ప్రయాణోన్ముఖులుగ యాత్రికులు నిష్ఠాపవలెను.

శ్రీరంగము.

శ్రీరంగదివ్యక్షేత్రము కావేరీనదీ మధ్యమండలి లంక. ఏళ్ళ
 దాదేశమున మిక్కిలి ధనవంతముగ దేవాలయములతో నొకటిగా
 గు విష్ణువత్సర యాచమయిన శ్రీరంగనాథస్వామి కోటెలకు చు
 ట్టును నప్తప్రాకారములు నందే శ్రీరంగనగరమును ఉన్నవి. స్థల
 దముచుట్టును నున్నతములును మండరములు నగు పన్నునైడు
 గోపురములు కన్నులపండువ చేయుచుండును. అనేకమండల మం
 త్రరములక్రిందట నిర్మించబడిన నప్తప్రాకారములలో మొదటి
 ప్రాకారపుగోడ నుమూరియవదియొక్క అడుగుల యెత్తుగలిగి అగ
 రుగుల వెడల్పుగలిగిన మంచికాచికట్టుకము. ఒక్కొక్క ప్రాకా
 రమధ్యమున వికాలముగు నొక్కొక్కవిధి నలువైపులను గలిగి
 గోపురద్వారములద్వారా చాళికిలిగి మిక్కిలి వింతయైన వట్టణ
 నిర్మాణకాళమును వెల్లడింపగలదు. యుద్ధసమూహములందీర్చి
 కట్టదిట్టములుగల దేవాలయమర్గములను ముట్టడించి జయించుట
 విగుల కష్టము. అయితర ప్రాకారమున కాతిచెక్కడపు ప్రతి
 మలతో సహనప్తంభమంటప మలరారుచుండును.

ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷಯ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷಯ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷಯ, ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷಯ.

డిగ్రీలకు వెలలోపచ్చు పై కుంభయోగాచరవాణు శ్రీరంగము
న మిక్కిలి గొప్పయుత్సాహము జరుగును. వాఁడు సుమారు లక్ష
మంది జనసమూహముతో క్రిక్కిరిసియున్న దేవాలయము మిక్కి
లి భక్తిని పురిగొల్పుచుండును. అనేకలక్షల విలువగల రంగనా
థుని వజ్రహస్తాకాది వవరన్నిజవాహరి కన్నలు మిరుమిట్లుగొ
ల్పుచుండును. ఉత్సవమున నారేగింపుదివసులలో టిక్కెట్లుపైని
సౌజలను లోపలి గోనిట్టు. అప్పటిలో మంచి కాంబియుండును.
1875 సంవత్సరమున కేర్తి శ్రేష్ఠుడైన వస్తువు యెవ్వరుచక్కవర్తి శ్రీరంగనా
థునకు కానుకగా నొసంగిన బంగారుపల్లెగము చదిలముగానున్నది.
అంతాచరియగు విభీషణుడు శ్రీరంగనాథుని సేవించిన స్వతాం
దియు గిల్పకాదుఁజాగుడియుండు విలాసశిమలుగా చిత్రించి పాం
హువరచియున్నాడు.

జంబు కేశ్వరము.

శ్రీరంగమునకు మైలుదూరముగో వృద్ధ జంబూవృక్షముక్రిం
దినున్న జంబుకేశ్వరునిగురి మంచ ప్రాకారములమధ్య నున్నది.
భక్తుడ చెక్కుడవునని మిక్కిలి చక్కగానుండును. ముప్పదియ
వంతులకు పైగానున్న ప్రాకారపుగోడలు మిక్కిలి రాహుశ్యము
గానున్నది. ఇచ్చట రెండు పెద్దవక్రములును, న్నానమనకు పెద్ద
చెలుపును గలవు.

జంబుకేశ్వరముననున్న లింగమునే దక్షిణాదియందు ప్రసిద్ధి
గన్న పంచలింగములలో నొకటగు “అవలింగము”ని ప్రసిద్ధి.
అల్లింగమునగా నీటిలింగమని యర్థము. పంచభూతములలో నొక

టియగు నీరీలింగముపై పూర్వమెల్లప్పుడు బ్రహ్మసాంతుతుండెను. ఈలింగము వర్ణింపవలెనన్న కొంచెము లోతుగానన్న స్థలముకు మెట్లుదిగి పోవలెను.

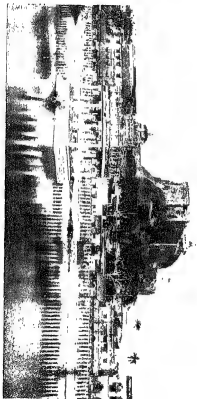
శ్రీరంగమువలెనే యీ శ్రేతమును మిక్కిలి గౌరవించుచు యునది. అచ్చటికన్న నిచ్చట కట్టడములు మఱింత విలువగలవి. జంబుకీళ్ళరమువకు “తిరువానుక్కోవిల్” అను మఱియొకపేరు గలదు.

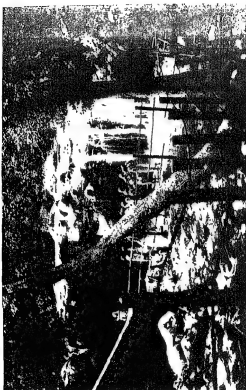
ఇచ్చట భక్తిగల యొక సాలెపురుగు ఒకానొకప్పుడు లింగముపై పట్టుచెట్టి తనభక్తిని జూపుచుండ, వల్ల భక్తిగల యొక యేనుగు, సాలెపురుగువదిలి గిదిసి పట్టుకీసివేసెను. అంతట సాలెపురుగు కరితుండమునఁ బ్రవేశించి బాధపెట్టసాగెను. ఇట్లారెండును పోరాడి గేల్పైచొరలి మదియగా వానిభక్తికొచ్చి వరమిచ్చుచోటకొంటికి సాయుజ్యమిచ్చెనని పురాణగాథగలదు. కావునాస్తి మహాత్మ్యమున నిట్టి కథయేగలదు. సాలెపురుగువలెనే హస్తీరగ ప్రథమున కాలవర్షము బ్రవేశించి భక్తిమాతృర్యమున గొండును పోరాడి మదసి సాయుజ్యపదవి నందినవి.

తిరుచనావల్లి.

శ్రీరంగమువకు దక్షిణముగా మూడుమైళ్లదూరములో, చెన్నపట్టణమునకు 212 మైళ్ల దూరములో నున్న తిరుచనావల్లి ఒక లక్షాయు దిరువదిదేల జనముగల పెద్దపట్టణము. శిశ్రుని తపమునమొచ్చింది వరములుబడసిన త్రిపురాసురుని పట్టణముగుటచే తిరుచనా

5. $\frac{1}{2} \log 2$

RAYA HOBBS, 1998.

పల్లియుని పిలువించబడుచున్నదంటు. విశాఖపట్టణమును “పై బాగ్” అనునట్లుగనే, అంగ్లేయులు తిరుచనాపల్లెను “ట్రేవీ” యని పిలుచుట వాచుకయయ్యెను. క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దమున పల్నావ రాజులనాఁడు కట్టించుచు తాతికొండపై గల దేవాలయము చూడఁదగినది. కొండగిరిభరమునఁగల గణేశుని దేవాలయమునుండి క్రిందికిజూచిన పట్టణమంతయు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ గనుపించును.

తిరుచనాపల్లి పొగాకుచుట్టుకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధి. కెంపులవ్యాపారమిచ్చుట పై గణేశులతో బాహుళ్యముగా విరివియైన భారీ వ్యాపారము జరుగుచుండును.

తిరుచనాపల్లికి పంబంధించినది నాలుగు రైలుస్టేషనులన్నవి. అందు పట్టణమునకు చేరుచుగనున్నది “తిరుచనాపల్లిఫోర్టు” స్టేషను. ఇచ్చటికి కావేరీ ముప్పావ్రమైలు దూరముండును. తిరుచనాపల్లియందు, పెంకి, బంగారు, ఆలుగు చెక్కడపువసులును, నేత పనియు, జరుగుచుండును. పెంట్రీల్ బెయిలులో ఉపయోగమైన చాలవస్తువులు నేరఘటలే చేయఁబడి అమ్మకమునకు దొరకును. “నోల్డెస్ రాక్” స్టేషనుచెంత రైల్వేవారి గొప్ప “పక్కుపాపు” కలదు. “జంక్షనుస్టేషను” చెంత మిలటరీ కంటోన్మెంటుకలదు.

1801 వఁకున నవాబులతో పంధిగావించుకొన్నందున ఇంగ్లీషు వారిచేతిలో నీపట్టణము నాటిమొదలు చిక్కుకొన్నది. అంతకు పూర్వము చిరకాలము యుద్ధరంగముగా నీపట్టణముండెను.

తిరువళ్ళామలై.

భద్రవదినెండువేల పదమూర్ధ్యగల తాలూకావారివని “తిరువళ్ళామలై” అను జనపదనామమునకు వివరించు తెల్పునది. అది యుగము, దీక్షాకాళ్యాణము, బ్రహ్మయోగిని వాల్మీకాచార్యుని కుమారుని, కై ధ్యేనేమనునకు ముచ్చాత్తహరిదూరమునకు నుండునని వున్నది. ఇందు ధర్మవక్రములుగలవు. ప్రవృత్తిగలవి మూడు. అవి రమణులలో నొకటి యున్నట్లైతిన్నగా నుండుననియు, వ్రక్కగా వ్రాసులచే గివలించువిక్రమముగలది. దీనిని అయ్యలయ్యలనీ పేరు. ఈరై లానేమనునొక మేలబహుళమునో వ్రక్కవ్రక్కల రమణులమో అక్రమమున్నది.

ఇందు నెదిమిదవకళాబ్రహ్మయోగిని తాలూకావారిని అనుచు పాదులు “తిరువళ్ళామలై” యనెను అనునదిగలదు.

తేజోలింగమున్నదని ప్రవృత్తిగలది అను మొదటివారిని విక్కిలి పెద్దది. ఇందు నాలుగు ముగ్ధగోళుగలవి గలవు. వీరిని అయ్యములో నెక్కి గీతాభాషణములను, వని విద్వత్తులను, వని కళాలయము, వేయిస్తంభములను, వని విద్యానాథులను, వని కల్లు భద్రవదినాలుగు మంది వ్రక్కవ్రక్కల ముగళులను, వని కల్లు కట్టించి నది బాగుచేయించి.

పావ్యతేదీ గివ్రదిక్కు పోరెందునగానెందు నోమన నెందు మోనుయమై యుండెను. అయ్యలయ్యల పుచ్చుల కలవేయి నెందు తేజోమయనూపము “తిరువళ్ళామలై” తోవ్రక్కల వ్రక్కలను లోకమంతయు వెలుచును ముందుల పోరె గోత్రని గోత్రని నెందు.

[illegible]

ప్రస్తుతము బహుముఖ “హోయ్: కల్యాణం” అని ¹గీత విరచిస్తున్న బోయిస్టర్స్ గ్రే గ్రూపుకు చెందిన ప్రజా గేయకర్త. “అభివృద్ధి కలెక్టర్” అని అతని పేరు. పైకి చూడగా అతని ముఖాచారాలున్నాయి. కేవలం “వెళ్ళునువూ” నడకలోనే ఆ ప్రజాస్వామ్యవ్యవస్థను అతని ముఖాచారంలో చిత్రించినట్లు అతని అభివృద్ధి కలెక్టర్ గా అనిపిస్తుంది. అతని అభివృద్ధి కలెక్టర్ అనిపిస్తే అతని అభివృద్ధి కలెక్టర్ అనిపిస్తుంది. అతని అభివృద్ధి కలెక్టర్ అనిపిస్తుంది. అతని అభివృద్ధి కలెక్టర్ అనిపిస్తుంది.

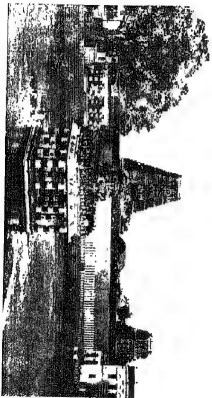
అక్షరములు.

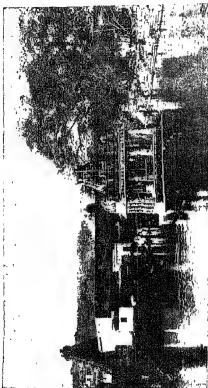
[illegible]

కొండతిగువమగల తిరుపతి యొక చిన్న దగరము. వెళ్ళిమూసుం
డి కొండయెట్లు చెంతకు చెండుమెళ్ళ దూరముండును. మెట్లెక్కుని
కారంభించిపడియెడలు దేవాలయమునకును ఏడుమెళ్ళ దూరముం
డును. శ్రీవేంకటేశ్వర పెరుమాళ్ల స్థానమును తిరుపతి దేవాలయ
మేనుకొండలపై నున్నది. ఏడుకొండలకును, చుట్టులపర్యవసరి
యను, యోకాళ్ల పర్యవసరియు, శేషపర్వతమదియు, యెదిలుగా
గల పేర్లు గలవు. ముందుగా నవరోహణముచేయు మెట్ల నిక్క
లి దుర్బటముగానుండును. కొండలెక్కినతరువాత కొంతదూరము న
మఘదేశముగలదు. ఇట్లు వేంకటేశ్వరభావనకు గానియను
నుచు శ్రమదమాదులకోర్చి మెట్ల పై వెళ్ళిపోదురు. గుట్టి
లులు, భవవంతులు, సుకుమారులు, భవము వెచ్చించి పోలిల్లు
కొండయెక్కినప్పుడు. కాని, పోలిలపై ప్రయాణముచేయున
రికి నడచుటయే సుఖమనియు, నడచి కొండయెక్కువారికి పోలి
పై సుఖమేయనియు ననిచింతును.

విష్ణుభక్తులందఱకు బ్రత్యక్షమైనవమని ప్రభావనివహించి,
యొక్కరికి మునుపులు చెల్లించు వారికోర్కెలు, శ్రమలు ని
ర్వి, మునుపుకట్టినవాటినుండి కానుకలపై నడ్డి నమూనచేయు
సామర్థ్యముగలుగుటచే వడ్డికానులవాడని ప్రసిద్ధిపడసి, శరీర
మానవకోగములను మాన్పు పై ద్యుండయి, భక్తులను ముగ్ధుల
గాచింతు శక్తివంతుండయి, నామరూపములు దేనివాడయ్యు భ
క్తులు భరించు నామమే తనరూపమున్న విధమున విస్తృతమైనవమను
శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి, నాస్తికులను నహిత మాస్తికులయగుచు
ప్రభావము కలవాడని భక్తుల దృఢమమ్మకము. ఇట్టి తిరుపతివేం
కటేశ్వరస్వామి మిక్కిలి భాగ్యవంతుఁడు. జమీందారుఁడు. వీరికి

అల్లసాని నారాయణ స్వామి స్వామివారి, తిరువతి.

南京，紫金山，中山陵。

గల రక్షాలంకారముల విలువ చెప్పనవలయును. వీనిమహిమల పై వెన్నుకముగలుగుటచే కోర్కెలు పథలముగావించుకొన్న భక్తులు ప్రతిదినము నెక్కిచోట్లనుండి యాత్రింతునిచ్చేసి యాజన్యాదియు పుణ్యహరిలమది నలంచుకొనుచుండుదురు.

పట్టామృత కుశ్త రమణగా నొకమైలు దూరముననున్న కపిలతీర్థమును స్నానముచేసి యామెప్పు తీర్థవాసులు కొండమెక్కి శ్రీవేంకటేశ్వరుని దర్శింతురు. లక్ష్మీవారము, శుక్రవారములయందు దైవదర్శనముచేయుచుండుటకు తలకొక రూపాయపొచ్చున పుచ్చుకొందురు. నక్షత్రపాఠములగుండేమియు పుచ్చుకొంటుండను. కొండదిగిరి మెట్లనుండి దేవాలయమువల కేడుమైళ్ల దూరమున విద్యుద్దీపములు ప్రతిరాత్రియు వెలుగుచుండును గనుక, రాత్రి చల్లబొలువేళ కొండమెట్లు మెట్లగా వెక్కివచ్చును. చందనతరు, రక్తచందనతరు ఇందములపై చెక్కిన పిల్లల యాటబొమ్మలు, రాసి, ఇల్లడిలేకులపై చెక్కిన దేవతావిగ్రహములు, సావతాతీ పలకలు, తిరుపతియందు దవరిమితముగా దొరకును.

కొండపై గల పాపనాశనమును భారయందు స్నానముచేయుదురు. కొండదిగిరివెనుక అలివేలు ముంగాపురము దర్శింతురు. ఇట్టి పద్ధతీత్రములగుర్చి పెక్కువంగతులు త్రేత్రమాహాత్మ్యములను బదివి తెలిసికొనవచ్చును.

కాళహస్తి.

కాళహస్తి ప్రసిద్ధత్రైత్రరాజములలో నొక్కటి. ఇచ్చట శ్రీకాళహస్తి క్షేత్రమునకు మహాశివరాత్రివాడు గొప్పయశస్సవము జరుగు

ను. నాఁ దువహాసహగరమును నల్పి భక్తితో సత్కృత్యగ్రహణము జేయు కాళహస్తి యాత్రికులకు కివలింగరూపధారియగు భగవంతుఁడు కొంగుబంగారముని పరమభక్తుల వ్యభిచారియగు కమ్మకము, ఇతఁడే. వాయులింగరూపమున నిచ్చుట నున్నాఁడు.

ఈశ్వరమహాత్మ్యమును వెల్లడించు గ్రంథములలో తనఁ గుఱావయం దుత్కృష్టమయినవి, మహాకవి భూర్జుని పోషిగిడు గు శ్రీ కాళహస్తి శ్వరశతకముక్కటియు, శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యమును మహాప్రబంధమునునై యున్నవి.

కా॥ దంతంబుల్పదనప్పుడే తనువునగ వాయునియున్న పన్నగే
కాంతానంధుము రోయనప్పుడె జరాశ్రాంతంబు గానప్పుడే
వింతత్వేన జరింపనప్పుడె కురుత్వైల్వైల్లగానప్పుడే
చింతింపవ్వలె నీచదాంబుజములన్ శ్రీకాళహస్తి శ్వరా॥

కా॥ ఈసంసార వయోధిలోఁబడి మే మీదీది దేహంబునై
వానల్మానక తేజుచు న్మునుగుడుం బ్రాణప్రాయుఁడనీగి
యానంబుల్ శతసంఖ్యలోర్పితిమి దేవా! ఎప్పుడగ్గిది మీ
ధ్యానాఖ్యంబులు చాలు, నిత్యసంఖమిమ్మాచుండు ॥
గీ॥ ౧౦౬౧ ॥

ఇట్టి వద్యరత్నములతో నిండియున్న శతావధి పాపములగు నీరెండు గ్రంథములు, భక్తిపరులును పాశవ్యతప్రియులను బదిపి యానందింపఁదగినవి.

శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్య కథానంగ్రహము యాత్రికులను పుగా నుండునను దలంపున ప్రియుచున్నాము. శ్రీతాతముగారత మున నొక్క కాళవర్చము భక్తితో పాతాళమునుండి దివ్యమా

శిష్యములనుబెట్టి ప్రతిదిన పాఠశాలమునను శిష్యునియర్హతలు
 చేయుచుండ, కొంతకాలము పనిపయెనక ద్వాపరయుగ పాఠశాల
 మున హస్తీ శ్రేష్ఠమొందు శంకరు పచ్చట గొల్వగావచ్చి, శేలీ
 పదిలో ప్నాపముచేసి, అడవులు, కొలఁతులు, దిరిగి, మాలార
 శాఖలు, తెల్లబావురలు, ఎట్టదామరలు, వల్లకలువలు, నీసికొని
 నెచ్చి, కాశఘోషియర్పించిన ములులనుదోసి, తొండముతోఁబీర్చి
 చెచ్చిన బలములచే డగ్గిణైలాసనాథుఁడగు శివుని పీఠించి,
 పూజలుచేసి భోక్తృగుంటఁబఱచు, ముఱునాఁడు శివునిదర్శింపవచ్చిన
 కాశపర్వమదిగాంచి అఁతులు, శేకులు జేవునిపై నెవ్వఁబండి రత్న
 ములను దోసివేసెనోయని కోపించి మరల నెప్పటియట్లు వర్ణర
 త్నములతో శివుని యర్హతలుచేసిపోగా రంపతాలచే నెవ్వఁడి
 శంభులింగమును గప్పి మృదుపారథ రామణీయక పుచ్చులరాచు
 లను కొలఁగించి యపకృతిచేసెనని హస్తీయు మహాబులో దిక్కి
 లి క్రోధముగల్గించుకొని, ప్రతిదిన మదేవిధముగా కాశమును,
 హస్తీయు, గాంచి తోపించి యొకనాఁడు, మదేభము శివుని పూ
 జించునేక కాశపర్వము గనిపెట్టి తొండపు రంధ్రమునుండి నంతా
 వళ కుంభస్థల భాగమునఁ బ్రసేగించి లోపలనుండి బాధింపఁదొ
 డంగను. హస్తీయు నాబాధకోర్వకాలక యనేకోపాయములాల
 చించి నిష్ఫలమని జరిపికొని, పామునుజంపి తాఁజచ్చుటయే
 మార్గమని నిశ్చయించి, యచ్చటకు చేరువఁగల కొండపరియభా
 గంబున నుద్దండదేగమున కుంభస్థలము ధీకొల్చి లోపలిపాము తు
 త్తునియలుగఁ గాఁడన కుంభస్థలమునగిలి ఘుక్కులై రక్తపుమును
 పుగట్ట నారెండును వత్తు నామే మృతినంది, తమతమ భక్తిప్రధాన
 ములచేతను, మృతినెందిన స్థలమోహోత్కృష్టమువలనను నెంటనే

కుద్రగణాకారములు గైకొన, సాధ్యశీలకమేర్వదల నిత్యదు వాగ్వి
 బ్రత్యక్షమై మోక్షమొచ్చిరి. కాశమును, హస్తయు, ముక్తిసంగిన
 చోటగుటచే శ్రీకాళహస్తయని యిచ్చటికి నామోట ప్రదర్శింపము
 దివ్యజ్యేత్రమై సువర్ణముభరమున వెలసియున్నది.

కుంగభద్రానది.

శా॥ గంగానంగమ మిచ్ఛగించునె మదిన్, గానోదేవేంద్ర
 నంగీకారమొనర్చునీ, యమునతో నానందమొగొందసే,
 కంగత్తుంగ తరంగహస్తముల నారత్నకరేంద్రుం యి
 యంగంబంటి ముఖంచునేవి గుణభద్రా నులభప్రసాది॥

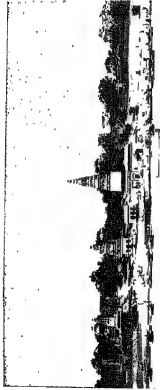
అని సరసకవితాపనాధుండగు తెనాలి రామకృష్ణకవి పుంగవు
 నిచే బాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁ బొగడఁబడిన కుంగభద్రా
 నదియందు స్నానము మిక్కిలి పుణ్యప్రదము. దేవాలయములు,
 కల్పద్రుములు, పట్టణములు, జనసమూహములు నాది కొంచెము
 విసుగుడలచే భారవహస్తైవ మవస్సుగఁ యాత్రికులకిచ్చొటసి,
 ముందటి మహాముగల కృష్ణయందును, గభీరవదీప్రవాహ జలాన
 గాహన, పైకతర్ఫల విజనరామనీయక, మనోహర స్పృశిత చిత్ర
 విలోకన సౌఖ్యములచే, అటు విడుపువలె మువ్వు నిర్మలాచగడ
 ము నొందుననుటకు సందేహములేదు.

ఈ కుంగభద్రా పడితీరముననే పాశ్చాత్య యాత్రికుల కద్దు
 తానందములు సమకూర్చిన, ప్రఖ్యాత ఆంధ్రకవి పుంగవుఁడైన
 శ్రీకృష్ణదేవరాయల స్వామార్యమునకు ముఖ్యపట్టణమగు విజ

శివరాత్రినాటి దర్శనము, కాకతీయ

సంగ్రహానికి, పంపిణీ.

యనగరిమ (హంబీ) ఇచ్చటి కరువది మైళ్ల దూరములో నుండెను. ఇచ్చట నీధిలాబద్ధులలోనున్న యాశుగ్రామమునవ్వయ మిహానైళ నముగల పెద్దవగరముగా నుండెనని కన్నెలార నొందిన విచిత్ర యాత్రాపరులు వ్రాసియున్నారు.

తుంగభద్రబ్రాహ్మణీ స్త్రీయనకు సుమారు తొమ్మిదిమైళ్ల దూరము లో “మంత్రాలయ” ముంబయి “మొరెట్” అనున ప్రఖ్యాతివిహించిన రాఘవేంద్రస్వామి గుడి కలదు.

కృష్ణ.

ముమైగిలోవు గ్రీతరాజగులలో నొకరియగు పెండెరీపురి తరమును బ్రవహించు చువ్రాళ్ళాగలును నామాంతురముగల ఛి మాపటిగల, చాలదూరము ప్రవహించిన నెనుక శివవాడవంతకు తెనుగుదేశ మదుగు దుందిన కృష్ణానదియు, ఈ కృష్ణా కై త్వేస్తేమ ను నమోచమనక గిలియుచున్నది. ఈనదుల రెండును గలసి ఛిదేశమున స్నానమాచి. శీతవాసులకు మిగుల పుణ్యము. ము ప్పదియారు పైంథములుపై గట్టించిన ఇచ్చట కృష్ణాపై నగలేన ఈండింగినది. ఇది సమాధానభద్రాలగుల పోడవున్నది. స్నాన మునకు భోజనములకు నదుపాయముగా వదిలి స్త్రీయనకు చేరు ఁగినే నుంది ఇక్కడల గలదు.

పండురీవురం.

కురుకువాడిజంక్షనువద్ద పెద్దబండిసిగి శంఘము దూరములో నేదియున్న చిన్నరెలుబండిపై నెక్కి శీతయాత్రాపరులు నందరి

పురమునఁగల పాండురంగని దివ్యక్షేత్రమను కేగవలయును. ఇది బొంబాయి రాజధానిమొదలగు మత్తర పర్వమదేశవాసులకేగాక తెనుఁగువారికి సహితము గౌరవనీయముగ ప్రఖ్యాతక్షేత్రము. పండరీపురీకుని నేవలుజేసి మోక్షముగన్లు పరివ్రతయగు నట్లు బొంబాయి చరిత్రమందలఁకును తెలిసినదే.

దివ్య పాన పూజనములచేత కలుషములు శోనాః . దివ్య క్షేత్రమని పాండురంగమాహాత్మ్యమున నిది శేర్కొనుచున్నది. అందే రామకృష్ణకవి యీక్షేత్రమునుగూర్చి యిట్లు వర్ణించుచు న్నాడు. “అది కల్పంబునందలి పదునెనిమిదవ బాష్పపరివలనక కండున శతానందాది బృందారక సంబోధా కర్మశుభ పరిగణ మయూఖచ్ఛటాటాపాఠోప మహానీయచరణ పఖరీగురునిపర పుండరీకాక్షుండు పాండురంగా హ్వయంబును. సంపరీక్షించిన నొక్క భూమరీ పుండరీకునకుఁ బ్రీత్యుత్పన్న భక్త మక్షపాతంబు నఁ దక్షేత్రతీర్థంబులకుఁ బొందరీకంబులు నామకల్పసంబోధకు చి యో చతుర్భుజండు నేడు నచ్చోటన యున్నవాఁడు.”

పండరీపురమొక చిన్న పట్టణము. విశాలముగ పెద్ద నగరములు గలవు. ఇదిమొదలు హిందీమాట్లాడుదేశము ప్రాంతభాషగలది. దక్షిణదేశ భాషనమునకు మత్తర పర్వమదేశభాషనమునకు చాల భేదముండును.

చంద్రభాగయను నదియందు పానముచేసి కొంచెము మాత్ర ములోనున్న పాండురంగవిగ్రముని దేవాలయమున నిం. విగ్రహ మునకు ముగ్ధులిది భక్తులనుందానందము నొంద బ్రార్థించు చున్నాము. రాత్రిపూట జరుగు నిర్వోత్సవము నారాత్రి దిలకం

చి మరునాటి సాయంత్రము రైలుబండియొక్క కురుసువాడి బండ్లను తెరిచి విడిచిపెట్టిన పెద్దలండియందు యథాస్థానము లలంకరించి నాగకాశ్యోత్రమువన, బ్రయాణోన్ముఖులు గొనలయెను.

నా శి క్ష.

జూలై 117 మొదల భారములోనున్న యీ పుణ్యశ్రీత్రము లచ్చటివారికేకాక మనకును గణనీయమైన ప్రయోజనము. రైలుబండినందు నీరట్టగాము రైలునీరును కలుపబడుచున్న భారమును నివ్వచి. ఇచ్చట వ్రతమున నమపాదుము విశేషముగా లేదు. నాగకాశ్య, చూచునీయ, నిచ్చట నన్ను చూచి బ్రహ్మచారి నోచావరి కరుణకృత నివ్వచి. నోచావరియొద్ద నాగ దేవాలయమును, నాగకాశ్యో పెద్ద కివాలయమును గలవు. మహాదేవరాత్రినాటి కివాలయములో పెద్దయుత్సవము జరుగును. చాలరుచి బ్రతులు విచ్చేయుదురు.

నోచావరివది యాచార్గిగనున బ్రాహ్మణవ్రతమున నిరుకు నలములలో బ్రహ్మచారియగుచున్నది. రామానుజమున బేర్కొనఁ గుడిన గురగార్యవాసమునది కథా ప్రసంగముల కదియే స్థానమని, యచ్చటి చిన్న చిన్న దేవాలయములు, వృత్తాంతములు, చూచి, విని తెలుసుకొనుచున్నది. శ్రీరామనవమిసప్తమి పెద్ద యుత్సవము జరుగును.

వం చ వ టి.

శ్రీరామచంద్రుడు భార్యనమేతొండై తమ్ములు బండ్లులు నాగో వరగార్యవాసమునకేతొది గురగస్త్యమున సాహాయ్యుడై

పర్వతాలను నిర్మించుకొని యొక కొండపైవక్క గోదావరీతీరమున
కొంతకాలము సుఖముగా కాలయాపనముచేసితివి పుణ్యస్థలమియ్య
దియే. అగస్త్యుడు రామును దేకించి పర్వతాలనిచ్చట నిర్మించవల
సినదని రామాయణమునఁ జెప్పినమాటలివి.

౪॥ రామా! అయ్యది క్షామనీయముగఁబూర్వంబు గోదావరీ
శ్రీమన్నిమ్మగదాపు, వండ్లు సుమనోభ్యుండింబు కొల్లల్, నిగ
స్తామంబుల్ మృగముల్ మహాదృశిముఁ గూర్చున్నిష్ఠ, లే
క గణిమం,
తేజోదంబు భుజించు నీత, తిరుగెంతే మూరిమాంబు దునుంబు

౫॥ బహు మాంసభోజకమై
బహు మృగ సంకల్పమగుచుఁ బంచపటియనగా
మహారామగు తలము సౌఖ్యా
వహ విటకాదుడలు రెండు పర్వతలు ద్వైత్వే!
(వాచిలికొలను మెప్పురాయణవి
అంత్ర వార్షికి రామాయణభావమండీ.)

పంచపటి పర్వతాలయందు మహాహరాకృతిగల శ్రీరాముని
వసించియున్నప్పుడే, రావణుని యనుగులెల్లెలగు శూర్యుని కా
మమోహితమై దన్ను తెండ్లియాడుమని బ్రతిమాలుటయు నిటు
వెన్న లక్ష్యుఁడొక్కసి ముక్కులెత్తలు చెక్కి యపంగియగు
దరించేయుటయు పంపిలెఱంగివసంగతియే. దశరథుని మిత్రుఁడగు
ముదువరి గృధరాజు పటభూషణుఁడనండి శ్రీరామునిఁజూచి తన
పూర్వవృత్తాంత మానుపాపురువున కరింగించి స్నేహము పంపా
డించినది పంచపటిపార్వతముననే.

సంచననీయము చేతున నొక చిన్న పరిగమిప్పుడున్నది. ఇచ్చట కొంచుడు ముక్తిస్థిమములుంటున్నవే నీచేతు నచ్చిపడని, పటస్థిమములు సచ్చటివారు కావించుదు. ఈ పటస్థిమములచేత రెండు దేవాలయములు గలవు. అంగొకటిని లోపలికి పాతాళభోజనములుగలవు. ఇందు శ్రీరామ, నీతా, లక్ష్మణునిగ్రహములు దీపములవలనగలవ కంటలుదును. పంచవటి చేతువగా సనేక మకములు, శ్రీరామ కళ్యాణస్తోత్రము గలవు దేవాలయములు సనేకము గలవు.

ప్ర० బ క ము.

వాళికి నుండి ప్రస్థంబకముమీది నుమాదిగునదియైష్ట్యంబును. యెఱుఱుటకుమొలపై పియ రాసచ్చును. ఇది వాళిక జిల్లాలో నొక గొంతుము. ఇచ్చటికి చేతువగా గోదావరి పుష్టుకస్థలమన్నది చెప్పుదురు. పగంతిగాలియెట్లబారిగల యెత్తయిన కొంజిమీద నొక గుండము గలది. అది పనిత్రగంగయని యాత్రికులు స్నానము చేయుదురు. ఈ కొంజువుని కోతలూ మూకలుగానున్నది. ఈ కొంజుయందు గుహలలో తిప్పియ్యలు గలవని చెప్పుదురు.

కొంజి దిగువ గొంతుములో నొక పెద్ద దేవాలయము గలదు. ఇచ్చట దేవాలయమున పాత్యతినాథుని సేవగావించి తిరిగి వాళిక భుజివలెను. ఇచ్చట దేవరాత్రివాఁల సోపుయుగ్మము బడును.

బొంబాయి.

బొంబాయినుచూచినవగరము హిందూదేశదుర్గమువలనఁ బ్రసిద్ధి పొందెను. పావనము, న్యాయము, అంజనేయము, మొదలగునవి గొప్ప నగరములనెరి నాశ్చర్యముగొల్పు నేదెనిమిది యాశీర్వాదములతో బ్రసాదించిన నాశ్చర్యముగానవచ్చును, విశాలమున నీయందు తో నవనముగా కట్టబడియున్న మిక్కిలి మనోహరము నవనమున గలిగించు నగరరాజము. ఇచ్చట చూడవలసినవి, తెలిసికొనవలసినవియు నెన్నోగలవు. ఈనగరరాజరామణీయకమును నిత్యము హిందూ మతమును జూచి యనుభవించి యానందింపవలసినదేగాని వర్తమానమున తృప్తి గలిగించజాలవు. పరిసరమున నెల్లప్పుడు పర్వతములతోటమహాత్రాసము నీసి కట్టని చెప్పవచ్చును.

చరిత్ర.

ఇట్టి మహానగరచరిత్ర మించుక తెలిసికొని చదువరులు ఈ చరిత్ర అశ్చర్యముగల్గులు కావలయునని మాకోరిక. కొన్ని శతాబ్దములక్రిందట హిందూదేశ భూభాగముతో కలిసియుండి అన్ని పర్వత ప్రచలనమువలన నేడుగీవులుగా విడి గుప్పటికి స్థలము న్ను దీప్తములే బొంబాయి చూసంబులు నేటి స్థలచరిత్రము. ఇది మూర్ఖసంశ్లేషావధుఁడయిన చంద్రగుప్తుని యేలుబడిలో కొంతకాల ముండెను. పదునైదు శతాబ్దమువఱకు హిందూదేశరాజ్యవంశములచే నేలఁబడుచుండి తదనంతరము మహమ్మదీయుల పాలనలో నీయేడుగీవులు నుండెను. ముదతగీరులని పేరువడిన పోర్చుగీసుల పాలనముక్రింద 1502 వఱకు వేరెను. గుజరాతుదేశపు మల్తా

ను, పోర్చుగీసువారిలో సంధిగావించుకొని బొంబాయిదీప్తపనులు శాశ్వతముగా వదలుకొనినను, అది మొదలు ఆంగ్లేయులును, పోర్చుగీసువారు నీదీప్తపనులకొరకు తగవులువచ్చుచుండెరి.

ఆంగ్లేయరాజుకు రెండవ చార్లెస్ నకు పోర్చుగీసు రాజకుమారి యగు “కాథరిన్ బ్రగంబా” యను నామెను వివాహముచేయు సం దర్భమున పెండ్లికట్టు ముగా పోర్చుగీసురాజు 1661 ను॥ జూన్ 2కివ తేదీని ఆంగ్లేయరాజున కిచ్చివేయుటకు లండన్ లో ప్రతము వాగ్దాసి మఱి నాలుగేండ్లకు బొంబాయిదీప్తపనులు స్వాధీనముచేసె ను. పెండ్లికట్టు ముగా నీయంగబడిన వగరమునకుచే బొంబాయి యె ల్లప్పుడును నిత్యకల్యాణము వచ్చులతోరణములతో విరాజిల్లుచుం డుటయం బాశ్చర్యమేమున్నది? ఆంగ్లేయులేనా? బొంబాయిలో కాలుష్యముతో ఆనాడే పోర్చుగీసురాజ్యము హిందూదేశమున నరియని పోర్చుగీసురాజుప్రతినిధి మొలకెట్టుకొనెను గాని విను వాడు లేరెరి.

1608 వ సంవత్సరమున గొప్ప అగ్నిప్రమాదము సంభవించి 470 యిండ్లను కాలి దోబదిలక్షలు నష్టముగావించినను పట్టణ మందలి ముఱికినందులు పోవుటచే పట్టణాలోగ్యమభివృద్ధిచెందెను.

సిపాయిల తిరుగుబాటుసంవత్సరమును 1858 లో యీస్టిండియా కంపెనీ అంతమై ఆంగ్లేయరాజ్యాధికారము హిందూదేశము న ప్రారంభమైన మఱి రెండుసంవత్సరములకే మొదటి కూచి యంత్రమును, ట్రాముబండ్లను మొదలుపెట్టబడెను. అప్పటినుం డి త్వరితముగా బొంబాయి ప్రాముఖ్యతగాంచెను. సుమారు మూడువందల యేండ్లక్రిందట బొంబాయి ఒక చిన్న గ్రామము.

అంగ్లేయులచేతబడిన సెనెట్ అత్యుత్ ప్రసిద్ధమౌచుచున్నది
హిందూదేశసంగరములలో నిది ముఖ్యమైనది.

మంబాదేవిగుడి.

మంబాదేవి, మహాలంబ, అని పిలువబడును భవాని, సంగని
యసంగరమున కథిష్ఠానదేవత. మంబాంబదేవి అను వాక్యాలసంగ
ముగల యీమందిరము “మాంబాయి” అని తరువాత పిలువబడుచు
చువచ్చెను. ఈదేవిగుడి, ప్రస్తుతము “విక్టోరియా టెర్రిటరీ
రైల్వేస్టేషన్” ఉన్న స్థలములో నుండెను. ఆమెగుడి పనువార్లచే
కళాబ్రములో కట్టబడి, 1769 సం॥న అంగ్లేయులచే నధిపతుగా
దొంగబడినను, స్థలమహాత్మ్యమువలన నేటికిని మేవనీల ప్రయా
ణీకులరూపమున వచ్చిజాతులవారును ప్రతిదినమాచోట చేతులు
దులుచే దేవిమహిమ తెల్లడియగుచున్నది.

విక్టోరియా టెర్రిటరీ.

అందుచే విచ్చట చూడదగిన స్థలములలో మొదటిది విక్టో
రియాప్రదేశ్ పరినిశిత ఆమె మేలదిపంపత్సరమున రాజ్యావసంగ
మున 1867 సం॥న కట్టబడి, యిటీవల పనేకోట్ రూపాయల
తెచ్చముపై పభివృద్ధిగావింపబడిన రైల్వేస్టేషను “విక్టోరియా
టెర్రిటరీ” అనునది. ప్రపంచములో శ్రేష్ఠతరమున కట్టడము
ఈకో నిదియొకటి యని ఖండాంతరభ్యాతి వహించినది.

క్రాఫర్డు మా రైజ్ తో.

అచ్చటికి చేరువగా, 1889 సం॥వ ఇరుపదిలక్షలతో కట్టబడిన క్రాఫర్డు మా రైజ్ అను బంగారు కట్టలపరిమళంగా కూడఁచడి నది. పలువిధములగు సంస్కృత, కూతలు, పుస్తకములు, మొదలగునన్ని నస్తుపాద్యములుగల పేర్ని తీర్చిదిద్దిక యంగళ్లను నూచునీయక చిరకాలము ప్లాపి యందుండును.

మహాలక్ష్మీ దేవాలయము.

“ నీర్వికార్యాంశీ ” అను స్థలముచెంత మహాలక్ష్మీగుడికలదు. అచ్చట వందలకట్టలభూమింద రెండుసారులు విడిగి పడిపోయెను. అచ్చట పనియేము మేల్త్రీ కలలో మహాలక్ష్మీ గనుపించి యా కాలవ యందుగుభాగమున తానున్నట్లు తెలుపగా సంతమ శ్రద్ధా భక్తులతో త్రవ్వ కొరకైన మహాలక్ష్మీవిగ్రహము నచ్చటికి చేరు వగా ప్రతిష్ఠించి గుడికట్టించెను. అగుచేతనే మనమిప్పుడు చూ చుచున్నది. ఇట్లే విశాఖపట్టణమున మిగుల సందమగు విష్ణు సంపూర్ణ కిలావిగ్రహము అచ్చయవనలలో నయ్యదభుతమైన శ్రవ్యయం దగా నందుండి బయల్పడ నుత్పవాదులతో మనవారావతము నూగేగించి పత్మనారాయణ స్థానమగు నిమకకొండపై స్కీంచ లేరా? అట్లే అచ్చటకూడ పూర్వకిలావిగ్రహము బయల్పడి యుండును.

జయో బా రా మ మం ది ర ము.

ఇచ్చట సీతా రామ లక్ష్మణుల స్ఫురద్రావములు కిక్కిరింపుచున్నవి. కాంతిగల చూపులతో విలసిల్లుచున్నవి. లోనగునీ జంపిన విల్లములు ధరించి, ప్రకాశితమును విలువలనుగల నవరత్నాభరణములు, మేలి వింతరంగుల పట్టాపకృతములును, భూషణములుగాగ శ్రీరామచంద్రుడు కిక్కిరింపుచున్నాడు. సీతా లక్ష్మణవేదనలచే యందు విలసింపుచున్నాడు.

వా లు కే శ్వ ర స్వా మి.

గవర్నమెంటు హాసునకు చెంత “ బంగాంగ ” టీగిరిలోని “ బంగాంగ ” చెరువునకు వాలుకేశ్వరస్వామి గుడిలో ఇసుకలింగము వాలుకేశ్వరుడున్నాడు. అచ్చట పెద్దతీర్థము సాగుచున్నది. 15 వ శతాబ్దమునాటి శిథిల దేవాలయముపై 1715 వ సంవత్సరానుకానుక అను నతఁడెప్పటినుండి కట్టించినాడు. ఈ కింగుడిలో శ్రీరామచంద్రుఁడొచ్చటకు విచ్చేసినప్పుడు నమోదకీరముగా భ్రమింపగావించిన యిసుకలింగమే యిప్పటికి వచ్చటగలదని ప్రతీతి. అందుచేతనే వాలుకేశ్వరుడని (ఇసుకదేవుడు) పేరుపొందెను.

త్రి మూ ర్తి.

అద్భుతపాపాణముని పేరుపొందిన శ్రీ గుండియను తూర్తికింది గావంగి నచ్చిసవారి పాపములు నాశనమునవి యందురు. శ్రీ గుండి చేరునగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరరూపముగు తిరుమూర్తి యాలయము పెద్దదొకటికలదు. సముద్రపుటాడ్లన రాముని బాణముచే పాతాళగంగ తీయఁబడినస్థలముగు రామకుండమున తీర్థవాసులు మునుకలిగి పాపము గడిగికొందురు.

సరస్వతీదేవి మందిరము. రాజబాయిటవర్.

బొంబాయి యూనివర్సిటీ కెన్డ్రేకలిగి సరస్వతీదేవి మందిరముని నాథకమునందును నిలువఁబడుచున్న “రాజబాయిటవర్” 1890 సంవత్సరమునా రేచుల దూర్వములతో కట్టఁబడినది. ప్రేమచంద్ రావుచంద్ అను బిడ్డి తనతల్లియగు రాజబాయిచేర సొమ్మంతయు వాణి వేచ్చించి యీ శాశ్వతచిహ్నమును నెలకొల్పెను.

విక్టోరియా గార్డెన్సు.

“వలేకొడ్డు” వైపు పొగపైత గుమ్మముగల విక్టోరియా గార్డెన్సు అది పిలువబడు మనోహరారామము విశాలముగు శిథిల కరముల స్థలముపై మనుష్య ప్రజావిశేషము గనంబడు, నచ్చుట

చ్చట సరోవరములతోను, పెద్ద గుహలతోను, పువ్వుల ద్వితరనిది
 త్ర ముక్కల తరులతా గుల్మములతోను, క్షేత్రపర్యవసం పలుగన
 ముల కలగులతో పట్టుకన్న మృదుమగు పొక్కలతో పంజరముగా
 గర్జించు వివిధ వర్షగణములతోను, లగరద్యగుహపరిసర్యమందే
 వసించుచున్నామని తలంపున భోరభయంకరధావ్వనముల పిల్చు
 తతో గావించు, సింహ కరభ శ్వాహుల, గవయో, భుక్ష, బలా
 శ్వాది వనమృగముల సంకులంబునాడ అశ్రవ్య భయనకాండ
 జోన, తుప్రప్ర తుప్రప్రన గంతుంచు చంగలిగవును మనోహరము
 గా గుంపులు గుంపులుగా వెడలు శేట్లము, సయ్యారముగా పుగి
 విప్పి తనయందమే యాచందమనకొని మందమంద గవనముచే
 యు శిఖలును, శరీరము కలదరింప జరజర పాటు నాగవర్చముగా
 కర్పమును, కన్నులకాశంపముగా నొక్కచెట్టుపైనుండి యింకోక
 చెట్టునకు వంపరినహితముగా నెగురు పలుకకముల పిట్టల కలకల
 ములు, ఎన్నార్ల నుండియో శ్రేష్ఠుడన్నకొని తనమ్ములచే గడ్డకు
 లుపెరిగిన ముదుసలితావనుల కలపించు, యూచలతోడి ముక్కు
 ముములును, భగ్గునమంచు నెడారిలోనహితము పాంపుల కప్పిగి
 చ్చటచే పరమధర్మమని కలదోయు ధార్మికునిజోలిన, యుగాగు
 వినదికరలు కేర్చిపట్టు గనుమించుపట్టి యాకులకూర్పుగల పాంథ
 వృక్షములును (travellers tree), తెల్లని యెలుసుగొట్లు, తెల్లని
 నెమిళ్లు, చంగుచంగున విడ్డలతోనుండు మనీషూతి కోణులును,
 కస్తూరిమ్మగములు, ఏనుగులు, యావమున మనుష్యులను జోగ
 చింపంతే గోరిల్లాధునంబును నడవిక్రోతులును, చిలుచిలుక శేరు
 నదేక చిలుకకాతులును, బొబ్బరించు జాంబవంతులు, నిప్పుకొట్లు,
 ముక్కగు జెన్నో చర్మంప ననువుకావన్ని పక్షి, మృగ, సరీసృప,

జలజంతుసంతానము లవంతముగా గన్పించునట్టి తావును, చిన్న నీటియోడలవలె తేలియాడు పొంప, కొంచ, బకాది జలపక్షుల వయోవిహారిసౌఖ్యమును గాంచి మందమూరుతాస్పందమున నీల్ల యగుటచే శైల్యవాతములు మునుపదాన్వేషణలచే సంభరితములై హృదయనాసాత్వగ్నస్ఫురింపియముల నమంచానందముల మునుం గతయు తావులును, ఇంక నన్నెన్నో విచిత్రములను జూచుచు పొంపులచ్చుట తోచినదప్పుడు, మహాపట్టణమధ్యముననున్న వంగ తి ముటచి యుదవిసమమధ్య నున్నట్లుగా దోపించు నీ “విక్టోరి యాగాడెప్పు” చూచి యానందింపవలసినదేగాని వ్రాయుటకు మానండినారితేకాదు మహాకవులకును దుస్సాధ్యము. కొన్నిపట్ల సంనినవిససౌందర్యమును, కొన్నిపట్ల భీకరాఠణ్యసంకేతమును, దోపించు నీశోటలు మానవప్రయాసమున కల్పించబడుటచే న ద్దుతాపందజనకములు.

ఎ లి ఫె ం టా గు హ లు.

అంబాయికి 6 మైళ్ల దూరమున సముద్రమధ్యమునగల ‘ఎలి ఫెంటా’ అను ద్వీపము చుట్టుకొలత 6 మైళ్లుండును. అందు లెండు పొడవగు కొండలును, వానిమధ్యలోయయుగలవు. సముద్రపు నురిగలతోనున్న తరగలచే నావృతమై, కరండ తుగ్గెవులచేతను పొంగుగు తాళవృక్షములచేతను నావృతమై చూచుట కందము గానుండును.

ఏడవగులవర ఎత్తును, పదుమూడవగుల పొడవునుగల తా తియేనుంగ విగ్రహమందుండుటచే “ఎలిఫెంటా” (ఏనుగు) అని అ

దీనికి పేరుపెట్టబడెను. తలవీలేగిన యీతాతియేనుగ, విక్రీయ యా గార్డెన్సుముందు ఎడమచేతిపై పు విలువలబడియున్నది. సుమారు 400 పెట్టుగల చాలి యచ్చటి గొప్ప గుహభ్యంతరమున నున్న బుద్ధదేవాలయమునకు గొంపోవును. ఈగుడిలోనికి ఎవత నన్న 4 అణాలు చెల్లించి టిక్కెట్టు పొందివలెను.

ప్రపంచమునందంతటను మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిపొందిన హిందవ పుల యప్రతిమాన కలాచిత్రనాట్యుణ్య మిచ్చటగల గుహావారణ జే బాపట్టును. “మూనార్ లీనా” యని ప్రఖ్యాతిచెందిన “ఎల్లోరా” గుహలయందలి చిత్రప్రతిమాది శేషములతో నిండుమించుగా బోల్పదగిన వీధిలాదిగ్రహములు. దక్షిణదిగ్గజమున ను మారు 250 అంగులయెత్తుగల స్థలమున సీసహారగల గుడివలదు. మహాశివరాత్రినాఁడేటట సీసహామూఖద్వారముచేరి సప్త యుత్సవము జరుగుచుండును.

“టవర్స్ ఆఫ్ నైలెస్”

“మలబార్ హిల్స్” పైని పాకశీతేశ్వరుల స్మారక స్థలముకలదు. మృతిచెందినవారి శరీరములు హిందువులవలె నహాభవనములు చేయక పాకశీతులు రాఁబందులు మొదిలగు స్థల కావరముగా విడిదిపెట్టెదరు. ఆఫలమున పెద్దకట్టదములు న్నువి. అచ్చట వడ్డులు తిని విడిదివేసిన శరీరములు పోగులుగా నుండును. మృతిచెందినవారి శరీరము లీథలమునకు తీసుకొనివచ్చి నల్లుడు పాకశీతులు తెల్లనివస్త్రములు ధరించి మానముతో బా

తలుకట్టి పచ్చటచే నచ్చటి కట్టడములకు Towers of Silence అని పేరువచ్చినది. బ్రతికియున్నంతకాలము పరోపకారము చేయు వారకున్నను, మృతిసొందినవెనుక నిరర్థకమైన శరీరముచేతనైన బీదకోటి కనుమంట యుపకారము గేయుట మంచిదనియు, శిథిలమయిన మానవశరీరమువలన బ్రతికియున్నవారి కేనిధమున వారోగ్యకరకారణములచే విషిండులు కలుగరాదనియు వలంచి పాఠశీకు లిట్టి యీగార మనాదినుండియు సాగించుచున్నారు.

బొంబాయిచేరగానే చేయవలసిన పనులు.

(1) “టవర్సు ఆఫ్ సైలెన్సు” చూడవలెనువారు పాఠశీ మంబాయ్ శిక్షిసరీ, 200, Hornby Row, Fort, అని పెంటనే లెనుమిదిచెప్పుచునది వ్రాసినదెడయవలెను. ఏమియు పుచ్చుకొనరు. ద్రోష్టుట 7½ గం|| మొదలు 9 గం|| వఱకును, సాయంత్రము 2½ గం|| మొదలు 5 గం|| వఱకును తెరిదియుండును. ఫోటోగ్రాఫు యంత్రములు తీసుకొనిపోరాదు. చుట్టలువ్వురా కాల్పరాదు.

(2) మింటులనగా వాడెములు చేయు ఆఫీసు చూడవలెను వారు Mint Master, Officer of the Royal Engineers, వకు అనుమతికై వ్రాయవలెను.

(3) ప్రింగ్లెట్ హౌస్ చూడవలెనయెవల, సోర్ట్ ఆఫీసర్, కొలాగా, అని వ్రాయవలెను.

(4) విక్టోరియా ఓ అల్ఫర్డ్ మ్యూజియమ్, బుధవారమునాడు మూయబడును. తక్కినదినములలో 7½ గం|| మొ|| 10½ గం|| వఱ

న్ను, $1\frac{1}{2}$ గం|| మొ|| 5 గం|| వఱకు అక్టోబరు మొదటి తేదీనూడి, జానవరి 31 తేదీవఱకును, ఫిబ్రవరి 1 వ తేదీనుండి సెప్టెంబరు 30 తేదీవఱకు గ్రాడ్జుట 7 గం|| మొదలు $10\frac{1}{2}$ గం|| వఱకును, 1-30 గం|| మొదలు 6 గంటలవఱకు సామంత్రము రెడ్డుకలుగి యుండును.

బొంబాయిలో 3 దినముల ప్రాగ్మాము.

తొలిదినము పూర్ణిద్దుట.

ఫోర్ట్రుఫి, కాన్ఫర్డ్ మార్కెట్, మ్యూనిసిపల్ ఆఫీసులు, విక్టోరియా టెర్మినస్ (రైలుస్టేషను) బహుళ పోస్టాఫీసు, సెంట్రల్ బుక్ షేక్రెడెట్, రాజబాయిటవర్ మొదలయినవి.

తొలిదినము మధ్యాహ్నము.

మహాలక్ష్మీగుడి, హార్వర్ విశ్వవిద్యాలయము, జయోబాహుమూర్తి కము, అటవీ బహిం.

రెండవదినము పూర్ణిద్దుట.

మలబార్ కొండలు, టవర్స్ ఆఫ్ సైలెన్సు, వాణి కేళ్ళెరుని వేచాలయము, చెణువు.

రెండవదినము మధ్యాహ్నము.

విక్టోరియా అండ్ ఆల్బర్ట్ మ్యూజియం, విక్టోరియా గార్డెన్స్, కై కుల్లా.

మూడవదిసము పోడ్డుట.

ఎలిఫెంటాడీవులు.

మూడవదిసము మధ్యాహ్నము.

కొలాబా, ఆఫ్ గన్ మెమోరియల్ చర్చి. ఇంకను చూడ నలసిన స్థలములు, నాగెములుచేయుస్థలము, కోట, హార్బరు, అ పోలో బండరు, బెల్లింగ్స్ హౌస్, మహిం, బంజా, విహల్ నరో నరము, ఇంకాకలవు.

విక్టోరియా సెర్మినుకు దగ్గరగా, కాఫర్లమార్కెట్, బన రల్ పోస్టాఫీసు, దింటు, కోట, గూన్ హాలు, కన్వెన్యూషీసు, బ్రి స్ఫోవేల్పు మ్యూజియం, హార్బరు కలవు.

మలబార్ కొండలపైది, పారిశీకన్మళాసములు (టవర్స్ ఆఫ్ సై లెన్సు) మహాలక్ష్మీదేవాలయము, రామమందిరము కలవు. వ రేల్ రోడ్డువద్ద మ్యూజియం, విక్టోరియాగార్డెన్సుకలవు.

నూ ర త్.

బొంబాయినగరమున కుత్తరముగా 160 మైళ్ళ దూరమున, తనజీనదికి దక్షిణతీరమున బ్రిటిష్ వారి నగరములలో నొకటియగు నూరత్ ఒకమైలుపొడవు విలువంపుగా నదీతీరమున పంక్తియున్న పెద్దపట్టణము. పూర్వము కోటగానున్న ఇననమిప్పుడు పట్టణము ధ్యమున గవర్ని మెంటు ఆఫీసులతో విరాజిల్లుచున్నది. వీధులు ని

కాలముగను శుభ్రముగ నుండునుగాని ఇంట్ల ప్రక్రియనీయున్నది. మారత్ పరివరమువగల చిన్న పల్లెలు మిక్కిలి వికాలముగ నుండుటలచుభ్య సంభముగా నున్నవి. నాలుగింపయిన నువాకమ్మగీయ మందిరములు, రెండు పారశీదహాస దేవాలయములు, మూడు హిందూదేవాలయములు, ఇంగ్లీషు, దర్మి చేశస్థల ప్రాత స్త్రాక్ష గీలు, 80 అనుగుల యెత్తుగల గంటస్తంభము, ఈ యడగిది లాల్ కారము లీనగరమునకున్నది.

ఇప్పటి నగరము క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దారంభమున నిర్మింపబడినది, కొద్దికాలములో పోర్చుగీసువారిచే మూడు సార్లు దగ్గిలబెట్టబడినది. 1546 సంవత్సరమున బలమయిన కోట నిర్మింపబడినది. అప్పటికే మంచి న్యవహార, వ్యాపారములుగల మారత్ నగరము. జేగముగనే గొప్ప వ్యాపారస్థానముగా మారినది. పోర్చుగీసువారి యాటంకము అన్యపెట్టుకయే, 1612 సంవత్సరమున వారు స్థిరముగా కాలుపెట్టరి. పెంటనే దర్మిచేశస్థలంకూడ బాగు రించిరి. వీరు మిక్కిలి గొప్ప వ్యాపారస్థులు. పట్టణటాలు, మూల బటలు, నీలిమందు, విరివిగా వ్యాపారము చేయుటయందు సుమారత్ నగరము ఉత్తర, దక్షిణ హిందూదేశ నగరములలో నేనేగాక, సిలోను, అరేబియా, పెర్షియా, పర్షియ ఐరోపాదేశములలో నుండు సముద్రవ్యాపారముకూడ చేయుటకు ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఇక్కడనుండియే “మెక్కా” నగరమునకు బయలుదేరు మహమ్మదీయ యాత్రికులు నావ యెక్కుచుండిరి.

17 వ శతాబ్దముభ్యమునుండి మహారాష్ట్ర లీనగరమును చాల సార్లు దోచివేసి యెరిదిపంపత్సరములు బాధలు కలిగించుచు

నీటి, కాని 17 వ శతాబ్దాంతమున నూరత్ వ్యాపారము క్షీణించి నొకరినొకరిని చూచి, ఈస్టిండియా కంపెనీవారి గవర్న మెంటు బొంబాయి కీ మూలపడినొకటిలు బొంబాయివ్యాపారము విప్లవంబొందుటయు, నూరత్ క్షీణించుటయు జరిగినది. అప్పటికి రెండువత్సర బనారాఖా గలదు.

1800 సం॥ నాటికి నూరత్ పూరిగా ఇంగ్లీషువారి పరిపాలన క్రింద జేరినదియొకటం మాత్రం పూర్వోన్నతినహించి హిందూదేశమునందెల్ల హెచ్చు జనసంఖ్యగల వట్టణముయ్యెను. కాని దురదృష్టవశమున 1837 సం॥న గొప్ప అగ్నిప్రమాదముచేతను గొప్ప వనరులయలనడిచేతను, సంపూర్ణముగా నాశనముచెందెను. 1858 సం॥ వ అమెరికాఖానసంబంధి యుద్ధపుడినములలో, దూదివర్షకము విస్తరించుటచే, అదేశములవారితో వర్షకముచేసి మరల, నూరత్ సగరము ప్రబలుటకారంబొగచెను. నుమారు లక్షా యిరువదివేల జనసంఖ్యగల యీ సగరమున దూది, పట్టు, వస్త్రములు, గొలుగులు లేదాదులని, ముఖ్యముగా బయ్యె పెద్ద వ్యాపారములు.

బోర్న్.

బొంబాయిరాజధానిలో గుజరాతుదేశమున “బోర్న్” లేక “భానూది,” యని పిలువఁబడు “బోర్న్” సగరము, బొంబాయికుత్తరముగా గైలుపై 228 మైళ్లదూరమున, సర్వదానది యుత్తరతీరమున, 80, 40 అనుగుల యొక్కగల నదియందలి పెద్ద కాల్వనీరలచే రక్షింపఁబడుచు చూడ నింపుగానుండును. 18 వందల

నంపత్తరములక్రిందటినుండి పన్నును హిందూదేశ సముద్రవర్తక మునకు ప్రోత్సహింపక నయి పట్టణము 1800 క్రి. శ. వఱకు నిర్వక వ్యాపారములందును ప్రాముఖ్యత గాంచుచుండెను. “ప్రపంచ మునందెల్ల చిక్కిలి సున్నితమైన వస్త్రములను తయారుచేయు పాలెవాండ్రు నేతగాండ్రు గల పట్టణము”ని బోర్నిగోసుబాదు బొగడుటచే, ఇంగ్లీషువారు, దచ్చివారు కొలదికాలములో పట్టణ నేయు యంత్రముల నిచ్చుట స్థాపించిరి. అయినను “బ్రాం” గలదు చేరిమగ్గుములనేత ముఖ్యవ్యాపారముగనే యున్నది.

1772 సం॥ “బ్రాం” బ్రిటిష్ వారిచే పట్టుబడి, 1783 సం॥ న సింధియా మహారాజున కిచ్చివేయఁబడెను. కాని, మరల 1808 సం॥ న బ్రిటిష్ సైన్యము నగరమును ముట్టడించిరి. నాటినుండి వారి పరిపాలనక్రింద చేరియున్నది. ప్రత్తి, ఛావ్యము, అవరిదునుగులు వదలఁపై వ్యాపారము ముఖ్యముగా జరుగుచుండును. ఇచ్చట ముసలిజంతువులు, రోగముతోనున్న జంతువుల సంరక్షణార్థమై హిందువులు కట్టించి యేట 8000 దూపాయలు కచ్చివట్టుచు న్ను అనాశ్రయ జంతుశరణాలయ మొకటి కలదు. ఔరంగజేబు న నిబోయినదియక “బ్రాం” మొగలులచేరినుండి మహారాష్ట్రులచే తిలో పడినది. 22 మలు, పాకీలతో కలిసి 42 వేలు జనసంఖ్య కలదు. 67 ప్రంథములపై సర్వదానదిమీద 4122 అక్షుగుల పెక లుగల రైల్వే బ్రిడ్జి పెట్టది పట్టణముచేత కలదు. యాత్రికులు సర్వదానదియందు పన్నువసూలేని పవిత్రులగుదురుగాక! ఈ పుణ్య నది వింధ్య పాత్యురావర్వతములననుమ పాటుచు జల్లుల్పాదువద్ద చలువతాతి దిబ్బులమీదనుండి క్రిందికిదుమిడి న్నుదిగా “బ్రాం”

చేరున పశ్చిమమముద్ర సంగమము గావించుచున్నది. ఈ నదీగర్భమున యొక స్తంభమున్నది. “యోగ్యమునకుఁబోవ యొనరెత్తుకొనిపోయె” ననిపించుకొనక బ్రాగ్మత గా మండుట వుందిది. పర్యవసానములన బడు చిన్న శివలింగ పాపపట్టములవంటి శిలాభండము లీనదీగర్భమున దొరుకుటయి యుండును. పర్యవసాన దొరకు కంకరతాళ్లన్నియు కంకరయోవములేదని భక్తుల తలంపు.

జా మ న గ ర్.

ఇదియొక సంస్థాపకులకు ముఖ్యపట్టణము. స్వదేశ సంస్థానముల గోతులనియు, నాగరికతయు, స్వయంజునోయుని కుతూహలవను వారందఱు బాంబాయిగర్ చూచి యానందించఁజగినది. శ్రీకృష్ణభూమియందుగల నీ ప్రాంతముల దేవాలయములకు కొడునయందడు. క్షయియవార్ దేశమున బాంబాయిగర్ మిక్కిలి నాగరికతగన్న నవీన పరిమళము. మిక్కిలి గ్రీతి కెక్కిన దేవాలయములెన్నో యీ పట్టణమునఁగలవు. ఇంకను బాంబాయిగర్ పరిదేశములుఁగూడ గలవు. బాంబాయిగర్నుండి ద్వారక కిక్కి మైక్ల దూరమున్నది. రైలుపై ను మారు ఆరుగంటల ప్రయాణము. బాంబాయినుండి బాంబాయిగర్ 51 కి మైళ్లున్నది.

ద్వారక.

భగవద్గీతలను లోకమునకు ప్రసాదించిన శ్రీకృష్ణభగవానుని పుక్కియనగరమును, విశ్వకర్మ నిర్మితమునగు ద్వారకానగరము కలి

యంగా శంభమునుండియు వచ్చితి నముద్రతీరమున గుజరాతునిగిరి
మందలి గొప్ప పుణ్యక్షేత్రమై విలసిల్లుచున్నది. శ్రీకృష్ణుని హ
ల్యక్రీడలచే పవిత్రపంత్రియైన మధురా గోకుల బృందావనముల
యమునాతీరమున స్నాన ప్రసాదికైక్కియున్నచో అట్టి పర్వతముల
రాశి తరంగహస్తములచే సుయ్యలవాపరబడుచున్నట్లు ప్రసాదని
చుద్వారకావ్యరముగూడ హిందూమతస్థులందఱకు కాశీ లోనగన్వ
ర తుల్యక్షేత్రముగా నెంచబడుచున్నది. ద్వారక శ్రీకృష్ణుని నా
మ శరీయగౌరవ భంగమని శ్రీమద్భాగవతపురాణమున నన్నీవిధ
ముల నిర్ణయించబడియున్నది. అష్టమపాదీ నహిమగల శ్రీకృ
ష్ణుడు కంసవధావంతరము న్వరాబ్యుష్ణాచన ద్వారకను విగ్నిగను
కొని నకలై శ్వర్య పంచదలతో రాజ్యరమున పరిపూర్ణుడగు
డై వరించెను.

ఉత్తరమున బడరీనాథమును, తూర్పున శ్రీ బగవద్ధమును,
దక్షిణమున రామేశ్వరమును, పశ్చిమమున ద్వారకాయును, హి
ందూదేశమున వాల్మీకీలను మిక్కిలి గ్రాహ్యతవహించిన దివ్య
క్షేత్రములు. 1938 సంవత్సరమున ద్వారకను నిర్మించినది మొ
దలు దూరమునందున్న యాత్రికులకెంతో సుఖ సౌభ్యమయినది.
అంతపూర్వము యాత్రికులు మిగుల కష్టముతో ద్వారకావాసు
ని నేవిన నచ్చటికి శ్రమతో నేగుచుండిరి. గుజరాతుదేశమున
కథియవార్ ఖండమున, బరోడా సంస్థానమున ద్వారకగలదు.
నముద్రతీరమున యెత్తెని ప్థమున శ్రీకృష్ణుని గొప్పదేవాలయ
మున్నది. ప్రస్తుతము ద్వారకయందు అయిదువేల జనముగలదు.

కొన్ని వేల సంవత్సరములక్రింద, భూదేవి దుర్భాగ్యులగు రాక్షసుల బాధలకు తాళజాలక గోరూపమున శ్రీమహావిష్ణువును దర్శించి కంసుని బారినుండి రక్షింపుమని ప్రార్థించెను. శ్రీ విష్ణువు దయాంశరంగుడై భూదేవిప్రార్థనముచేర్చ మనుష్యరూపమున శ్రీ కృష్ణావతారముఁ గై కొని కంసుని వారి యనుచరులను మంత్రులని యభయమిచ్చెను.

కొంతకాలముకు కంసుని చెల్లెలగు దేవకీదేవి యావనరాజును ననుదేవుడేర్చి నివాహముగావించఁబడెను. వివాహపుటూరేగింపునుహోత్సవ సమయమున దేవకీ యెనిమిదవ సంతానము కంసుని నభియమి యాతాళవాసే స్వప్నపరగాబలుక, కంసుడత్యగ్రుండ్ల భయనిహ్వలుడై చెల్లెలగు దేవకీని చంపనుమొస్తాడేమొనెను. వసుదేవుడొ కంసుసూరార్చి దేవకీకలుగు బ్రతిసంతానమును కంసుఁడు పిధింప నిష్ఠవసే సంధియొనర్చుకొనెను. అయినను కంసుఁడతిజగత్తగా దేవకీ పురిటిపడుదుములును కాఁబొనియుండి కడు హత్యలు గావించుచుండ టై వసంకల్పమున నెట్లు దేవకీదేవి యేరిన, యెనిమిదవ సంతానములుమాత్రము వానిచేతి దుర్మరిణమును దప్పించుకొనెను. మధురాపగరమున జన్మించిన యీ యిరువురు గోకులకు కొనిరాఁబడి రహస్యముగా గొల్లవాఁడగు వండుని సంతానముగా పెరుగుచుండిరి. వారే బలరామ కృష్ణులు.

కంసుడెట్లు తన్నుజంపు శత్రువుగు శ్రీకృష్ణుఁడు పెరుగుచు వ్పాడని తెలిసికొని, అనేకవిధముల నరచిని బరిమార్చి వ్రాహ్మములు బన్నుచుండెను గాని యవియన్నియు క్రమముగా నిష్ఫలములయ్యెను. కడకు కంసుఁడొకవాఁడు బలవంతులును, యోధు

లునకు బలరామకృష్ణులను, తనయాస్థానయోధుల పిన్దూశో¹ను
 ల్లయుద్ధముఁ గావించవలెనని బలసంతోషముగావించెను. అట్లుగను
 మున వచ్చు వస్తులగు రామకృష్ణులు మరణింతురని యాశపడెను.
 కాని, తానొకటిదలంచిన దైవముకటిదలంచెనని యెప్పుట్లు, మల్ల
 దీరుల నిరువురను బలరామ శ్రీకృష్ణులు మలభముగా లూలగిరి,
 శ్రీకృష్ణుఁడదేవపుయమని కంసుని సింహాసనమునుండి క్రిందికిలాగి
 యచ్చటనే జంపివైచి, భూభారమును మోలఁగించెను. కంసుని
 తమ్ముడగు ఉగ్రసేనుని యన్న రాజ్యముననిల్చి, శ్రీకృష్ణుఁడ
 బలరామసహితముగా తొత్తగా నిర్మింపఁబడిన ద్వారకానగర
 మున నుభయుగానుండ వచ్చిదు నముద్రతీరమునజేగను. అప్పుడే
 సుందరతరముగు ద్వారక యుద్భవించినది.

భాగవతపురాణమున విశదీకరించిన విధమున శ్రీకృష్ణుని పల్ల
 ర్యసాహసకార్యములను వలసించు పుణ్యస్థలములును, దేవాలయ
 ములు నేటికిని గప్పట్లుచున్నవి. అవర్భవాయమగు, చిక్కని,
 ఇంపగు, హృదయాశర్మణకరమయిన యాద్యారకానగరము, దేని
 తల గృహనిర్మాతయగు విశ్వేశ్వర, అంతిమముందుగాని యింబరి
 రువాతగాని పృథ్విలో నిర్మింపఁబడియుండ సంతటి పొగసయినదాని
 గా నిర్మించెను. శ్రీకృష్ణునియొక్కయు, వానిసాముంతులగొట్టుక్క
 యు మేడలన్నియు బంగారుమయము. స్వరాధివాధుడగు ఇంద్రు
 ని యారామముగు సందవనమునుండి దేవవృక్షముగు పారిజాతము
 యొడలగు పూలచెట్లను శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకానగరా రామమున
 వాటించెను. కాని, మావపుల దురదృష్టవశమున వచ్చటి దైవత
 నగరముగు ద్వారకనముద్రమున పంతరించెననియు, మేడల వచ్చ
 టునేమిటియొక నూతనద్వారక యుద్భవించెననియుఁ చెప్పుదురు.

నిత్యకళ్యాణము పచ్చలతోరణమున్న విభమున, ద్వారకాయం
 బెల్లవృక్ష పండుగలు పర్వములు జరుగుచుండుటచే “ఉత్సవముల
 నగరము”ని చెప్పవచ్చును. సంతర్సరముపొనునను పర్వసాధార
 ణముగా సుత్సవముల తూర్వార్ధములతో నిర్వాసంత సంధాయక
 ముగియున్న యీనగరవాసుల సౌఖ్యసంపద గొనియాడఁదగినది.
 ఆకర్ణణీయముగ నీనగరదృశ్యమెప్పు యను ముఱువదగివదికాదు. ప
 ముద్రాగీర రామః యారామ సౌందర్యవిభముతో చల్లగా సౌఖ్య
 తరముగ నీడలతో ద్వారకావాసుఁడని శ్రీకృష్ణుని ప్రఖ్యాతజై
 నరముగా నొనర్చిన యీనగర మన్ని విభముల కీర్తింపఁదగినది. అ
 యినను, అన్ని నగరములవలెనే యీపురాతన నగరము సహితము
 లెక్కలేనన్ని మామ్యలు పెందియున్నను శ్రీకృష్ణభగవానుని, భ
 క్తులగు హిందువులచే నెల్లకాలమును కీర్తింపఁబడి నేవించుటకు
 సునేయున్నది.

ద్వారకానగరమందును, అచ్యుతవల్లయందును, మితిమీరిన
 దేవాలయములున్నవి. దానినన్నిటినిఁ బేర్కొనుటయే దుర్లభ
 ము. ద్వారకానగరమున జగత్ మందిరమును దేవాలయమిందలి
 “శ్రీరంధోదైక్ష్” యనబడు దైవవిగ్రహము భక్తులకు ముఖ్య
 ముగా నేవించఁదగినదై యున్నది. పవగోపురవిలసిత్వము 150 మా
 టయేలది అనఁగల యెత్తుగల “జగత్ మందిరము”, తక్కిన పరిస
 రదేవాలయములలో నున్నతముగలదై ప్రాముఖ్యతచే చూపబిల
 దృష్టి నొకర్పించును. దేవాలయముపై చెక్కడపువనియు, దాని
 గంభీరముగ దైశాల్య ప్రాగల్భ్యమును, చూచువారల భక్తి యి
 నుబుదీంపదేయును. 104 అడుగులయెత్తుగల గుడ్డకెండా దేవాలయ

శీఖరముపై యెగురుచుండును. ఈ దేవాలయమునకు పుట్టుకున్న
పరునాలుగు చిన్న దేవాలయములపై యభిరాముగలను.

దేవాలయములోని పై పదర్పనముతో సమాన పుణ్యప్రదము గు నిచ్చుటి గోమతీకుండమున స్నానము హిందూయ్యుత్రికుల కగద జకు ముఖ్యమని పురాణములందు వ్రాయఁబడియున్నది. ముఖ్యముగా జాడవలసిన కొన్ని దేవాలయములందు దేవస్థానమునైనాము, వానిచరిత్రము, వృత్తాంతము, పూజాస్థానములుచేయించు పంజాలు చెప్పుదురు. (1) సరసింహాళ, (2) సాక్షిగోపాల, (3) శీవాశనాథ, (4) హనుమాణాళ, (5) గోమతీ, (6) హనుమాళి, (7) కామల్లా, (8) సరసింహమహాలా, (9) మిర్రాబాయి, (10) మహాప్రభుశివందిరము, (11) కృష్ణమందిరము, (12) వామోదరళ, (13) హాళిశివ, (14) బలబహుదేవాలయము, (15) చక్రవారాయణ, (16) ట్రాన్స్వామింగి, (17) పాంత్ మహాదేవు, (18) ప్రద్యుమ్న, (19) వామదేవ, (20) లక్ష్మీనారాయణ, (21) గోపాల, (22) బ్రహ్మ, (23) భద్రకాళిమాత, (24) జయవిజయ, (25) సూర్యనారాయణ, (26) సత్యనారాయణ, (27) కశ్యపశివమహాదేవ, (28) సిద్ధనాథ, (29) భాద్రకేశ్వర, (30) హాళిశివ, (31) భాద్రకేశ్వర, (32) శివేశ్వర, (33) రామచంద్రా, మొదలగు దేవాలయములు ముఖ్యమయినవని చెప్పవచ్చును. ఇంకను చూచుటకెన్నో దేవాలయములుగలవు. ముఖ్యమయిన కుండములు పుట్టములు, స్నానములగుండు దేవస్థానమునైనాము. గోమతీ, హనుమాళి, శివాశనాథ, కుండములు, వేదములు, నారాయణలలి, పాండవ,

యిది, జ్ఞాన, సన్మత, ఘట్టములనను తొన్నిదియు ముఖ్యములు.

మృందపురాణభాగమున శ్రీ ద్వారకామాహాత్మ్యమున నిట్లు వున్నది. శ్రీ వృసింహాచార్యున శాశ్వతకై వల్యము గడించిన భక్తాగ్రేసరుడుగు ప్రహ్లాదుని, తపశ్శాలగు మహామునులందఱు శ్రీ మహావిష్ణు దెచ్చటనివసించియుండునో, తమకు దెబ్బపలసిన దని పార్థింపగా, భగవంతునికృపచే ప్రహ్లాదుఁడొప్పుచున్నాను. “వడిమటి నేముద్రతరమున కుళవంశస్థులచే పూర్వకాలమున స్థాపించఁబడిన నుళవంశియును నగరముగలదు. బానిచెంత నోమతియునువది నహించి నేముద్రమన గలియుచున్నది. అనగరమే ద్వారకాయని నేనొక్కఁడబడుతున్నది. పడువాటి కళలయందు విశారదుడై ద్వారకామహారులచే పనిమొత్తము నుభయము, మోక్షమును ప్రసాదించుగల శ్రీ మహావిష్ణు నిచ్చట నివసించియుండుటచే ద్వారకా నొప్పు మిచ్చుచుండును. అనగరము శ్రేష్ఠతరమయినదేగాక బ్రహ్మాండమొకటగునొక్కయు నుత్కృష్టస్థలమును, శ్రీకృష్ణుఁడు తన సుర్యులములుకలిగి శంఖచక్ర గదాయుధభారమును నిట్టివోట కలియుగమున భక్తులకు మలభముగా మోక్ష మిచ్చువట్టిదియై యున్నది. శ్రీకృష్ణునిచే పూజింపఁబడిన దుర్వాసమహాముని నం సంప్రసాదయ్యుండై యేదయిన నొక్కవరమడుగమని కోరెను. అందు శ్రీకృష్ణుఁడొప్పు కోరెను. “మహానుభావా నీవు సంతోషించి యుండునుంటిమిగిలిన కోరుచున్నాను. నీవెల్లప్పుడు ద్వారకా నగరమును విగావక నివసించవలసినదని పార్థింపుచున్నాను. అన దుర్వాసమహర్షి యిట్లునెను. “నేనిచ్చటనే నీకోర్కెపై యుండు నుగనుక, శ్రీకృష్ణా! నీవును నాప్రార్థనపై యిచ్చటనే సంపూర్ణ తే

జమ్మచే బ్రాహ్మిణులు భాగ్యవంతులుగా నివసించుచోరెదను. గోమతీ సాగరవంగమమున స్నానముచేసి బహిరంగమైన పుణ్యపురుషులు విన్నను వన్నును సర్వపాపవరిహరమునకై పూజించుచునుగాక!" అప్పుడు శ్రీశృష్ణుడిట్లనియెను, నిన్ను పూజించినవెనుక నన్ను పూజించు ప్రతివానిని, దేవతలకుకూడ దుర్లభమైన, మోక్షమివ్వగలవాడను."

ఇట్లు దుర్వాసును, శ్రీశృష్ణును నొకరికొకరు వరములిచ్చుకొన్న ప్థలమునకుచే నది కోర్కెలన్నియు దీర్చగల "నర్మద" మని పిలువబడుచున్నది. నాటినుండి శ్రీశృష్ణుడు ద్వారక నీడిది యుండెను. గోమతీనది చక్రతీర్థమున గలనీన పుణ్యస్థలమున, త్రివిక్రముని యునికిచే పవిత్రమైనచోట, మనుష్యులు భక్తితో స్నానమాడిన మోక్షప్రదమని దృఢముగా నమ్మువలెను. శ్రీశృష్ణుడు ప్రభావతీర్థమున శరీరము విడచి యవతారము చాలించినప్పుడు ద్వారకయందు దేవాలయమునమున్న రస విగ్రహమున పూర్తిగా లేజమ్మను విడిచివెను. అందుచే తపస్వీలగు బ్రాహ్మణులారా! కలియుగమున ద్వారకయందుతప్ప శ్రీశృష్ణదేవుని ముందుకొంట దర్శింపజాలరు. అదేవుని యనుగ్రహము జడయగోరువారందఱు తత్క్షణమే ద్వారకకుప్రయాణముగావలెను. శ్రీశృష్ణవరమాత్మని దర్శించు ప్రతివారిని బాల్య యౌవన కౌమార దశలయందు గావించిన పాపములన్నియు సంపూర్ణ ముగా నశించు ననుటకు సంశయములేదు. సరేకదా, వేలకొలది పూర్వజన్మములలో మనోవాత్కాయ కర్మలచే గావించిన పాపకర్మములన్నియు పూర్తిగా నాశనములెందుటయు నిశ్చయమని భక్తులందఱు నమ్ముచున్నారు.

బెయిట్ శంఖోధార్. (ఓఖాపోట్ట)

ద్వారక కిరువది మైళ్ల దూరమున ద్వీపముపై నున్న బెయిట్ శంఖోధార్ అను శ్మశ్రము ద్వారక కేసువారందరు దర్శనపరిచినది. ద్వారకనుండి “ఓఖాపోట్ట” అను రైలుస్టేషనువద్ద దిగి రైలుచాపలుగల పెద్దటెడలపై ఉన్న ఓరుదాటి ద్వీపముపై నున్న “బెయిట్ శంఖోధార్” అను పుణ్యస్థలము చేరవలెను. అచ్చట చక్కని దేవాలయముగలదు. బానిచుట్టును నర్మకళాను, రాధిక, జాంబవతి, లక్ష్మణయ్యను శ్రీకృష్ణుని దేవదూత దేవాలయములుగలవు. ఇంకను, శిఖ్యునిరాయిగి, మాధవరాయిగి, పురుషోత్తముగి, దేవకీగి, సాగ్రిగిలరాచి, ఆదివారాయణ, శంఖవారాయణ, దండిహనుమాన్ గిల దేవాలయములు సేవించదగినపున్నవి. కవోలిగూ, పూల్, శంఖ, శంఖోద్, పాండవరాయి అను ఆయాదు. కలావోలనబడు పన్నెండుపురుగులుగలవు.

ద్వారకశ్రీమదున్నముండి “ఓఖాపోట్ట” వకు పోవుటకు రైలు మార్గముగాన మోటుచులు, లోగిలు, గొంగులు, స్త్రీమనువద్ద అడ్డుగతి జొరవను. ద్వారకలో చాలధర్మసాలలు యాత్రికుల బస లకున్నవి. ఓఖాపోట్టవరకు, శంఖోధార్ వద్ద వసుకొనుటకు విశాలముగల ధర్మశాలలున్నవి. చెంతనుగల బహులలో కావలసిన సేవగుగ్గిని కొనవచ్చును.

అహమ్మదాబాదు, నబర్మతి.

బొంబాయి రాజధానిలో రెండవ పెద్దనగరమనిపించుకొనిన, గుజరాతువల్ల ముఖ్యపట్టణము “అహమ్మదాబాదు,” 1413

క్రైస్తవశకము వడుచుకొండవ శతాబ్దమున అల్లాయుద్దిగ్ చక్రవర్తి ఢిల్లీ పరిపాలించుకాలమున నీవనగరము, మాశవదేశసహితముగా మహమ్మదీయుల పాలయ్యెను. 1581 సం॥న ఐహూమా, పావలన నది గుజరాతుదేశమున కలుపఁబడినను, 1571 సం॥న అశ్వ దుశక్రవర్తి మరల మాశవమును జయించి, ఢిల్లీ ప్రామాన్యముగా గలుపుకొనెను. 1792 సం॥న హోల్కారునలన ఉద్ధరించి బయలుపఁబడినను, 1810 సం॥న సింధియావభుషుగు నొలతో రావు పరిపాలనముక్రింద తేరెను.

నవీననగరమునకు తూర్పుగా కొంతదూరము భూగోళసమగమలన పావనదీన ప్రాతనగర చిహ్నము లింకను గాన్పించును. కుంభవిగోళురములతో నవీననగరమంతయు నిలానుష్ఠ పరివృత్తముగా నుండించును. ముఖ్యముగ బజారు రెండంతస్తుల తుడలపై విశాలముగా విరాజిల్లుచున్నది.

ప్రతియు భావ్యములు వనదేశములకెగువలెను, వృక్షములదిగుమతియు నీవనగరమున విరివిగా జరుగుచుండును. సుగంధద్రవ్యాగుదేయు యంత్రములును, ప్రతివిస్త్రులసాగుం యుద్రేమాలు, నూలు విడకబట్టలు నేయుయంత్రములు నిచ్చొటగలవు. గవ్వలియొమహారాజావారి కోట రైలుస్టేషనునకు రెండుమైళ్లదూరము. మాత్రికులకు ధర్మశాలలు చేరువనే గలవు.

ఉజ్జయినీనగరము, అపంతియనీయు, భాగ్యసంపదలదే విరివియగు విశాలానగరమనియు (శ్రీ విశాలాం విశాలాం. తు. సం.) కాధివాసునినాటకే ప్రఖ్యాతిపహించెను. ఉజ్జయినీ రాజపుత్రిక

యగు వానవదత్త చరిత్రము చదువరులకింపుగా నుండునని సం
గ్రహముగా వ్రాయుచున్నాను. అపరిరాజ తపయయగు వాన
వదత్త, వర్షరాజులన సంగీత వీణావిద్యల నభ్యసించి, సుగుణ
సౌందర్య విద్యావిశేషములవలన నాతనికి ప్రేయసీయై, రుక్మిణీ
జేవి శ్రీకృష్ణునకు యుద్ధమున వివాహమైన విధమున యుద్ధమున
నీడెయు వర్షరాజుగు నుడయనునినలన వివాహమైన కథ యతి
మనోహరముగా “ భాస ” మహాకవి సంస్కృతమున వ్రేపు వా
నవదత్త యనియు, నింకొక సంస్కృతకవి “ వానవదత్త ” యని
యు, ప్రఖ్యాతనాటకములు రచించిరి.

పూర్వప్రఖ్యాతమైన పుణ్య నప్తనగరములలో నొకటియగు
ఉజ్జయినిచూచి యానందించి పుణ్యము సంపాదించుకొనఁ దగిన
వట్టణమని యాత్రావరులందరి పురాతన దేవాలయములను భక్తి
మీర దర్శించి తరింతురుగాక!

అన్త.

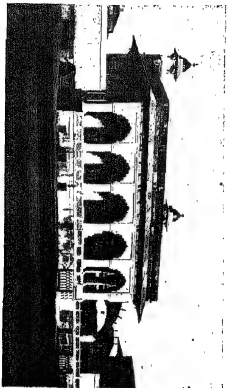
1826 సం॥ క మొగలాయివీరులలో ముఖ్యుడగు బాలరుద్రక
వర్తి, ఇబ్రహీములోడియను పతానురాళును పానిపట్టుయుద్ధమున
నోడించెను. అప్పుడు ఢిల్లీ, అగ్రా నగరములు రెండును మిక్కిలి
భవముతో “ బాలరు ” చేతఁబడెను. బాలరు తనకుమారుడగు
హుసుయానును “ అగ్రా ” అక్రమించుకొనునిమిత్త ముంపగా పా
నిపట్టుయుద్ధమున భర్తను గోల్పోయిన గవ్వలియరురాలీ కానుక
గానిద్విస రత్ననంతకులలో ముఖ్యమున వది కాంతివర్ణితమను

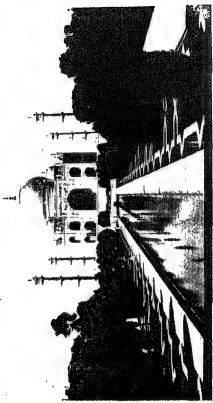
సర్థమిచ్చు “కోహినూర్” అను సమూహ్యవ్రతము. అందునా పిత్తరత్నము కొన్ని చేతులుదాటి ప్రస్తుతము “లంకానీ టవర్” లోనున్నది. అగ్రోహారమున 1580 సం॥ డిశంబరు 28 తేదీన బాబరుచక్రవర్తి మరణించెను. ఇతనితరువాత రాజ్యమువహనచ్చిన న హుమాయూను ఢిల్లీ ముఖ్యపట్టణముగా చేసుకొనెను. ఈతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడై వప్రూహు పెర్షియనుపటాలములు సహాయముచేయి మరల రాజ్యము నిల్పుకొనెను. ఢిల్లీలో “పురాణశిల” వద్ద వర్షా యెట్టని మాన్ము చెంతనున్న పామంజల్ అని నీలువలకు పరిప మందిర సోపానములనుండి బాటివడటచే మెడలునిరిగి “పామంజ యూను” చనిపోయెను.

తెలఁదీయైన హుమాయూన్ రాజ్యభ్రష్టుఁడై యెవారులగాని బట్టి పెర్షియాదేశమేగుచుండ, యుగలాయిశ్చక్రవర్తులలో నుడు పొందిన అక్బరుచక్రవర్తి 1542 సం॥ అక్టోబరు 15 వ తేదీన సింధు యెవారిపద్యమున పెర్షియనుదేశీయురాలగు హమీదా బానాదేశమునకు జన్మించి, పదువార్గవయేటనే రాజ్యమున నుట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. 1556 సం॥న అగ్రోహ ముఖ్యపట్టణము మాల్వా యనువాసదియొప్పున హాక గొప్పకోట కట్టించెను.

అగ్రోకోట మిక్కిలి యుంజయెనది. మిగుల ప్రశస్తమయిన కట్ట యనుని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. మిగుల ప్రసిద్ధాశాలియు బుద్ధి శాలియునగు అక్బరుచక్రవర్తి 1605 సం॥న మృతినొంద యాత నిరంజారుడు బహంగీదు రాజ్యమువహనవచ్చెను. ఈతని భార్యయే యాగ్రోకోటలోనియున్న సర్థమిచ్చు చేతుగల మార్జనా అను పేరునకునుండి ఈమె తెలివిగలమార్గములవలననే బహంగీదు రా

ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਘਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ

బృహు కొంతవఱకు బాగుగానుండెను. ఈతనికుమారుడగు “పా
జహాన్” అగ్రాకోటలో పుట్టి పెరిగి యున్నట్లనే మరణించెను.
ఈతని మైశ్వర్యమంతయు మార్పితో కట్టబడిన బామామనీద,
తాజ్ మహల్ మొదలయిన గొప్ప కట్టడములయందు వినియో
గించెను. తండ్రిని చెఱసాలకంటి రాజ్యమునకు వచ్చిన యీతని
కుమారుడు “హైరంగజేబు” తో మొగల్ రాజ్యమంతరించెను.

తాజ్ మహల్.

పాజహాన్ చక్రవర్తి నియభార్యయగు ముమ్తాజ్ మహల్
చనిపోన ముఖ్యంశమనమున్నకై శాశ్వతదివ్వాముగా నామోహ
నాంగీకర అగ్రానగరమునకు పేరు ప్రతిష్ఠలుకెచ్చిన తాజ్ అని
పిలువబడు తాజ్ మహల్ విశేషధనము పెచ్చించి లోకమునందే
కాంతయు కాంతునిచే చేయించబడాలని యుత్కృష్ట విశేష ప్రేమ
చిహ్నములు మూర్తిభవించేసెను. ఇరువదియేండ్ల నారతము
నిరువదిరేల జనమువలన కట్టబడిన ప్రపంచమునందంతట ప్రఖ్యా
తిగన్న తాజ్ మహల్ సౌందర్యము విక్కిలి గణనీయము. తె
న్నెలరాత్రివేళ నామహాహరస్ఫటికామయ, దివ్యమందిర సాన్నిధ్య
ము నతోడయు నమృతపౌదయయు సౌందర్యవిధియునగు. లేజవ
రాలి యంగపరిష్రంగ పౌఖ్యమున మైమరచి లోకమును తృణప్ర
ాయముగా గణించి యప్పటి యమృతనయయమే సర్వమునను
భ్రాంతిని దోపించునీతి జూపట్టును. చగలు సూర్యకాంతియం దిం
కొక సౌందర్యము వెల్లినొల్ప ప్రకాశమానమై నిష్కల్మషతొహ
ప్రణయనంగతి శాశ్వతముగా నిల్చి అప్రకాశించువనునీతి భాసిల్లు

చుండుట కన్నులకట్టవడితఱచి ముగ్ధహాసములమై నిశ్శేష్యులమై యుండవలసివడేగాని మఱియొకగతి మావనవిధిని పొడచుండును. ముమైరాశి వంటి లోకోత్తర శాండర్యనిధికి తాజమఱి దివ్యనిధి ముజ్జావకదిహ్నముగా నెలకొల్పుండుటచే నవ్యాపనితాగ ప్రేమ సంపద లింపుగా నిల్లు ప్రవహింప నవంతకాలపాహినిగ నెల్ల గలదాయని దోహింతును. ఖండంతర దేశాంతర మహాబ్రహ్మ సాక్షర్షింపగల యిట్టి కట్టడము హిందూదేశమునకు నన్నియు జూసి యు గల్గించునది. నిస్సారముగ వాక్కులచే దర్శించుటకన్న 'అహం' మహల్ చూచి యానందాంబుధి నీడులాశుండని 'అర్చుకు'నీ శ్రేయస్సు.

అగ్రాకోట.

అగ్రహరచక్రవర్తిచే కట్టబడి యితని మనుషుడుల వాజహింద్రీ నభివృద్ధిగావించుటచేన అగ్రాకోట గోడలరువదియైవదిగల యెగ్గరి గల్లి దుర్గముమై శాండర్యనిధిమై, లోవల నెన్నో మేలికపు కట్టడములు గలిగి యప్రతిమానమై నేటికిని మిక్కిలి యాశ్చర్యముగా 'ల్పు శాండర్యముతో నున్నది. ఇచ్చట చూడవలసివది, నివాస భూత, మోతీమాస్సు, మనమృత్ బర్హి, జహంగీర్ మహల్, అగరీబాగ్, మొదలయినవి గలవు.

ఫతే పూర్ సీక్రీ.

అగ్రావగరమున కిరువదిమూడుమైళ్ల దూరమున 'శాండరము' కాలమున్నర గోడవముగాంచి ప్రస్తుతము శిథిలావస్థయందున్న

“ ఫజీఫూర్ సిక్రీ ” అను స్థలమును, అక్బరునగ్రీవర్తి కుమారుడగు
గు జహంగీర్, షేక్ అను ఫజీరు వరప్రసాదమువలన సహస్రబ
జన్మింగుటచే 1569 సం॥న వా చిష్ణువల్లెయందమ్మతమ్మగు పెద్ద
సగిరమ్మను నిర్మింప సంకల్పించి యదిరకాలములో సంకల్పసిద్ధుఁ
డయ్యెను. అక్బరు మరణించినతరువాత ఉత్పన్నమైన యేబది
రెండున్నాళ్ళి సీతీపరచాయము లేనందున సగరమంతయు విడిచిపెట్టఁ
బడి రెగ్గలకుయ్యెను.

తెల్లపై గారి మోటాట్టపై గారి యాశ్చర్యికి సులభముగా
నేగిపెట్టెను. నిజాయిత్యమును “ బులాంకుదర్వాజా ” 176 అ
నుగల పుస్తకగలది. 1601 సం॥న దక్షిణమునగల ఖండేష్ను అక్బ
రు నిలువరించుకొని నిర్మించెను. తెల్లపి మార్మిల్ సుమధ్య మెట్ట
పి రాళ్ళుగోళాల్లమర్చి సోగముగా నిర్మించబడిన యీ పెద్దకట్టజ
యులు శుక్రవర్తి నివసించు తావుల్ని పొందునీపెట్టుండుటచే చూ
పరులనుసహృదయముగా మారుట పూచును.

“ జమ్మానుజీను ” ఫజీఫూరునగ్రీలో చూడఁదగిన పెద్దభవ
నగు. ఇందు మిక్కిలి యందముగా కట్టబడిన భాగములు చూ
చి యాశ్చర్యపడిపడినది. తెల్లలతె మార్మిల్ గాఢితో చెక్క
బడిన బాలుములు పట్టుదారములతో కట్టబడిననేమో యనునంత
మృదులముగా గన్పించును. “ షేక్ పలీముచిష్టి ” యను ఫజీరు
భూష్టావనగావించబడిన స్థలమున దలచుకొన్న కోర్కెలు సఫలము
లగుననియు పల్ల సఫలమనోరథులు మరిల సత్పటికరుడెంచి పూ
జారిద్వారా కామకలు చెల్లెంతురనియు చెప్పుదురు.

“దివానీఖాన్” అను అక్షరచక్రవర్తి యంత్రాపురాంగు-
మున చిత్రముగా కట్టబడిన యష్టముఖ స్తంభామకటి కలగన,
అచ్చట మధ్యస్థలమున కక్షరచక్రవర్తి యూసీసుల్తాన్ అసన్నిహితీ
ముల యాచార్యుల వాదములను వినియ వాపందించుచునుండిని
వ్రేలితి. అన్ని మతములవారిని సమానగౌరవముతో నుండు నీతఁడు
ప్రఖ్యాతమతపరక్షకుఁడగు గొప్పచక్రవర్తి. అట్టి సుప్రహులకా-
లమున నిట్టి మహానుభావుఁడవ్వవించుట కను దిక్రమా.

పద్మీనుహాలు యెఱ్ఱయిండుకళ్లతో పదుర్చుబడి బొసినగొప్ప
లే చతురంగబలమునకు బదులుగా నుపయోగింపబడి అగ్గిగుడి
చదరంగమాడబడుచుండిన హాలు దివానీఖానుపరు సత్కారముగా
నున్నది.

ఫాటిఫూరునీత్రీ యందు అక్షరప్రియాంగవలకు కట్టించితి నను
రఃపురసగదులు మిక్కిలి చక్కగా నుండును

“మిరియమ్” అతఃపురము, శోభభాలు యొనియుండిన,
మిక్కిలి యత్నాహుజనకములుగా నుండును. అందు తెలుహాని
బంగారుగృహమని యందున్న ప్రకాశమానమున చిత్రీకరణములు
చే పేరుగాంచెను. మజహాన్ చక్రవర్తికి తల్లిగారు బహుళమున
భార్యయైన వ శోభభాలు నుండినచూర హిందూవ్రాజుల వద్ద,
డప్పుపనులు మిక్కిలి యందముగా చ్చితింపబడినవి. అవి యొప్పురు
చేరణముచే గావించబడినవి.

“హుస్సేనుహాల్” అను కట్టబడివలెనులమేడ. అందలి
గోడలయందును, స్తంభములయందును మంచి చెక్కడపు విని

వానిజనము గన్పించును. ఇచ్చట విహారప్రాంగణములయం దం
తఃపురగాంతలు మలయ వహారణముల వనుభవించుచుండిరని
యూహింపవచ్చును.

అగ్రాయంతు మంచి తివాచులును, రోమసంబంధముగ నాలు
సలును చౌరకగా జొరవను. బంగారు, పెండ్లి, జల్తాదులేనువనులు
ను, తెల్లనూతి చెక్కడపువనులు నిచ్చోట చేయులను.

మ థు ర.

చిన్ని శ్రీకృష్ణుని బాల్యజీవితచే వదిల్రమైన యీమధురాసగ
రము యవనవాసదీ పుణ్యధామములఁ బ్రతిబింబించుచు హృదయం
గనుముగాచుండును. ఈపట్టణ మాగాసగరమున కవతీదూరము
లోనున్నది. కృష్ణరీలలు భాగవతపురాణమున బయ్యెరవోతకవి భ
క్తుచే రచివిదీర వర్ణించెనది పాశవశ్యాకరముగ భక్తినినము విరబ
లు సహజమునై వ దీపట్టణరాజమే. పిల్లవగోవిచే నమృతమయ
సంగీత తరంగముల గోగణములను, గోవికాసంపదీగణములను
గూలగోసాబుండు మయిమరిసింది, భూలోకమున స్వర్గలోకాభ్య మొ
క్కొక్కసారి జూపించిన దీపట్టణప్రాంత శాడ్యలతల సైకతస్థల
ముగావదే. యమువాతరింగిణి సైకతస్థలముల భారదరాత్రిలందు
నేలనాపగోలా లీలామానుష విగ్రహమాత్రుడగు పరిమాతృ
సందర్శన విచ్చటనె గోవ గోవికాబాలురు పూర్వపుణ్యధలమునఁ
గన్నులూర గాంచి ముక్తిప్రదులయిరి, కాశీ హరిద్వారాది పుణ్య
సగరములతో తుల్యముగ సీగరమాహాత్యమైతయు సంతోషా
వహము.

ఈమధురానగరము కను పొగివీవనగరమని మఱల వాఱియుట పునరుక్తి. టోలమి, స్ట్రీని, ఫాహియాన్ మొదలగు పూర్వచరిత్రకర్తలే యాత్రికులీనగరముమఱచి పొగడియున్నారు. పదునైను వందల వేలవత్సరములక్రిందట నిచ్చేట జాతమతము ప్రబలమగా నుండెనని “ఫాహియాను” అను గొప్ప చీనాదేశయాత్రికుఁడు వాఱిసియుండెను.

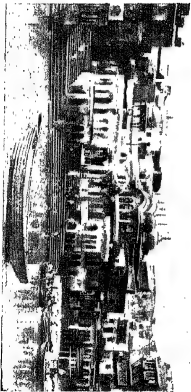
యిమునానదిపై పడవపై విహారముచేయుచు పట్టణ సౌందర్య ముచూడ తృప్తి గానుండును. సాయంవసుయమున లంగారుగంగు తో ప్రతిఫలించుచు నిచ్చట గడలియాకుచున్న సౌధ దేవాలయ గోపురచ్ఛాయలు, నిటలీదేశమున వెనీసునగరమును దలసింపిన నీ, పడవపై విహారమొనర్చు దేశసంచారికి దోహదము నుపకృష్ట ఫలముగా నుండును. ఇచ్చట ఎక్కాలు, టోంగాలు, ఎడ్లబగ్గులు విస్తారముగా దొరకును.

మహామృద్ భుజనీ మధురానగరము ముట్టడించినప్పుడు “ఈ అశ్వశ్రమకరమైన నగరమున వేయికన్న పొచ్చుగా పెద్దభవనములు కలవు” అని వాఱిసియున్నాఁడు. ఈనగరమునఁ నాడవలసిన దే వాలయములు, సేవింపవలసిన దైవతములు నెన్నగలవు. ముఖ్యముగా జాడవలసినవి పుణ్యద్వారము, విశ్రామఘాట్ నావరీ” ధీశ్వరుని దేవాలయము.

బృందావనము.

మధురానగరమున కయిదుమైళ్లదూరములో బృందావనము వుంది. హిందూదేశమున ప్రసిద్ధములగు రెండు మధురలుండుటచే

சென்னை, 27.12.2019

మధుర బృందావనములని ఇంట నామమున నీబృందావనముచెంత మధుర ప్రసీద్ధివహించెను. మధురవలెనే బృందావనమునహితము మహమ్మదీయదారుణముల కరవయ్యెను. శ్రీ. శ. 1590 సం॥న అంబకుజేళాధీశుడగు రాజా రామసింగు కట్టించిన గోవింద జేవాలయము మిక్కిలి సుప్రసిద్ధము.

ఈజేవాలయము పొరంగిలేలుచే పాపచేయఁబడినను ఇంకను పూర్వసౌందర్యము గోల్పోవకయేయున్నది. ఈకట్టడపు సొగసు చూచుట కందముగానుండును. గోపీనాథ, బంగలోకిశోర, మదన మోహన, జేవాలయములు కొంతవఱకు శిథిలముగానున్నను, చూడఁదగినవిగానే యుండును. విశాలమగు స్థలమున చక్కని తోటలు, చెరువులు కలిగి జేవాలయము లందముగానుండును. ద్వారగోపురము మిక్కిలి చూడఁదగినది. రాగిస్తంభ మొకటి జేవుని యాలయగుమ్మమున కెదురుగా నున్నది. ఈజేవాలయము మిక్కిలి విలువగల కట్టడమని చెప్పదురు. ఇచ్చట మ్యూనిసిపల్ మ్యూజికములో పూర్వపుష్పంగతులను జెలుపు చిత్రనస్తువులు న్నవి. మోటారుబస్సులు, బండ్లు, ఎక్కాలు, మధుర బృందావనములమధ్య దిరుగుచుండును. ఇచ్చట సహావిహారీలలో మందిరమని పిలువబడు తెల్లచలువతాతితో నిర్మించిన జేవాలయమున మందిరంగుల చిత్రములుగలవు. ఈ మార్పిల్ ఫలకములు, స్తంభములు, ఇలయంత్రములు, చెక్కడములు, తాళిమహాలను చలపించును. అందలి స్తంభములు ఆగ్రా పనివానితనముకన్న మిన్నయని చెప్పుచున్నను. బృందావనమున చూడఁదగినవి గురుకులము, ప్రేమ సుహాదీద్యాలయము.

బృంహావనమున నోదించి, పాత, నోదీవాహి, నేను, నేను
లయములున్నవి. కంగమందిరమున శ్రీకంగప్పమహాలక్ష్మి. అని
మునానీరభుట్టమున కాళియమర్దవమును, నోదీవా వప్తావహంగు
మునాటి పొన్న చెట్టును, ప్రభుత్వముగా గానిగించును. రాష్ట్రము
విహారములవమున ఆదరుగా శ్రీశృంగప్పమి అలవి శయనియిది
విగ్రహముకలదు.

గో కు ల.

యముగావది శవ్యలియొద్దను ముఖరానగరమున ఆదరుగాగల
గోకుల గానిమును శ్రీశృంగప్పని బాల్యముందు విరకాలము గమనించి
నే సదితరమైన హిందూశ్రేత్రమైనది. ముగిరిశ్రీగిరి యాశ్రమ
లిగోకల మాచనిదే యాత్ర పూర్తికాదని దలంతురు.

ధీ ల్లి.

పాండవులచే నిర్మించబడినదని వేదోక్త పాగడుగనిన ఇంద్రు
స్థమీ మహాభారతవిరులకు స్థానముల నిప్పటి ధీల్లిగరమున్న ప్ర
దేశము. ఇప్పటికేమహారాష్ట్రయములు హిందూదేశమునది ముఖ్య
బట్టణముగా నేర్పరుపబడి యనేక రాజ్యవంశస్థావరులచే నట్లయి
నట్లు నివర్తనములు గావవచ్చు నీమహానగరము మిక్కిలి ప్రాచీన
మయినది. “పురాణాలి” అని పిలువబడు పాతకోటగల స్థా
నము ముఖ్యముగాను, మైసూరు, లకునిశివప్రయగ తామ్రనదిచిట్టిని
“ఇంద్రవతి” అని పేరు. వరునాగంధవ శత్రుత్వమునాటికి రా

బాపుత్రులకు బలమైనస్థాపన మీసగురమే. పాక్రానిములచే పరివృతమైన దేవదేవసగురము మహాబానాబాద్ అని మొంగలాయాలచే పిలువబడుచుండిన యిప్పటి ఫిల్లీనగరము జనమంతులమై చూడసాంవగు మేడలతో చరిత్ర దెవదెల్లు స్థలములతో నిండియున్నది. మహాబానాబాద్ నకు దక్షిణముగా నవతిహారములో నిచ్చటి చక్రవర్తి ప్రతినిధికి తావగు నెదిమిదన మాతన నగరము నముచ్చాతనుయ్యెను. కొంత ఫిల్లీయందలి వింతకట్టడములెన్నో చూడవలసినపున్నవి.

కోట, బామ్మాయనీడు, చాందినీచాకు, చెంతనున్న పెద్దదుకాణములు, బజారు, కొంత ఫిల్లీనగరము, పితుబ్ మినారు, మొదలయింపని తప్పక చూడవలసినవి. మహాబానాబాద్ అని పిలువబడు పాక్రాఫిల్లీనగరమున చరిత్రముతో సంబంధించిన తావులెన్నో పరిశీలించవచ్చును. ఫిరోబాబాదు, పురాణకీల, హుమయూను నమాధియు చాందిచెంతనున్నవియు, చూడవచ్చును.

1648 సం॥న కట్టబడిన మహాబాబాద్ కోట కను జాగ్రత్తగా చూచి యిప్పటి కట్టడపు చిత్రములకు మెచ్చుకొనదగినది. లాహోర్ గేట్ ద్వారా చట్టాభాకనకు పోయి అచ్చటి కొంత కాల యావనము చేయవగును. నాబత్తానా గుమ్మముచాటి చక్రవర్తి యందటకును దర్బసమిచ్చు “దివానీఆమ్” దర్బారుమంటమునకు పోవచ్చును. అతిరువాత, నెమలిపించాననమని ప్రఖ్యాతిపొందిన నవరత్నఖదిర హేమయూవానవముండెడి “దివానీ ఖాన” అను ప్రత్యేక దర్బసాంగణము కలదు. ఈచోలునందలి యప్రతిమాన యులంకరణములను జూచిరివలయును. పూర్వపుటాన్ని త్వదశకయందు బంగారు, వెండి చాందినీలతో విరాజిల్లు

దినములలో ప్రపంచమంతటిలోను వచ్చుతమగు నలంకార భూలు
వ్యమయిన మండపమని చెప్పదగియుండును. ఇట్టి రామకీడునకు
స్థాన మెన్నో యుత్సాహపూరితమగు మత్స్యవాచులకును, దీనిని
పూరితమగు దురంత సంతాప భోగవిషయములకు నాటపట్టు
యుండెను. ఈసౌందర్యస్థాన ప్రాముఖ్యత మొగులురాజ్యాధిపతు
లును వ్యవస్థముగా నెఱుంగుదురనుటకు సాక్ష్య మిచ్చుటనందుగా
రెండుచోట్ల పాఠశీర్షావయందెట్లు వ్రాయఁబడుటయే “ రుద్రవం
దమునందెచ్చటనై న నందవనము, నిందనభ (Paradise) కల
వేని, తప్పక యిచ్చటనే యిందే యివియే! ”

దివానీఖానానకు చేరువగా చక్రవర్తి స్నానమంటనమును “ హా
మ్మమ్ ”, “ మోతీమునీడు, ” “ కంఠముహల్ ” మొదలగు న
న్న చూడవలసిన చిత్రవిచిత్రమహాల్లు కలవు. చాందినీచౌఖ
లునాటి చూచుకొని అచ్చటకు చేరువగానున్న మిగుల మహోహన
మగు మహమ్మదీయ ప్రార్థనామందిరమగు “ జమ్మామసీదు ”
చూడవలగును. అచ్చట దంతపువనులు కడు పరిగిమిగా చేయు దు
కాణములు కనబడును. చాందినీచౌకు, అనగా పెండిబజారు ని
క్కిలి విలువగల అమ్మకపుసామానులతో నిండియుండును. ఈబ
జారుమధ్యముననే నిలువఁబడి “ వాదీయ ” అను యుద్ధవీరుఁడు
పెక్కి యాదేశపు యుద్ధభటులచే ఢిల్లీపురవాసులను లక్షజనుల నొ
క్కసారి చంపించి వీధులు రక్తప్రవాహముగావించి భాగ్యశాప
కీర్తిని గడించెను. “ ఇందీరియల్ చర్బాక్ మొహారియల్, ”
“ మ్యాటిన్ మొహారియల్ ” మొదలగునవి యాహ్నితము
జేయఁ జూడవలగును.

ప్రాతర్నిత్యోపలో జయపురాధీశుడును రాజా జయసింగ్ అనువాదించే 1724 సం॥లో కట్టించబడిన నక్షత్రశాలయ సేటికిని ఉపయోగమునందున్నది కనంబడును. “లెజిస్లేటివ్ చాంబర్” అనంబడు శాసనసభలు కూసుమంచిము జొరవలెనన్న అధికారుల తునుగ ముందుగా పొందవలెను. “ఇంజీరియర్ సెక్రెటరీయట్” విద్వాంసులు కూడ సాంపుగా లోకప్రఖ్యాత నగరనిర్మాతలగు సర్ ఎడ్విన్ లుటియెన్స్, సర్ హెన్రీ రుచేకర్, అను వారికిర్తి పె జబల్లుడు నింపుగా కనంబడును. ఇచ్చటికి చేరుచుగా వాయువిమానములు నిలుచుస్థానము కలదు. ఇచ్చటకోక మైలుదూరములో ప్రఖ్యాతిపొందిన “కుతుబ్ మినార్” చాలదూరమువలకు కనంబడును. ఇది మహారాష్ట్రవనిందిల సంవత్సరములక్రిందట కుతుబుద్దీన్ ఖాన్ అను బానిససంకరాజ్యస్థాపకునిచే నిర్మింపఁబడినది. ఈగోపురస్తంభములను తమలు కలిగి రంగులతో విరాజిల్లుచు 238 అ. గుం యెత్తుగానున్నది. బానిసైవి కొరాకనందలి శ్లోకములు చెక్కబడియున్నవి. అచ్చటినుండి శిల్పీనగరమై శాల్యమును, కన్నులారినూచి యూపందింపబడును.

ఇచ్చటికి చేరుచుగా ప్రాతమశీమంత సుమారు వసునాశునందల సంవత్సరములక్రింగట తయారుచేయబడిన 24 అంగులయెత్తుగల ఉక్కుస్తంభమొకటికలదు. అది తొమ్మిదివందల వత్సరములక్రిందిట ముఘరాసనగరమునుండి ఇచ్చటికి తేబడినది. ఇన్ని నందల సంవత్సరములనుండియు కాలమువలన శిథిలముకాక ఎప్పుటివలెనే చెక్కుచెదరక నిలిచియుండుట మిక్కిలి యాశ్చర్యకరమునందగతి. మహమ్మదీయుల రాజ్యము నాటికిట్టడములు మసీదులు, ఎన్నో కూడవలసినవిగలవు.

పురాణ కీల.

పురాణ కీల అనగా పాత్ర కోటయను స్థలమున అశేషునిదలసల వత్సరములక్రిందట హిందూరాజ్య చిహ్నములు నిలిచిగా కనబడును. అశోకుని జయస్తంభమిప్పటికిని పాలీభాషా శిలాక్షరములతో శాశ్వతరీతి చే ప్రకాశించుచున్నది. ఇంద్రవట్టణము, లేదా ఇంద్ర ప్రస్థము అనీ భారతకాలమునాగల పలువలసలుడుగడిచి పట్టణ స్థలము లింకను కనిపించుచున్నవి.

హునుదులను గోరి ఇచ్చటి కొకమైలు దూరమున నున్నది. ఇదియును చూచుట కంశముగానుండును. అతఁడు బ్రతికినను పోరా 15వరే నంతల నది కట్టించుకొనెను. ఇచ్చటి కనిగిరియనుగోరున్న చీకటిగుహలనందు 1857 నునన సిపాయీలు తిరుగుకొని మఱి యమున మునలివాఁడుట బహదూర్ మాలను చక్రవర్తి భార్యకము గా బ్రిటిష్ వారికి ఢిల్లీరాజ్యము నదిలిపెట్టి నిత్యసంభవముగానైనా, ఈతడే మొగలాయిచక్రవర్తులలో కడపటివాఁడు.

అశోకనేల సంవత్సరములనుండి హిందూదేశ ప్రజలగుఁలగు బృహ స్థానముగు పురాణనగరములలో మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిగపొందిన ఢిల్లీ నగరము, పుణ్యనదియగు యమునానదీ పాత్రకోటయనున్నది. ఇది చూచి యెప్పుడోనందముల మునుంగవలసివచ్చునని రాజ మూఁడు దినములలో వచ్చటి చిత్రములపన్నిటిని గూడుటచూపుటల మిక్కి ళము : ఇంకను శూద్రులనినవి యున్న వని యువ్వెప్పుడు పుంగిగినే యానగరమును విడిచినప్పుడుచే యగ్రతీతుల కిప్పటికన్న హెచ్చు గౌరవముదయించును.

హరిద్వారము.

మాయూపగరమని పురాణప్రసిద్ధమగు పవనగరములలో నొకటియగు హరిద్వారము కైవల్యలక్ష్మికి మందిరమని భక్తులనమ్మిక. శివాలిక్ పర్వతచంక్రుల మధ్యమునుండి ప్రవహించుచున్న “గంగామాయి” యిచ్చట స్నానమొనరించిన పుణ్యపడి. హరిద్వారలో హాకడగు భీమవేని ఉచ్చట గంగానదిని తన పెంట దీసి కొనిన యుటకు నిర్ణయింపబడెనట. అప్పుడాతని గుట్టపుడెక్కల త్రొక్కుచుచే నేర్పడిన గుండముగు “భీమగోప” యని పిలువబడు పుణ్యగుండముకని ప్రియవర్తమానము.

పై లిస్టేషనునుండి కిందవేరునగా నలువది ధర్మపాలనాధికారులు ముగ్ధులకు బహు యుద్ధులని యుంపినీరదు. హరిద్వారము కడు సాగ్రహిణులగుచు. హరిద్వారముగా “విష్ణునిగమ్మన” యని సాగ్రహిణులను పిలువబడు. హరిద్వారము, “మయూర,” తది “మాయూరపురము” ని. ప్రి. ౩. 7వ శతాబ్దమున “మయూరపురము” ను గుఱువరించు యొప్పునుచు మూచి, వాగ్మయవర్షము “మయూరపురము” అనినొచ్చును. అస్మదనుసరము నాటివలకు “గంగాద్వారము” ను కూడ విష్ణునహరింపబడుచుండెను. ఇట్లుండ నేటివలకు హరిద్వారమా (విష్ణునిగమ్మన), హరిద్వారమా (భక్తుని గుమ్మన) యని శివశివారాధకులు వాగ్వాదములు నలుపుచుండుదురు.

మరి ఆకలంకాపథపత్తముంబెలియ మాయూరద్వారమునతి కాళి మరుక్షేత్ర గయా వ్రయాగములనే నేవినపడుదగిన పం నకనీదండ వరాహావారిపు ఖడ్గవ్యాఘ్ర మిమ్ముండు కొం డికురాజెల్లిన నుద్ధిజాత్య బనిలో న్మామల్లద్రాక్షోగ్రియల్.

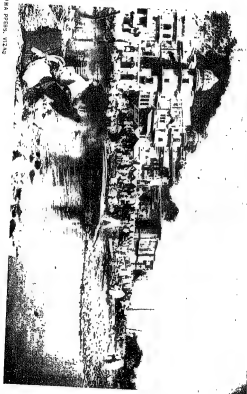
అని మనుచరిత్రమున హరిహరమునకు పూయించని బ్రహ్మ
గింపఁబడినది.

యాత్రాసమయములందు తేరికు లిచ్చటి శ్రీకృష్ణుడు ములుగు
మిగుల సంకులముగా పసపులుట్టలతో గనిపించుచుండును. అంగీ
వరరణ పూర్ణదివసుగు వై శాఖమావ ప్రభవదివసమున “దిభా
తి” యుత్పవమున కిచ్చటకు లయలకొలది జనము ప్రతియేటను
చ్చుచుండురు. “హరికీరణి” యను పన్నపముట్టమువద్ద గంగ
హ్వర దేవాలయప్రాంతమున నొకతూరిగోస్తప గల విష్ణుని పాచి
చిహ్నమును బొంది మఱి యశ్రుతులు పన్నపముచేయుచుండును.
అట్టితీర్థంపరమాయములలో తొమ్మిగొంపి తొక్కిడిలో చాల
మంది ప్రాణములు గోల్పోవుట సామాన్యముగా జరుగఁచుచున్నది.

కాలువపై వదితెన బాటుగ పుడు దృక్పథమునకును ప్రకృతిసౌ
ందర్యము గాన్పించును. ప్రకృతివస్తు వట్టణము, నీటిపై పడవలు,
మొదలగునవి చూడవలయు.

పడవశతాబ్దమునాటి కిలాళాపండులుగల “మాయాదేవి”
తాళదేవాలయము చూడవలసింది. ఇచ్చట ముఖ్యతః నరసింహ
వీధిగ్రహహా హూపరలలుగు, నాలుగుచేతులతో నేర్పై కొరికిన
శక్రపును బువ్రసున్నట్లు చెక్కబడినది. ఇది మాయాదేవి దిగ్వి
హాహా లేక దుర్గాదేవిగ్రహహా యని చాలవారికి ప్రబలము
దు పరిభాషయగును. అష్టబాహువులుగల కిత్తవీధిగ్రహహాచో
ట గానవచ్చుటచే దుర్గావిగ్రహమేయని నిర్ణయించవలయు. ఈ
గుడి యపరలభాగమున నొక లింగమును, ప్రది వాహనమును
వృషభరాజమును, చాలవారికి కిథిలాంగియగు శ్రీవిగ్రహమును
జెడపివచ్చును. ఈకిథిలాంగియే హూదూదేవికావచ్చును.

BABA POTOS, VIETNAM

ಕಂಪ್ಯೂಟರ್, ಸಾಂಪನ್ಮೂಲ.

ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಸಾಂಪನ್ಮೂಲದ ಮೂಲ, ಮೂಲ.

సూరసపారానాథదేవాలయమందు పుణ్యవంతమగు జోధివృక్షముగ్రీంప దీర్ఘసమాధిలో నున్న బుద్ధదేవుని శిలావిగ్రహమొందు కలదు.

పట్టణసౌందర్యమంతయు వడిపాళితమున వదలి వగరపరిశీలన మారంభించినయెడల సంకులమగు సందుగొందులయందు యుద్ధేచ్ఛముగా దొరకన నెల్లనొర్లుకొని తిను అచ్చునిడిచిన యాబోతులు (త్రోటపెద్దులు) గనిపించును. దుకాణములు, దేవాలయములు మొదలయిన వెచ్చటకాచినను గనుపించును.

ఇచ్చట “కుంభమేళమ” ను బౌద్ధకళవర్జితస్వము జరుగునపుడు లక్షలకొలది యాత్మావతులు వచ్చి గంగాస్నానము గావించుదు. అప్పటిదివసులలో గొప్ప గట్టమలనంతయు జరుపుచుండుదు. పూర్వము దోడిడిగాండ్రిత్రీ సమయములలో మందిలుగా వచ్చి యాత్రికులను దోచుకొని చిరనభయముచుండిరట. ఫిల్లీనగరమును కొల్లగొన్న శత్రువాత హరిద్వారము కుంభమేళ సమనయమున “తామగ్లేను” అను యుద్ధవిరుగు దోచుకొనుతలంపున విచ్చేసెనట. ప్రస్తుతము బ్రిటిషుగవర్న మెంటువారు హిందువులను సంరక్షించునిదిత్తము ప్రోత్సహించినిచ్చట కాపలాముంచియున్నారు. ఇచ్చట ఏదేళ ధర్మశాలలన్నందున హిందువులకు బసలయిట్టుండి యుండవలయు. నలునది పక్కములు చాపట్ల, అశ్రమములు కలవు.

హరిద్వారమున కొంచెముకాల ముందువారు చూచుట కనేక స్థలములుండుటచే ముఖ్యమగువానినిచ్చట బేర్కొనుచున్నాము. హరికిపారీ, భీమగోదా, సారానాథునిగుడి, గంగానదికాలువ,

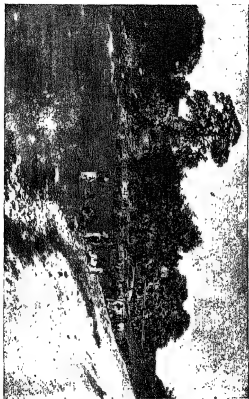
నీటిపనులస్థలము, చందీదేవి, మావపాదేవి, ఋషికోటము, నల్ల
శృంగము, మహాదేవి, రాణీచక్రి.

ఇచ్చటనుండి “బాహుళ్యం” వరకు గల అన్ని ప్రాంతములు
యే బౌద్ధమతమునకు లోబడిన గుర్తింపులున్నవి, మహానాథు
లను, దొరకును. గుర్తింపులందీలో పైచోట్లన్నవి. ఈ ప్రాంతము
లో, ఈ ప్రాంతముల లోబడిన పరిపాలననున్నవి.

ఋషికోట.

గంగానదికిమీదను సతగు శిల్పకళకమును హరిహరమునకు
38 మైళ్లదూరములో ఋషికోట మను పుణ్యనగరమున్నది. ఈనగ
రము సత్వరిముగా నిర్మితమైవర్ధిగాంచుచున్నది. బహుశాధో పా
వారిచోట నువ్వరింప ననువుగానుండును. ఇచ్చటనుండియే
యేమి దూరములోనున్న “లక్ష్మణాచార” యనబడు శ్రీశ్రీము
ఖ పోవననువును. ఇచ్చట ప్రఖ్యాతమగు దేవాలయము భ
రతునిదేవ నున్నది. రాజునిజంపిన పాపదరిహరమునకు తనస్సు
చేయుటకేతెంచిన లక్ష్మణస్వామిదేవను దేవాలయములు కలవు.
అచ్చటచ్చట భక్తమతము లీమాతలముననున్నవి. అందు పంజాబు
శ్రీశ్రీమునది చిక్కవదిగినది. సాధువులిఋషికోటమున మిక్కి
టముగా గలరు. వీరికిని భక్తిగతును భోజనము లుచితముగానిది
సత్రిములున్నవి.

ప్రకృతము, శిలాస్థలము, వస్తువులములు చూడవల
సినవినిగ్రహించుటయందు, ఋషికోటలోవర్ధన శ్రీశ్రీవా

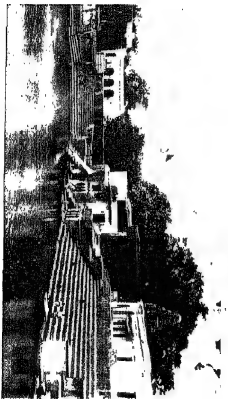

RAWA PUNDS VILLAGE

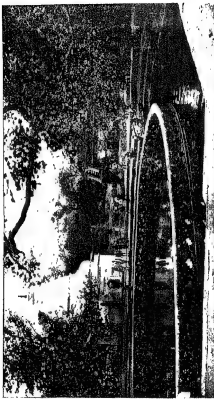
RAWA PUNDS VILLAGE

RAWA PUNDS VILLAGE

[illegible]

1. The first of the two is a very large tree, the trunk of which is
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

The second of the two is a very large tree, the trunk of which is
 1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

THE BRIDGE AT THE FALLS OF THE RIVER.

మిలు ముఖముగా ప్నానము చేయవచ్చును. పారిశ్రామికమునుండి
హృషీకేశమునకు నదా రైలుబండ్లు, బస్సులు, మోటారులు పో
వుచుండును.

నైమిశారణ్యము.

శా! శ్రీరమ్యంబగు నైమిశంబునఁ జనన్తీరాజరావ్యాజతే।
శి'రాజుల్ శుశిశాసకాది మునిరాజుల్ సూతజంజూది ము
న్నేరాజేంద్రుఁడు దివ్యదిహ్నగర్భుఁడై యేలకామసీమండలం
బారాజేంద్రునిఁ బెల్పుమాకన సతంజత్వంతి హర్షంబునకా॥

అని ప్రబంధకీర్తనమును విమచిత్రమానందలి కథాకంఠ వ
ద్యమునూన నైమిశారణ్య ప్రాముఖ్యత యాంధ్రదేశకథలకు విశ
దమే. శ్రీకాశీఖండ ప్రగమశ్వాసమున నైమిశకల్పనిర్యచన వి
ష్ణు గాదింపబడినది.

సీ॥ అది మనోహరంబగు నొక్క చక్రంబుఁ
గల్పించె బ్రహ్మబగద్ధితముగఁ
కల్పించి యాబండికలువొల్పు నత్యంత
కంబుననుండి యాకమబగర్భుఁ
డది జొల్లి గిరివిష్ణుపాంతరంబులు దాఁటి
క్రమముతో భూమి చక్రమునవారె
చాల్చి కంపస్ఫూర్తిపద్మి పద్మి ధరితి
విమోక్షనైతుల శీర్ణసేమియయ్యె

లే! నేమి విరిపివకతన వన్నేలనెలపు

నై మిశంబయ్యె నదియె తానై మిశంబు

దమ్మహాపుణ్యవసుడున ద్వాదశాబ్ద

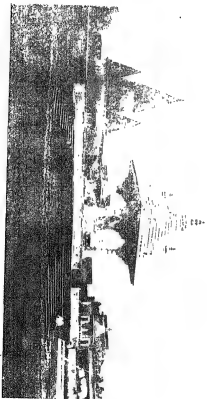
నర్తయాగంబుఁగావించి శౌనకుండు

ఆ నర్తయాగంబునందు శౌనకాది మహామునులు సోపానస్థి
య సంభవుండై న మాతృసన్నిధి తస్మింబునం బుర్రాపేతవస
సంహితలు విరిచి గావున నమ్మహావిద్యాస్థానంబు మారతమని సు
వాదాత్మకంబు. ఇచ్చట నుదర్శన తీర్థస్నానమూచరించి లలిగా
దేవి మందిరము నందర్శించి, పంచశ్రమిగమునుకేసి, ఇంద్రునిల
దేవాలయములు జూర్చి, గోమతీతీర బుద్ధాశ్రమములు పరిచి,
యాత్రావతులు తనియిగోరుచున్నాము.

నై మిశారణ్యమునకు చేరువగా నైలుచుండువను “ని
త్రీక తీర్థము” గలదు. ఇచ్చట, యాదించిన ఇంద్రునకు విన్నము
శాదానమొసంగిన దధీచిమహర్షి పేర నొక భండముగలదు. నూ
జందుల కత్తి యగు నిండుని వ్రాచాయథ మీ దధీచిమహర్షి ముగిసి
చేయించినదట. వీరకుండయను నింకొక పుణ్యతీర్థము గలదు.
అందును నిండును తీర్థావతులు స్నానమాచుదురు.

నై మిశారణ్యతీర్థమున బ్రవహించు గోమతీయను ననంత
యందు చిల్వప్రమలు మాత్రము మాదిరి తక్కిన యాకులన్ని
యను దేవీహాపుని చెప్పుదురు. నై మిశారణ్యంబున వృష్టివైచిత్ర్య
స్వరూపరామణీయక పుష్పఫలభరిత వృక్షసంతానములు వీక్షించి,
మహర్షిగూలననల్లరున యుగ్మంబులకు పంతువగావించి, పూర్వర
మిష్టంబు నీర్మమగ్నములు దలపేర విసిరి వేసారీయంబు యంగ

ವಿಜಯನಗರದ ಪಾಠಶಾಲೆ, ಅಮರಾವತಿ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

சென்னை, 19.05.2023

కనులకు విశ్రాంతిమొనంగి దివిగంగీకృత యుత్సాహముతో శ్రీ
రామచాలవా పవిత్రరాజ్య ముఖ్యపట్టణమును నయోధ్యానగర ప్ర
యాగోన్మధ్యలై యాక్రమించుదురుగాక!

అ యోధ్య.

శ్రీమన్నారాయణుని లీలామానుష విగ్రహమును శ్రీరామ
చంద్రుని లాల్యగ్రీవల పవిత్రతగాంచి, అశ్రద్ధావాసాచంతరము
పరిపాలింపఁబడి రామరాజ్యమని శాశ్వతదిగంతిరీతికి నెలనైన పు
ణ్యనగరమును నయోధ్య, ఉత్తమప్రపంచులలో బేర్కొనఁచగిన
సరియూపడి దిండ్లవనున్న మిక్కిలి ప్రాచీననగరము. దక్షిణహిం
దూదేశభాగము దండకారణ్యమందునై కూరరాక్షస సంకులము
గా నున్నదివఱకులో నయోధ్యానగరము మిక్కిలి వైభవముతో
విరాజిల్లుచుండెను. రామరాజ్య మీభూమిపై సంతరించి చిరకాల
మగుటచే కాఁబోలు, నేడొపట్టణము పద్ధతి నెవఁడునున్నను దిన్న
ప'ంగానట్లు కాన్పించును. హిందూమహాజనులచే నర్హత్ర ప్రత్య
క్షమైనవిమని నలంకరణమును ఉత్తమగుణములగని యగు శ్రీరా
మచంద్రుఁడు పరిపాలించు నగరమును గౌరవముచే నదియొక మ
హాశ్రేతముగా పరిగణింపఁబడినదేగాని, దక్షిణదేశమందు గౌరవ
చ్చు గొప్ప దేవాలయములవంటిదేదియు నచ్చటలేదు. భక్తాగ్రే
నరులగు హనుమంతుని గుడియొకటి భక్తులకు సంతోషదాయక
మై కనంబడును. రామ, లక్ష్మణ, సీతావిగ్రహములు కను చిన్న
వొక దేవాలయమున నేటికిని పూజింపఁబడుచున్నవి. ఇచ్చట
పూజారులకు కొంతసంతోషము చెల్లించవలసియుండును.

ఇంకను మూడువేషమునెరింగియు కామామోహిత్యము పొంది
 మానవవదకువ్యవహారి, తెలియనిదానివలె మరలని తీరగతి గిల్లు
 గావించిన యమోఘ సుందరాంగియు “అహల్య,” తపోభూ
 తై న భర్తను మోసించిన ఘోరపాపమునకు తలదాచు అనివీక్షణ
 గములు గడవినవెరుక నేకపక్షి ప్రతుండై న శ్రీరామచంద్రునిని పం
 త్ర పాదరేణువులచే మరల సంపూర్ణ సౌందర్యర్యాదై మహామహి
 మమున బ్రకాశించుటయేగాక, పరమచంద్రురాలై న పరివ్రాజిక
 తోమలేయై నిత్యమంగనాచులుచే మందకన్యలతో ముగ్ధులగాగి
 నకింపఁబడుచు సతీతిలకమగుటకు కారణభూతమైన రామాని పాప
 సంకుటవమును సరిగియున్న అయోధ్యాసంగరము స్త్రీపురుషసం
 మోహపాశలంఘములను విడదీయుటకు సాధనమునని కలుపఁబడి
 యును.

ప్రయాగ (అలహాబాదు)

గంగానదిరెండినవనున్న అలహాబాదు పెరిరమఁచెనెల్లఁ బ్ర
 యాగ పుణ్యక్షేత్రములలో పెక్కువదగినది. కాశీ గంగయుని
 పాథారణముగా మనము వాని గంగ ప్రయాగవద్దనే నేకరూపుని
 ని గంగ చెంబులలోఁబడి మూత యతింపుచుండును. అంతేగాని
 కాకయొప్పు గంగ యెవ్వరును పట్టుకొనిరాదు. పురాణములలో
 గంగామహాత్యుమెల్లు పొగడినను, ప్రత్యక్షముగా కనఁబడు విశే
 షమొక్కటికలదు. ఎంతోకాలము నిలువఁచేసినను యొక్కడ గంగ
 చెడిపోక మిక్కిలి యుపయోగకరమయిన స్థితియందుండుట పుణ్య
 కలమేయని చెప్పవచ్చును. పాశ్చాత్యులెందరో గంగానీలములు

పరిశీలించి యంచలి నిర్మలత్వమును ప్రాశస్త్యమును విశేషముగా గొగడియున్నారు.

ప్రయాగయందు చూడవలసినది కోట. ఇది మిక్కిలి ప్రసిద్ధి చెక్కిన పురాతనకట్టడము. మోతీలాల్ నెహ్రూ మహనీయును కాంగ్రెసుసంఘమున కిచ్చివేసిన „అనందభవనము” ను పెద్దమేడ చూడదగినది. ఇచ్చట మైశోర్పుకట్టడములు, విశ్వవిద్యాలయ భవనములు, అలహాబాదులో చూడవగును. తిరివేణీసంగమప్రదేశముగని నీపుణ్యతీర్థమున అంతర్వాహినియగు పరవ్వతి, ప్రత్యక్ష వాహినీలగు గంగాయమునలు, కలియుటచే, పుణ్యాంగవలు భగతోదయై నసింది వేగినొసంగుదురు.

ప్రసిద్ధిచెందిన పురాతన పుణ్యపగిరముగుంటచే నిచ్చట చూడవలసిన వింక వెన్నెగలపు.

కాశీ.

రామాయణకాలమునకన్న పురాతనముగా హిందూమతానికి మహానగరమని ప్రసిద్ధిచెందిన కాశీనగరము వైశ్వానర హిందూ సామ్రాజ్యాధిపతుల యున్నత నాగరకతను పరిపథములఁ బ్రకటించుచుండును. వారణాసి, వారాణసి, నరణాసి, యుద్ధిపిలువఁ బడు కాశీ, వరుణ, అసి, యను రెండునదుల మధ్యమున నుండుటచే నల్లు పేరుపొందినది. “బనారస్” అను అంగ్లేయ మారన నామకరణము వారణాసి రూపభేదమేగాని మితియొందుకాదు. అవి ముక్తజేత్రము, విశ్వనాథపురము, మహావృశానము, అని కాశీకి

నామాంతరములుగలవు. ఇప్పుట జ్ఞాతు బుధీదాతు సమయముగల వస్తువస్తువులు, చిరకాలమునుండి చొరకుచుండుటచే గణాంకము బట్టబడగల వస్తుబట్టబడి తలంపు.

క్షేత్రమాహాత్మ్యము తెలిసికొనవలెనన్న శ్రీకాశీసుహృద్గ్రంథము, శ్రీకాశీఖండము, పురాణములు మొదలయింపని శ్రవణగా నానందగును. కాశీకావిశ్వేశుని బొగడని పురాణములుండవు.

యోగవిద్రుమిందీ మల్కొనిన మాహావిష్ణువు మరల స్వస్థింపఁ గుతూహలుఁడై యుండ నతని నాధీశమలమునుండి బ్రహ్మ స్వరూపఁబడను. అతఁడు తన సృష్టికర్త నెఱుంగక తానే సర్వాధికారిమన నలంచి గర్వింపఁబడినమయమున నతని తలంపెఱచి విష్ణుమూర్తియు, బ్రహ్మయు సృష్ట్యాధికారమునకై యుద్ధముఁజేయుఁగొడుగిరి. అట్లు కొంతకాలము పోరు జరిగినదిమృదు, వారిపురిమధ్యను కోటిసూర్యప్రకాశమానముల తేజముతో నొక దిగంబర మాహాపురుషుఁ జుట్టవించెను. అశేతోలింగస్వరూపునిఁగాంచి అనందజే సృష్టికర్తయనివలంచి బ్రహ్మవిష్ణువు లిరువురు తమతాళికారగర్వమును వీడి శివుని వేరుజగిరిరి. అశేతోలింగమే విశ్వేశ్వరలింగమనియు, అది యుద్భవించినచోట కాశీయనియు, కాశీశ్రీ అయ్యుట మృతజెందిన ప్రతిప్రాణియు తప్పక మోక్షము పొందుననియు, పద్మపురాణాంతర్గతముగు కాశీమాహాత్మ్యమునఁ బఠ్యంబడియున్నది. కాశీకాపురాధినాథుఁడగు విశ్వేశ్వరుని బంగారు బేజాలయ శ్రుంగో ననుగిడి, అన్న పూర్ణాదేవిని పంపశ్చించిన ప్రతిపుణ్యాత్ముఁ డును. భవజన్మవాఁటితో తరించినదని వలపోయినవాఁడుండఁడు.

క॥ కాశీశ్రేత్రము పంచ

కోశము గై వల్యలక్ష్మీకుల గృహపని యా
కోశించు భుజులు వినియును
వేళాంతరమదుగ నమ్మితింతురభాగ్యుల్॥

శ్రీ కాశీఖండము. ద్వి॥ అ॥ 118 ప॥

క॥ గంగాపది గంగాపది

గంగాపదియనుచు జేవకక మేల్కనుచో
గంగఁగొని యాసునెవ్వఁడు
భంగించు నతండు ఫరోరపాళక చయముల్॥

శ్రీ కాశీఖండము. పం॥ అ॥ 114 ప॥

శ్లో॥ పురుషం పుంగవంధ్రత్ర విభూతిర్యత్రాభూషామ్
కాశీపం నివసం ద్రుత కాశీకేనోపద్యామితే॥

అట్లుగా నెచ్చట పురుషేంద్రి పుంగవద్రుతమో, ఎచ్చట వి
భూతి పుంకులొన్న ను భూషణముగానుండునో, ఎచ్చట గోద్రు
ట్టుకొన్న ను వస్త్రధారణముపడెనుండునో, లట్టి కాశీ పురుషుని
మెచ్చటనున్నదని యర్థము. ఇది సంస్కృత కాశీఖండములోనిది.
కాశీఖండము స్మరింపపురాణములో చతుర్థాంగము. కాశీలో నెం
తకాలము నసించినను శివవాసులకు తృప్తి కలుగదు. మోక్షప్రద
స్థానమును నుగ్గి మోక్షము పుణ్యనగరీలలాపన సందర్శనము లేనివిదీ
ర కన్నులార గాంచబడెనన్న, గంగాప్రసంగిలో పడవయందు ప్ర
యాణముగావించి దైత్యులగుల యనంతపుణ్యప్రదములగు ఘట్ట
ములను జూచుచు, అందలి యున్న తరావణీయక మహాభవనము

లను, దేవాలయ సౌభాగ్యములను నూచి యానందించుచును గావి వర్ణించననువుగాను.

పుణ్యరాశియగు కాశీలో చేసినపుణ్యము, దానము, పాపక్షయ భవంతములు, అట్లే యచ్చట నొనరించిన పాపములు ధర్మ రూపమును బాల్చును గనుక యెవ్వరును కాశీలో పాపభాగ్యము ములు వ్యర్థమయినను చేయవలయు. కాశీయందు నివసించి ధర్మావలంబి తనతోఁ బూర్వపరముల సూర్యునిని విశిలించును దరింపఁజేయును. కాశి కరిగెననమ్మ నుంగళపాస్త్రము, ముఁగివేసితి తుభవరంపరయఁ జేయారును. అచ్చట ముదీర్చకయు, విశ్వవిధమును, తీర్థపంతులును, పకలప్రాణుల మౌగిల్లిన పాపముల నవంతుడు విచ్చలవిడి పుణ్యపరింపకల నొనరించుచుండును. అచ్చట నొనర్చిన పాపములు, దానము, భక్త్యగు, దానము, సేవము, వ్యర్థమయినను దక్షిణ ప్రభావము భూతభిష్టుల పుణ్యములకుఁ దులువును. తగిన బ్రాహ్మణుని వర్ణమున నంగనను, అశ్వత్థ, పిచుమంద, సహకారాది, స్మారకములను వాళగానీపురమునవాటివను ఆశ్వతరముశము పరములు లభించును. కాశీయందు పథకికముగ నీశ్వరలింగము ప్రతిష్ఠింపఁగలిగిన నును నాడు నిష్కల్యమందై మునిసముతుండగు విశ్వేశ్వరుని భగవంతుని ప్రవేశమొనర్చును. అందురిశ్వేశ్వరాశ్వరముని భక్తియుగముగ శాకమునై నను బ్రాహ్మణుల కొరకు వ్యధర్మవరులను ఆశ్వతరమునంగి శంకరుడు రక్షించును.

కాశీవిశ్వరుని దేవాలయము పట్టణమధ్యమున నిలుకుటలము తగును. ఇప్పుడు పొరంగశేఖరి కట్టించిన మసీదుగలవలయునో యిచ్చెదము. గుడి యుండెను. పొరంగశేఖరి హిందూదేవాలయ

ధ్వంసముచేయునప్పుడీ శివునిగుడియు ఛామచేసి ఆసామగ్రులతోనే మనీడు కట్టించెను. అట్టిదుష్కాలమున శివలింగము పనిత్రముగా కుండ చేతుననేగల “జ్ఞానవాసి,” లేక “జ్ఞానకూపము” ని నీలు విలువను సూతిలోనుండి, కొంతకాలమైనపైనుక భక్తులకు దర్శనమిచ్చి, మరల లింగప్రతిష్ఠ జరిపించుకొనెను. మనీడు ప్రక్కనే ఇచ్చటి దేవాలయమున్నది. పూర్వదేవాలయమున కెదురుగానుండిన నగదివిగ్రహ నిచ్చటికిని అట్లేయున్నదిగాని క్రొత్త దేవాలయమున కెదురుగా త్రివ్వలవడలేదు.

ఇంహారు మహారాణియగు లహరియ్యదేవి 18 వ శతాబ్దము నొప్పుటి విశేష్యులాయనకు ఎఱ్ఱయమక వారితో నుర్పించిన మహిషాస్మరిణి. నీకు మతస్తునిగు లాహోరుమహారాజు కలంత నగుట, దేవాలయోధులనయి బంగారునలె మెలయు రాగిలేకులపై గానాటలై ఆదిగలకప్పు లు పవిత్రధనముచేసమిచ్చెను.

పూర్వదుని దేవాలయము నాయంతాలపు హారతిసమయము న “శంఖో, నాదోదయః |” మొదలగు విశేష్యదుని సహస్రనాదగులుచే బేర్కొనుచు, దేవాలయమునకగల గంటలను వాయిం చు పక్కస్పర్శమగుమున నచ్చట హిందువులగుగాని, మహదేవుల శక్తులగుగాని యుడుట తటస్థించినచో, నింతయును దై నదంతచే నిగుల్కొనిపంపి భక్తి పారవశ్యమున నొక్క మణమైనను, మర మేశ్వరుని దలవకమావడు.

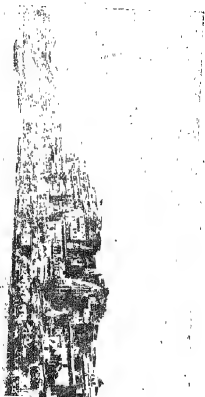
శివుడు భిక్షులై ముల్లోకములు పంపించుచున్నప్పు డొక నాచెచ్చటికీగినను భోజనముదొరకలేదు. చింతాకాంతులై యుం

డ అప్పుడు లక్ష్మీదేవి శివునికి బ్రతివ్వుమై “సీతారక్తానుగు లన్న పూర్ణాదేవికడకు పోయి యాచింపుము” ని యుపదేశించెను. అప్పుడు శివుఁడామెకడ కేగఁగా సర్వవదార్థములతో సంస్కృతగా భోజనము జేసెను. అతఁడగుమే సంతోషుడైన శివుఁడు కాశీవనమువొచ్చిటనే నిర్మించి అన్నపూర్ణాదేవితోక అలయము కట్టించెను. ఇది ౧౫ శతాబ్దమువలెనటను మూలము. ప్రస్తుతమున్న పూర్ణాదేవి కలహా మొక సందులోనున్నది.

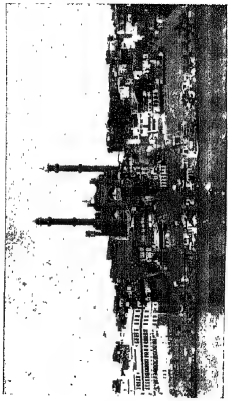
దేవివ్యాసునిచే రచింపఁబడిన “కాశీంహవ్యసు” నా గ్రంథమున, స్వప్తికే ముందు విష్ణుమూర్తి “కాశీ” ని స్వప్నరూపముననుక్షుణ్ణ సప్తమహర్షులు భగవంతునివేదగా పుణ్యప్రదమును, మూసానా యకమువగు తేజస్సునుగల జేనెజు లింగమును పృథులగును. (శని) ముగా నాలింగము సంహారకములవగా పక్షిమూర్తి పులి దేవతా సంకల్పమై ప్రకాశించుచుండెను. అవలము చుట్టును కోటికాలమునకు ప్రపంచము సృజింపఁబడినది. పూర్వపూర్వ “సంకల్ప” రోక “అను దారిలోవుననున్న దే. అదియే కాశీవనగ్రామము పేరు యురోర్ధ్వ. కాశీలో చాగ్రములువిడచిన యేవ్రాశివైదుషు. జన్మములు పొందవలక్కుటలేకుండ మోక్షముజూచుదు, కాని, వ్యాస కాశీయందు మృతివొందినభావము గాచిడమై జన్మించునట.

శివునిపై కోపమువహించిన దేవవ్యాసుఁడు గిరిగాడి యున్న లియొడ్డున కాశీయంతటిపురము నిర్మించెనుగాని, అంతటి పవిత్రత సంపాదించుటకై అన్నపూర్ణాదేవిని ప్రార్థింపవలసివచ్చెను. అయినను, దేవి బానిసోరికప్రకారము మఱియొకరిని కిష్టములేనిదై, అనన్యకరమును చెవిటి మువలిశ్రీవల వ్యాసునకు గనిపించి, నిజీశక్తివల్ల మృతికందిన వారేమగుదుర” ని తాలసాటిలడిసి వ్యా

五言古詩一首

200X 011- 1001500, 1-5

RAVA PERS. 1240.

మరి ప్రాణము విసిగించెను. విసిగిన వ్యాసముహర్షి కోపముచే చచ్చుకొని “ఇచ్చట చచ్చివపాడు గాడిదయై పుట్టును” ని చెప్పుగా, “అట్లేయగుగాక,” యని అన్నపూర్ణాదేవి వరమిచ్చి యంత రాసము తెండెనట.

స్కందపురాణమున కాశీనిగూర్చి యింకొకవృత్తాంతముగలదు. అరవదివత్సరములు వర్షములులేక జలప్రళయము రానున్న సమయమున మను సంతతివాఁడగు “రిపుంజయ మహారాజు” ను కాశీకి రాజుగానుండి ప్రళయమునుండి మనుష్యులను రక్షించవలసి వదని బ్రహ్మ ప్రార్థించెను. దేవతలందఱు మందగవర్షతమున తేగి నచో నగ్ని దొంగితునని “రిపుంజయుఁడు” చెప్పెను. అట్లయినపె నుక, “ద్వివీచాను” అనుపేరున వర్షము ముఖముగా నెనుబదిదేల సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. దేవతలు ప్రాణమువిసిగి కాశీకి రాజుబాదుల ముపుముంగిరి. తెల్లినవారెల్ల కాశీనివాసి కూసంద ముగానున్న దని దలంచి మరి సిరిసిపోలేదు. కడకు గడేళువంపంగా, వర్షము “ద్వివీచాను” ని మాయచేసి వ్యర్థమునకు గొనిపోవ, దే వతలు మరిల నెచ్చటివలె కాశీనివాస మేర్పరచుకొనిరట.

ద్వివీచాపని పిలువఁబడు కాశీరాజు పరియశ్వమేధములు చేసి నచోటు దశాశ్వమేధఘట్టమని పిలువఁబడుచున్నది. ఇది పంచరీరములలో నొకటిగా పరిగణింపఁబడుచున్నది. మృతికొందినవారిశరీరములు మణికర్ణికాఘట్టమున దహనముచేసి యాటూడిద విశాలముగు గంగాజలములపైఁ జల్లుదురు. ఇచ్చట దివారాశ్రముల ను దినము శవదహనము జరుగుచునేయుండును. మణికర్ణికాఘట్టముచెంత మణికర్ణికాకుండమున్నది. అది విష్ణుమూర్తిచే న్యయ

పానుమాట్ల ట్రాడుచేత నితఁడొకనాఁడు. మతప్రచారము చేయు
చుండగా గంగానదిలో కాలువారిపడిపోయెను. వెంటనే యొకతే
జమ్మి నీటిమండి బయలుదేరి ఆకాశమున కెగసెనట.

కాశికి దక్షిణపు పరిపాచ్ఛముగల అసి గంగాసంగమప్రాదేశమున
మొందుగా యాత్రికులు పంచగంగాస్నానమాచరింతురు. గిప్రని
సిక్రీహలముపై నిలచియున్నదని కాశికి ప్రఖ్యాతి. నరుణ కాశి కు
త్రరమునను అగి నక్షత్రమునను పరిపాచ్ఛముగామొందుటచే నరుణ
అసి మధ్యభాగమును స్థలమునకు “పాచికాసి”, అని పేరు
గలిగినది.

సును, నిమిషం, నానామూలగల గ్రామసభాత్రిలిప్దలు వేయును
పత్నీరములు గుర్తాదేవి యాభిషేక్తము భిక్షించిరి. వారిశోభం
అలసయున్న గుర్తాదేవి పూర్వమునున్న పుష్ప చేతిలోని అసి (క
త్త) క్రిందనుండి భూమిమీద పుష్పకమునను, అదియే “అసి”
యనుపేర పరిచయయ్యెను. వెంటనే గుర్తాదేవి యాభిషేక్తమునను బా
ధి కాశికి గుప్రతివారికి సూక్ష్మప్రకము కావలెనని యాశీర్వదించు
ను. కాశియనుమేరు వారణాసికన్న ముందటది. “కాశి” అని నీ
లునఁబడెను మూఁదేవి పత్నీరములక్రిందని ఆర్యనంతతివారిసేర
“కాశి” యని పట్టణనామము వచ్చెనేమోయని యనుమానించె
దనియున్నది.

సుమారు సూర్యసంపత్నరములక్రిందట బాచికాపు వేష్యా, శై
రవనాభునకు శైరవాలయము కట్టించెను. నెమలికుంచెతో శైర
వునియెదుట పూజించి పేర్లుపెట్టఁబడిన (దండించఁబడిన) ప్రతి
వారును యమదండన దిప్పించుకొందురని నమ్మకము. పాలాశేక్ష్వ

ఏది గుడిలో పూజ్యము యాత్రికులకు చరణోత్సాహము లభిగా ను
నై యొకమాత్రలో పడవేయించుచుండటం. రామాత్రమున 1900-1901
న గంగానదివలకు కలదని ప్రతీతి.

మూడువందలము దళాశ్వమేధపుట్టించుచునున్నది. లక్ష్మణు
పై వ్యవాయకులలో నొకఁడు రామామావసింపఁబడు 1000. ప్ర.
శ న నిది విర్మించఁబడినదని గుమ్మమునందొడ్డునున్న పలుచింతి
లకమునందలి వాక్రింతవలన తెలియఁబడుచున్నది. మునుపటి
బాఁడును రామా జయసింహు మావమాదిగమును బోగ్గిరిపిఠుగారక
కును మున్నపుఁబాతి కట్టగఁకులై న పద్మినిగారిమఱియో పుచ్చి, 11
నానాపాద్యమున పట్టత్రగింపఁబడుట, మాగ్నిగివలనం. పలుచింత
శ్వతివ గడిగినిచయములు నిర్మించుట ఏలలో లుగఁబట్టు పెనుగను.
మాయునిగనునయునుబట్టి ఇచ్చట వలగా గడిగఁబడుట నుంత
లు దిద్దుకొన విలంబులు మాయునిగారయ నొందినమున నొక ను
న్నపుకొనఁబడితి లగ్గదగదాక్రొవఁబడు నిర్మించఁబడిగఁబడుది.
దీనివిబట్టి గంటలు, నిలువఁబడుట, నేరగా దిద్దుకొనవచ్చునని గా
నభవిమునై పెప్పయన్నాము. ఇట్టి విశ్లేషణలఁబడుట ఏ
మాయునిగారినిర్మాణములను గావించి, “ననాలు జయసింహు”,
ఇట్లయిది, మధుర, జయపురము మొదటి వాపురములలోనుండ గగ్గ
దీని శాశ్వతముగా నిలువఁజెట్టుకొనెను. శిల్పియగునని ప్రగ్యాన
కును “జంతారమంతారమ” వి నిలువఁబడు గగ్గరినిగిరిమను
నత్రక్రిశాల యారేయ నిర్మించినదే.

11 వ శతాబ్దమున నుపాద్ముదీగులు కాశీలో బ్రవేశించి కర్తి
చక్రీలుని వారి మతప్రచారము బలపఱచుముగా గావించుచుండి

రి. మహాత్ముడే ఘట్టే అనువాదము కావలెనని దేవాలయములు దోచుకొని యపారమైన ధనరాశులు గొనిపోయెను. కొందఱు మహాత్ముడియులు దేవాలయ సామగ్రిలతో మనీషులచ్చటనే కట్టించిరి. టెంగల్ ప్రభువుగల అక్కరు హిందువులను, లక్ష్మీన మిషులను వరిగా జూచి గొగవించెను. టెంగల్జలు ముల ఘోరి ముగా పరిపాలింప టెండలిడెను. కావలెనది ముఖ్యముగ దేవాలయములన్నియు పట్టెట్టింది అయాశలములందే మనీషులు కట్టి చెను. అందుచేతనే యీతనితో మహాత్ముడియ రాజ్య మంతట యివడని చెప్పుదురు.

“రామవగరు ” అని పిలువబడు కావరాజగారికోట, గంగా వద్దను గల పంచెవగు వాలుగుమైళ్ల దూరములో నున్నది. రాజగారి యనుమతిలొంది యందు కొన్ని భాగములును నివసించును.

ఆ సంగమముచెంత కావలి దక్షిణమున, శ్రీజగన్నాథుని దేవాలయమొకటి తోటలోనున్నది. జగన్నాథ సుభద్రా బలభద్రుల రాగివిగ్రహములు శ్రీజగన్నాథమున నున్నట్లే యిచ్చటను గలవు. ఈగుడికి తూర్పుగా అపి, గంగాసంగమ మొనర్చుచున్నది. ఇచ్చటికి కొంచెముదూరముగా పెదులలో “లోలాల్కకుండమి” ను గొప్ప మాయుగలదు. మాతిలోలికి మెట్లుగలవు.

అపందభాగే వకు చెంత కోటలు సర్వదా తిరుగుచుండుటనే “కోటలుగుడి” యని పిలువబడు దుర్గాలయమున వేటికిని ప) తిడినమొక గొల్లపోతును బలియొనంగుదురు.

“హిందూ యూనివర్సిటీ,” లేదా “బనారస్ యూనివర్సిటీ” అని పిలువబడు స్థానిక విశ్వవిద్యాలయ మనేకకోట్ల రూ.

చాచులతో పోరాడటమే. పండిత పరిమళం ఇంకా మూలకావ్యా
గాదు. హిందూ దేశమునకును మహానాటకమునకును భాగ్యము
వీరివయ్యె. స్వీకరించి “హిందూ యూనివర్సిటీ” వాక్యాన్ని
కాశీమహారాజుగారు నుమానెడిమిడిసంపదల యంతరముల నెదుర్కొనే
శ్రీమా సంఘం వాచముగా నొనగిరి. తల్లిపరీక్షలు ౩౦ నియమా
ద్రవ్యైక్య మారములోనున్నది. ఇప్పుడుగల ‘పద్మ’పద్ధి భవిష్యములు,
యంత్రశాలలు, వనరి గృహములు, కళ్యాణగృహాలు, పాఠశాల
లు, వ్యాయామఘలములు, పుస్తకాలయము, ఈయన మనముగా
ను, అక్షర్యకరముగాను, ఉండును. ఇప్పుడు చదువుకొనగాలుకు
ప్రభుత్వం నెరుపునకు అవకాశము ఉంది. పాఠశాలలు, పాఠశాల
దొంగిలించునందు. ఇప్పుడు కలకులలో చిట్టచుట్టలు పాఠశాల
ట, మట్టితో అనేకకళముల పేరునున్నము, పింగాణిపాఠశాల
యటయంగలదు. పాఠశాల, పాఠశాల, వాచనగ్రంథములు, కళము
లు, పాఠశాల, మొదలగు వన్నీ చిల్లరపాఠశాలలు కలగలవచ్చు
యమునుదురు. కడమ విశ్వవిద్యాలయముగలలోనెలన, ఇప్పుడు
క అంగ్లేయ, సంస్కృతాది భాషలలో శాస్త్రములు, ప్రశ్ననిశా
స్త్రములు, విద్యుచ్ఛక్తి, మొదలగువాని వన్నీ అనినో నాగలగలదు.
అనిమిదివందల యంతరముల చిట్టచుట్టలముగో ప విశ్వవిద్యాల
యభవిష్యములు గడు గంభీరమును దృశ్యముగానున్నవి. విశ్వవిద్య
లయ బోధకులకు వనరిగృహములు వహిరి మూలగలగలముగో
యమును. విద్యార్థులు, విద్యార్థిభతులు కలసి, మొక్కచోట
యండి పూర్వకాలపు విశ్వవిద్యాలయములకు “నలాంధ,”
“కళింగ,” మొదలగువానివలె, గురుకులావాస పాఠశాలములు

తో విద్య ప్రోత్సాహము గావించుటకు విద్యాలయములలో నిదియే హిందూదేశమున మొదటిది.

విద్యాదేవతయగు సువర్ణలీదేవికి ఇచ్చట నొక దేవాలయము వలదు. అచ్చటికి చేరుచుగనీ గవర్నరు జురలుగానుండిన హార్డింగ్ సర్దియపు 1914 సం॥లో పునాదికాయ చేసెను. 1920 సం॥లో విద్యాలయములు లేలువఁబడినవి.

హా.లో సంస్కృతవిద్య చిరకాలమునుండి ప్రఖ్యాతిపొందినది. కాశీచండితలసి గొప్పగా చెప్పుకొందురు. సంస్కృత విద్యాభ్యాసవదులన మహారాజులు దుదిరభోజువననకు లేర్పఱచియున్నారు. పురిసులలోదివి, మహిములలో నిద్రిందిరి గురుశ్రుకూషచేసి, విద్యుభభ్యసించినవారి నేకులు గొప్పవండితులైరని వినుచున్నాము.

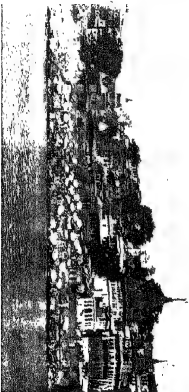
“సువర్ణలీదేవనకు” ని పిలువఁబడుచున్న గొప్ప సంస్కృత గ్రంథాలయమునకుగల అపురూపపు పుస్తకముల్యాగంఠాలయమునకు పెద్దనీరు తెచ్చినది

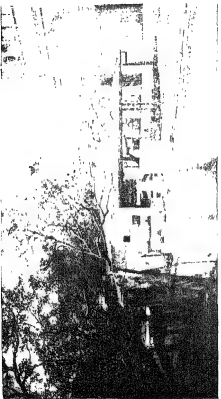
కాశీయాత్రి:— ప్రతిదినము గంగాస్నానమును, తరువాత విశ్వవాధ ఏర్పపూజనములును, నియమాచరణమున నుంచవలెను. ఇది ప్రధానయోగ్రంథాలి కాశీభాగమున చెప్పఁబడియున్నది. ప్రతిదినము మణికిర్తి కారీశమున స్నానమును, అత్రపుష్పఫలజలాదికములలో విశ్వవాధపూజనమును నలువదిలయవని గౌరవహస్తమున చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు స్నానముచేయువారు తీరిగి పాంచభౌతికరూపమును బావక శివరూపమును బొందుదురు. ఈయాత్రికు “ప్రకాయతనయోగ్ర” యని యందురు. ప్రాంతికాలమున

కన్న మాధ్యాహ్నాక ముగిసెడి కాస్తానము ఫలవత్తరము కాశీఖం
డమునను, లింగపురాణమునను విశేషముగ ముగ్ధింపఁబడియున్న
ది. కేవల ముగిసెడి కాస్తానమునకు, ఏకశీర్షయాత్రయనియు, పం
చగంగా ముగిసెడి కాస్తానములకు ద్విశీర్షయాత్రయనియు, నశాశ్వ
మేధ పంచగంగా ముగిసెడి కాస్తానములకుఁ బ్రితీర్షయైత్రయని
యు శివరహస్యమందు చెప్పఁబడియున్నది. కాశీయందు మూడు
శీర్షము లుత్తమములనియు మూడుదశాశ్వమేధము, తరువాతి పంచ
గంగ, అంతరునాత ముగిసెడి కయని లింగపురాణమున నున్నది.
ఈశీర్షములు మూడిటియందును స్నానమొనరించిన భక్తులభాగము
నుండి విముక్తికలుగునని చెప్పఁబడియున్నది.

మొట్టమొదట సమస్త శీర్షములలోఁ బరమపవిత్రమును లాభి పం
గమందును, దిమ్మట సమస్త శీర్షసీమితమును జశాశ్వమేధమునను
ను, అటుపిమ్మట ఆదికేశవమ్మధివాసన పాదోపశాశ్వములను
ను (పరగానంగమమున,) అనంతరము సమస్త పాదములారకపింగు
పవిత్రతర పంచగంగాశీర్షమందును, యీ నా లహరిశీర్షములకన్న
నూత మమయి పంచమమును ముగిసెడి కా శీర్షమునందును, మునోవా
క్తాయశుద్ధికోటకు స్నానమాచరయము. ఈ పంచశీర్షములందు
స్నానమాడు ముదులఁదెచ్చుచును దిరిగి పాంచభౌతిక శరీరమును
దాల్చును. ఒకప్పుడు దార్పియను పాక్షాత్కంచమున వివర్ణరూప
మును దాల్చును. ఈపంచశీర్షయాత్ర విశేషపరువితము. అంతః
బర్హములందుండతివి శేషము. ఈయాత్రయందే కేదారఘట్టమంద
లి గౌరీకుండమునందును, త్రిలోచనఘట్టమందలి వీరివిలాశీర్షమం
దును స్నానమొనరించిన పత శీర్షయాత్రయగును.

ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಮಾರಕ ಕಾವ್ಯ

Hotel Lafayette, San Antonio

వీకాయతనయాత్ర కాశీఖండమునను, ద్వీరాయతనయాత్ర నందిశేష్యర పురాణమునందును, త్రాయతనయాత్రయు, చతురాయనయాత్రయు, పంచాయతనయాత్రయు, లింగపురాణమునఁ జెప్పబడియున్నవి. శృతి వాస ఈశ్వర, మధ్యమేశ్వర, ఓంకారేశ్వర, కపరీశ్వర, విశ్వేశ్వరలింగములను దర్శనముచేసిన నుత్తమమగు పంచాయతనయాత్రయని చెప్పబడియున్నది. ఇందుఁ గేదేశ్వర త్రిలోచనేశ్వరులనుగూడ దర్శనమొనరించిన సప్తాయతనయాత్రయనఁబడును. పంచతీర్థ పంచాయతనయాత్రలకుఁ దిథ్యాది కనియము విశేషములు చెప్పియుండవలెనని విరచితమాయాత్ర లాచరణమునందుఁ బ్రదుతించునై యుప్పుచున్నవి.

పంచకోశయాత్ర నలుపు యాత్రాధులు పూర్వదివసమున గం గాష్నానమును నిత్యయాత్రయు నలిపి ముక్తిమండపమున కరిగి సంకల్పపూర్వకముగాఁ బండివివాహమును బూజంపవలయును. నాచ కాశీమగునెడల నాదివమే యంతర్గతహృదయాత్ర నలువవలెను. అది నమన నేకభక్త మొనరించి ముద్రపడినమున ప్నానాది నిత్యమై నితీ కముల నొనరించి ముక్తిమండపమునకరిగి సంకల్పముచేసి విశ్వేశ్వరుని పన్నిదికరిగి, “జేజేళా! సీవ్రహ్మతశోజను, నమస్తే పావప్రళాంతిశోజను, విధిపూర్వకము పంచకోశయాత్ర నలు పంచోపుచున్నా” వని విష్ణువించి మూసవ్రతమూని పండిరాజును బూజించి, వాని యనుజ్ఞ బొంది, విశ్వేశ్వరునకుఁ బదక్షిణపూర్వ కముగ మూండుపాదము సాంగనమస్కృతంబొనర్చి మోడ, ప్ర మోడ, సుముఖ, దుర్ముఖ, గణనాథ, వినాయకులను, దండపాణి కాలభైరవులను బూజించి ముగిసెడి క కరిగి యందుష్నానమొనరిం

యాత్రలు ముగించిన వెనుక తీర్థవాసులెట్లును పట్టణము నొ
చుటకును, అందుకొనవలసిన సామగ్రిలను కొనుటకును కొంత
కాలము, ధనము, తెచ్చింపకమానదు. పురాతన కీర్తి వననియున్న
హరిశ్చంద్ర బలానున మహాపతివ్రతయు రాష్ట్ర మణియునగు చం
ద్రమూర్తిదేవిని, లోహితాస్యవిరోగూత, విశ్వమిత్రుని ఋణము
దీర్చ చక్రవర్తియే న్వయముగా విక్రయించిన ఫలముక చెట్టుక్రిం
ద జూపుదురు. అచోటకేగిన నెట్టిజాతిగుండెవానికిగూడ, అప్పుల
పాతై కాలవై పరీత్యమునకు లోనైన యెంతటి మహానుభావుడై
న నిట్లే కావలసియుండునుగదాయని మనసు కలుగకపోదు.

మెడితోను, బంగారుతోను బరీషనులు చేసిన వింతరకపు అ
నేకరంగుల మంచిపట్టుబట్టలు కన్నులు మిరుముట్లుగొలుప, పట్టు
బట్టల దుకాణములందు జూపుదురు. కాశీపట్టు పురాతనమునుం
డి ప్రసిద్ధికెక్కియున్నది. మహారాజులు, సామంతులు, భాగ్యవం
తులు, కాశీపట్టుబట్టలు వాడనివారు మనదేశమువలేరు. కజ్జతో
చేసిన మృగములు, పక్షులు, రంగుదట్టిలు, విశేషముగా నిచ్చట
దొరకును. ఇత్తడి, రాగి, పసులిచ్చట విరివిగా కేయుదురు. ఎట్టు
బట్టలవలెనే ఇత్తడి సామగ్రిలునుకూడ ప్రసిద్ధిగా నిచ్చట దొర
కును. పూర్వము కాశీగాఁజలని లక్కగాఁజాలు తెచ్చటగలదు.
ఇప్పుడు బర్మనీ, జపాను, గాఁజలే యెచ్చటజూచినను దొరకుచు
న్నవి. కాశీబొట్లని మెరయు బొట్టులు స్త్రీలు కొని వాడుచుండిరి.
ఇప్పుడు కాశీవాడీ, యవపటములు, కాశీబొట్లు, నెందును గాన
రావు. ఇచ్చట మంచరకము అత్తరులు, సువాసనద్రవ్యములు
దొరకును.

కాశీయం దుష్టుల మైన యింట్ల ఎన్నో లంతస్తుల మేజలు గలవు గాని ఒక్కటి రెండు పెద్దవిధులులేవు తక్కినవిన్నియు మిగుల చిన్నవందులు. ఒక్కొక్కప్పుడు పాపదులయందు పడచునట్లుగా దుర్వాసనయు విశేషముగా నుండును. ఎవరుగా వనగిడు బహువులు వచ్చుటకుటస్థించిన యెడల ప్రమాదకరము. ఇట్లుగా రెండు ను ధరలేఖండమున గల మహారాజులందఱు ఇట్లుకొక్క భవనమును కట్టియున్నారు. కొండలు ధర్మశత్రుములను, కొండలంబిద్యులును భోజనపదుపాయములను గల్పించియున్నారు. రాజులను సామాన్యులునుగూడ మిగుల పుణ్యప్రదేశమని నీలయిడపారిచిలు తలయొక దేవాలయమును గట్టించుటచే నివృత్తికి వారకులగు సుమతీల దేవాలయములకన్న హెచ్చుగా నుండవచ్చును. గంగయు వ్దన ప్రతిపాతకకాలము వేలకొలది న్నావికులకు నిచ్చుటగుట. ఎందులో కాశీలో మరలించిన పుణ్యముని అగర్వికాల్గునకును వేదియుండి అచ్చటనే కాపురము చేయుచుకొనినారు. పాపపునరుయములందు సర్వదా గంగయొద్దనుగల చాలభటులుగూడనుండు పురాణపఠనము, హరికథాకాలగీతము, శాస్త్రాధ్యయనము, మొదలగునవి జరుగుచుండును. అవి వినుటకు చాలసాగుది నిచ్చు యుటచే కన్నులవంజనగా, హృదయోనందకరముగా నుండును.

విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులు గుంపులుగా సాహసవంతులగు లందు గంగానదిలో యాంతనేర్చుకొనుటకు, నీటిలో మునుగు వారిని రక్షించు నెలువులు నేర్చుకొనుటకు, వచ్చుచుండురు. కాశీవిద్యార్థిములు సీతాకోకచిలుకలవలె నందముగా రంగువస్త్రములుదారిచి గంగపై నొకావిళరము (Bunt shire) ను కేగించుట

సర్వసాధారణముగా గాంతుము. ఇప్పుట హిందీభాష మిక్కిలిగా వాడుదురు. పురోహితులు, దుర్గాదారులు, తెలుగువద్దినవారును గలరు.

గంగావదీయందలి పవిత్రజలములచే ముక్తి నొందుదుమని హిందూవ్రాజలు నమ్ముటయేగాక, ఆసిటియందలి ప్రభావమేమోగాని యనేక పరదేశవాసులు, చాలసారులు శాస్త్రపరిశోధకులు చేసి గంగాజలమున నేదో బలవత్తరమైన క్రిమి నిర్మూలనాశక్తి విశేషముగా గలదనియు, దీప్రతరమైన కలరాపురుగునుగూడ అరుగంటులదేశలో వశింపఁజేయుగలదనియు, సిద్ధాంతవగచియున్నారు. గంగాజల మెంతకాలము మనము నిలువజేసియుండినను కొంచెమైనను చెడకయుండుట ప్రతివారు నెఱుంగుదురు. కాని, చెంబులలో పోసినగంగ కాశీచెంత పట్టినదనిమాత్రము భ్రమపడరాదు. ప్రయాగచెంత (Allahabad) గంగపూజచేసి గంగను కావలసిన పాత్రలలో నీలుచేసి నిలువజేయుదురు. కాశీలో 9 మాసములుండవలెనని చెప్పుదురు. అట్లుచేయులేనివారు 9 గంటలైనను ఉండవలెనట.

సారాసాధ్.

“బుద్ధిపట్టణము”, “మృగదావము” అని పూర్వనామములు గల “సారానాథ్” అని పిలువఁబడు ఊరు కాశీపట్టణమున కైదారు మైళ్ల దూరములోనున్నది. ఈపేరచ్చటి సారానాథ్ దేవాలయముండుటచేగలిగినది. ఇప్పుట గౌరమబ్ధుఁడగు తొలుతొల్ల

మతప్రచారమున కాకంఠించి అయిదువందల రిక్తులను పొందెను. ఇందు, దీనిని మహాపుణ్యక్షేత్రముగా ప్రార్థనలెంచుచును. ప్ర.పూ. 250 సం॥న అశోకమహారాజు గౌతమబుద్ధుని జన్మింపున దినోత్సవ కేతెంచిన వృత్తాంత మిచ్చటి పరిస్థుతము ముగ్ధులగు పండితులను పెద్ద వల్లపలుచుకాని స్తంభములై పెక్కియెనుగది. వీరాచీర యాత్రికులగు “హాహియాన్”, “హూయూత్సావల”, “హుయాన్”, “హ, 7 వ, క్రిస్తుశతాబ్దములలో “హారానాన్” నకు విచ్చి వ్రాసిన వృత్తాంతములను బట్టి మఱికొన్ని విశేషములు తెలియ నున్నవి.

ఇచ్చట మారనముగా నిర్మించిన తల్లపలుకలలో పేరావలన మున పరిస్థుతులను చక్కని బుద్ధివేత్తని పుణ్యనిగ్రహింపుచు భింపదగినదిగానున్నది. పారావాన్ చెంది చుండనగలది పుణ్య దేవాలయ స్థలదిహ్నములు, చిత్రపర్యవశాలగోని పుణ్యస్థలై పుణ్య చిహ్నములు, కడు లగుశీయముగా నున్నది. పుణ్యస్థలై స్తంభముకటి మిక్కిలి యున్న శముగను, పై చాల్యశుగినిచ్చుని బుద్ధుని నాటికుండియు నున్నదిని చెప్పుచును.

మనదేశం, పరేశవాధుడు, ముదలగు పైభక్తిగణాదుల పుట్టుకనలదుని పై మలుగుడ కాశిని పుణ్యస్థలముగా నెన్నుచును. ఈ క్రిస్తుపుట్టుకకు పూర్వమును, అయితాత నానశశతాబ్దము లు అకు కాశీ, బౌద్ధ, జై న, మతస్థులక్రిందనున్నను, అదవశతాబ్దము వ హిందూమతమునకు మరల తిరిగెను. ఎనిమిదవశతాబ్దమున శంకరాచార్యులవారు ఆదైవతమత సిద్ధాంతములను, పారావాన్ యొద్దనున్న పెద్దమట్టియైక్రింద ప్రశోధముగావించెను. ప్రజలంద

తాతని ప్రశోధమునవిని మరల హిందూ మతస్థాపనముగావించి శో నెలలు, గుడ్డకట్టి, పూజలు పునస్కారములు ప్రారంభించిరి. అందుచే జోడులకును బుద్ధునియవతార పురుషునిగా సంగీకరించిన హిందువులకును, సారానాథపురము పుణ్యవనయాత్రాస్థలమని చెప్పుకలము.

గ య.

హిందువులకు గయ నొప్పు పుణ్యక్షేత్రము. ఇచ్చట శ్రాద్ధ నిధులు పెరిగించినవారు ప్రతీసంవత్సరము పెట్టు తద్దినములు కూనివేయవచ్చును. ఇది మంచి ఉపయుక్తమైనదేయర్హము. శ్రీ మహావిష్ణుని చాచుమలుము రతిభలకమున విరాజిల్లు స్థావమున కట్టిన నొప్పు బేవాలయమునకుదే నాదేవాలయము “విష్ణుపాద” పని నేర్పనలగుచున్నది. సవిగ్రహమున విష్ణుచడమంటి, గ యహరిలు చెప్పిన శ్రాద్ధవిధులు వదలించి, తద్దినములు వరిగా ముందు పెట్టెలకుతో లేడో యను సంశయముకలవారు, వ్యసించ ప్రచాన మచ్చట తమంత చామే గాదించుకొని, నిశ్చింతగా నుం దినచ్చును.

రామరల కొండగోన చారిలో “టికారీ” రాజగారు కట్టించి న పెద్ద నగ్రము చూడవగును. ఆనతిహారముతోనున్న “బ్రాహ్మ చారి” కొండలు, అక్షయవటము, కూడ యాత్రకులు చూడ విలసివది.

జొడులక్షేత్రము మిక్కిలి నొప్పుది. సిలోను, బర్హా, నేచా

శమ, టి.ఎల్, మొదలయిన దూరదేశములనుండి విహితములను
 దులిచ్చుటకీ వేసజేలు సదా విచ్ఛించునేయుండును. టి.ఎల్.ఎల్. అ
 కమతాధిపతులలో గొప్పవాడగు “తామీలామా” 1905 న మ
 వత్సరమున నిచ్చటకు విచ్చేసెను.

బుద్ధ గయ, రైలుస్టేషనున శేషమైక్లహారములో నిన్నుడి.
 కళాకళాకములలో నొకఁడగు పరిగణింపఁబడిన బుద్ధుని పుట్టిరి
 చింతనలకు తాదైవ బోధివృక్షము దర్శింపఁదగియును. పర్వతాగ్రము
 రతిలోను పుణ్యవంతముయిన స్థలమేదియోని గోకులమునొకటి కన్న
 చూచిన బుద్ధ గయయేయని చెప్పుటకు నీలరామదీతామయి అను
 గొప్ప లంగ్లేయుఁడు వాసియున్నాఁడు. క్రీ. శ. 639 న మహమ్మదీ
 యున హుక్మములొంగను చీనాఁబుత్రికఁ డివచ్చిపూజించునని
 వాసియున్నాఁడు.

బుద్ధుఁడని పిలువఁబడు గౌతముఁడు మహారాజునగు కల్యాణ
 చిన్నతనముననే ప్రపంచవిషయములు నెఱుఁగొని, సుద్ధిహితము
 కు చిన్నకుమారుని, మంచి పెండ్లియాడఁజేసి సుమతామి అను
 యుగ యశోధరను విశేషరాజ్యమునదాని, పోషయఁగోర్చు
 ప్రాయముగా నులి, ప్రపంచము నుద్ధరించు దానిభవ విశ్వసల
 న మహానుభావుఁడు ఈలిని శ్రోత్ర మునిము కాలాగ్రరాజులు
 సహిత విహితనిగాలముననే యవలంబించిరి. ప్రపంచమునెల్ల
 టను బొద్ధమతస్థులున్నారు. చీనా, జపాను, బర్మా, మొదలగు
 దేశములందు హిందువులను గౌరవముగా నుంచుకొనినదియే.
 తొలుత సశోకచక్రవర్తి బోధివృక్షము నరికించి తరువాతి చక్రవర్తి
 పుండ్ర పాలతో మరల సావ్యక్షమాలమునందే యాశోకచక్ర

ను పెంచి, “ సంఘమిత ” యను తనకుమార్తెను నీలోనుకులుం
నీ “ యనిదుద్ధపురము ” వ నేటికి నున్న బోధివృక్షమును నా
టించెనని చెప్పుదురు. అశోకచక్రవర్తి శామ్మడై యాఘతము
ను మిక్కిలి ప్రబలముగావించెను.

క ల క తా.

అంగ్లేయ పరిపాలనముక్రింద చిరకాలము హిందూదేశమునకు
ముఖ్యపట్టణముగా నుండిన కలకత్తానగరము “పూర్ణ నగరము” ని
(City of Palaces నీలువఁబడుచున్నది. కాళికాదేవిగుడినల్ల ప్రా
ముఖ్యతగన్న కాళీభుట్టమే కలకత్తాయని తెలియనగును. హుగ్లీ
నదియొడ్లనఁగల చిన్న పల్లెగానుండిన కలకత్తానగర మతిత్వరితము
గా విలంబించి మహానగరమయినది. ఈస్టిండియాకంపెనీలో
ఉద్యోగియైన “జాబ్ చార్మక్” అను అంగ్లేయుఁడు 1686 సం॥న
అప్పటి నవాబుచే తరుమఁబడియు, 1690 సం॥న మరల వచ్చి యు
ప్పటి కలకత్తానగరమునకు కారణభూతుఁడయ్యెను. పోర్చుగీసు
వారు, డచ్చివారు, నరానువారును, అఘరతువార నాంగ్లేయులు
నీనగరమున నొకరితరువార నొకరునుకలచి హుగ్లీనదిద్వారా
బంగాళాదేశపు వ్యాపారమంతయు చేఱఁకొనుకొనిరి. గోవింద
పురమును చిన్నగ్రామమున తొలుత 1686 సం॥న “జాబ్ చార్మక్”
కాలుపెట్టెను. “సుతనూతి,” “గోవిందపూర్,” “కాళీక్షేత్ర”
అను చిన్న గ్రామములు మూఁదము గలనీ క్రమముగా నిప్పటి
కలకత్తాయై విలంబించెను.

“ప్లానీ” (1757 సం) యుగము జరిగివలెదనాత “మోజాఫర్” అను పవాలు అంగ్లేయులకు 24 పరగణాలపరిధిని ఇమీదారీయూ, కలకత్తాపురమునూ, ప్రక్కనున్న కొన్ని గ్రామములనూ, ఉచితముగా నిచ్చివేసెను. బ్రిటిషురాజ్యముగో రెండవసగవమున కలకత్తా, ప్రపంచమందలి గొప్ప నగరములలో నొకటి. ఇదియొక గొప్ప వర్తకస్థానము. తేయాకు, జవనాగ, వర్కగినిచ్చోట దిక్కులి దిరివిగా జరుగును. 1787 వ ముఖ నాగి కోకత్తా దిగుల నభివృద్ధిగాంచినది.

ఈనగరమున జూడనలసిన పెన్నోగలవు. మేమేల జలము పన్నవముచేయుటకు పన్నవభుట్టము లున్నవి. గవగ్గురేణునగులా నుండిన లార్డు అక్లండుగారి చెల్లెలిదేర “గూజెక్” గార్లెప్పు అని పిలువబడు మనోహరారామము విహరింపఁదగినది. దేవం గి దళపుష్పైర్ల దిస్తీర్లములో నిర్మింపఁబడిన “పార్కు” మైదానము చూడ వందముగాను, విశ్రాంతి నొసంగు సౌఖ్యప్రదనముగను ఉన్నది. “ఫోర్ట్ విలియం” అను నాంగ్లేయులకోట చూడఁదగినది.

“రాయల్ బొటానికల్ గార్డెన్సు” హుగ్లికది దక్షిణానరమున “శివపూర్” వద్దనున్నది. 272 యకరముల విశాల దిస్తీర్లములో విరాజిల్లుచున్న యీ యందమున ననేక వృక్షపరికరములతో నొప్పు తోటలు, దిక్కులి యందమైనవియు, జూది యానందింపఁదగిన వృష్టివిషయములుగలవియు నగుటచే, కృష్ణక వింతలను పరిశీలించవలయునని దిన్న వింతుచున్నాము. ఈతోటలో దిక్కులి ప్రఖ్యాతిగన్న మట్టివృక్షము ఎగులదియేమిదగుల

మొత్తంగలిసి, వేయి చదరపుటముగుల విస్తీర్ణ మాక్రమించియున్నది, యాశ్చర్యముగొల్పును.

హైకోర్టు భవనములు, జైల్‌రాయిగారు పూర్వము వసించుచుండి యున్నదను బెంగాల్‌గవర్నరుగా రాక్రమించియున్న గవర్నరుమెంటు హాను, పట్టణముపకుత్తరముగా గొప్ప పరివానితనము బాపించిన తెనుల పరశురామదేవాలయము, కాశీఘట్టమునంగల కాళికాలయము, “ఇండియన్ మ్యూజియం” అను స్థలములు జూడవగినవి. అనేక భక్తులచే నిత్యము పండర్శింపబడుచున్న ప్రఖ్యాతమగు కాళికాలయము దర్శించుట ఫలప్రదము.

మహారాణీ విక్టోరియా జ్ఞాపకార్థము నిర్మింపఁబడిన “విక్టోరియా మెమోరియల్ హాల్” తెల్లమార్బిల్‌జాగ్లచే సత్కర్తయందముగా నిర్మింపఁబడినది. ఇచ్చట కిలానిర్మితవిగ్రహములు, రంగులతో చిత్రింపఁబడిన పటములును, చరిత్రాంశములను తెలుపు సంపుటములు కలవు.

పలువిధముల పక్షులు, రకరకముల వృక్షములు, సరిస్పష్టజలవిహంగ జంతు సంతానములు, నెన్నో వింతవృక్షములు, భయంకర వనవృక్షములు, కిషకిచలాదు కోతులు, కొండచలువలు, బేల్లు, దుప్పలు, నింక నెన్నోవిధముల వృష్టియందలి చాణికోట్లు, వాని సహజస్థితులయందు గన్పించి యద్భుతమోడములను జూపరులకు గల్గించు “జాలాజికల్ గార్డెన్సు,” కలకత్తాలో “ఆలివురము” న 40 యకరముల స్థలములోనున్నది.

“మ్యూజియమ్” అని పిలువఁబడు “హాగ్ మ్యూజియమ్,” లో మనకు కావలసిన యన్ని వస్తువులు సమృద్ధమును. “వర్వెడేజియమ్”

తైపు కలకత్తాకు చెంది “వాయువిమానస్థానము” వుంది. ఇది గలగలనుండి అప్రేరియాకు పోవు వాయుమాన్యమును విద్యుత్ సిస్టం ద్వారా విమానము లాగుచుండును. అలాగేగాని విద్యుత్ వికరణమును విద్యుత్ యంత్రములు. (Radio Broadcasting Station.)

ఇవిగాక, అన్నివిధముల కంటలకు, గుర్తువుపడవములు, పగి ముల్లలో పడవలపంజెములకు, బంతలూటలకు, పన్నీ పోయలల చుట్టుపట్ల గలవు. వాటకములు, సిటీమాలు, టౌన్లు, పోలీసుల నెల్లప్పుడు చూపబడుచునేయుండును. ఇంకను చూడవలసినది “మర్రిక్ ప్యాలెస్,” అను భవనము కలదు. ఇందు “మర్రిక్ ప్యాలెస్” లిథోను, “ప్లాస్టర్ ఆఫ్ ప్యాలెస్” అను బానిసీను చేసిని చక్కని నమకలతోడి మనోరంజన శ్రీపురుషవిగ్రహములు, చిత్రపటములు, మొదలయినవిన్నవి.

శ్రీ జ గ న్నా ధ ము.

పూరీయను నామాంతరిముల శ్రీజగన్నాథము పర్వతములవారికి పుణ్యతీర్థము. ఇచ్చట తలభేదములేక బ్రాహ్మణులును, శాస్త్రాచార్యులును పండితభోజనముచేయుట దోషముకాదు. ఈ బ్రహ్మసాధము సేవింపవలసినప్పుడు శాస్త్రాచార్యులే పండితైవను వ్యవహరింపజాలక బ్రాహ్మణులు భక్తితో తలనియమము విడిచి స్వీకరించుటాశ్చర్యముగానుండును.

జగన్నాథుడు శ్రీకృష్ణుడైవము. శేషుని యవతార మహాకృష్ణుడు. శ్రీకృష్ణునియన్న ఇలరామస్వామియు, వీరియను

సాక్షాత్తులును, కృష్ణమణిభక్తులను చాచవలయునని ప్రయత్నాత్మకము నగు సుభద్రాదేవీయు, విద్యుట శ్రీకృష్ణమణితోకూడ పూజించబడుచున్నారు. ఇచ్చటి గొప్పరథోత్సవము ఆషాఢశుద్ధ విదియ వారము ప్రతిపది బడునని, బలభద్ర సుభద్రలకుకూడ మరలెంతరథులును వలయుదురు. భక్తగల హిందువు లన్ని దేశములవారు సీతకృష్ణమువారము తాత్పర్యమునట్టి రథము లాగుదురు. అట్లాన ద్విగుంసలవలపువలయునని తలంపబడుచున్నది. ఇవవంతులమున భక్తుల పై మైత్రులనిపించుట ప్రజలలో కోరికలు సాధారణముగా ప్రకటించబడినవి ముఖ్యమైనవిగా గలదు.

జగన్నాథమునకు పూజించుట వలనవలయును. శ్రీజగన్నాథుని అన్నిదేవాలయముల “విరాజంబు” యనబడు విశాలము ను నిభిలోనిప్పుది. ఇది 800 నుండి క్రొత్తది కట్టబడినది. ఇరువది అడుగుల యెత్తుగల శాంతిగోడ చుట్టును గలిగి విశాలమైన రెండు చివరములతో నీడేవాలయమున్నది. లోపలిభాగమున వసునాథుడగుట దూరములో రెండుచుట్టుగోడలుగలవు. మొదటిప్రాకారములో భోగమందిరమున్నది.

జగన్నాథమునకు సదిక్షైర్ల దూరములో శ్రీకృష్ణుని శిలావిగ్రహము “సఖిగోపాల” వద్ద “వత్సవాది” యనుచోటకలదు. ఇటువుప్రక్కనున్న యీదేవాలయము నీటిలో ప్రతిఫలించుచు నందముగా గవింపించును.

సింహాచలము.

కొండపై నున్న సింహాచలగ్రామమున విరాహస్వపింహాపాస్వని
 దేవాలయ మనేకవంశల సంవత్సరములక్రిందట నిర్మింపఁబడినది.
 ఇచ్చటి యద్భుతమైన తాతీచెక్కదివు విన్నాణము గాని యిది
 దేవనిర్మాణమని భకులును, సామాన్యప్రజలును నమ్ముటయం
 చాశ్చర్యములేదు. శ్రీమహావిష్ణువు మూఁదనయవతారముల అని
 విరాహమూర్తియు, నాల్గవయవతారమును పరసింహమూర్తియు,
 నిచ్చట యైశ్వర్యముజెంది వరాహస్వపింహమూర్తి యద్యుక్తని దిల్ల
 చుచున్నాము. ఇది యిట్లుండ, ఇదియెదిట శ్రీవన్నెత్త్రమనియు,
 కొంతకాలముక్రిందట పై పవనమతానలంబులు విష్ణుస్థలానుముగా
 మార్చిరనియుఁ జెప్పుదురు. ఇంకొక తార్కాణముగా నిచ్చటి
 నిజస్వరూప మొకవిధముగా శివలింగ సామ్యముగానుండి, కొంత
 ము వరాహరూపమున శిరోభాగము మాత్రము చెక్కఁబడియున్న
 ది. పై కొలమానమున బయలు గంధపు ఒలుపు వాటి యుత్పత్తి
 నమున, నిజస్వరూపముఁబాడ నన్నట కొంచెము నీరుగమ్ముచు
 నును; దానికి విష్ణుభక్తు లిట్లు చెప్పుదురు. వరాహరూపముననున్న
 విష్ణుమూర్తిని పొండవచుధ్యముండగు అర్జునుఁడు బాణముతో గొ
 ట్టగా గాయమునుండి బమ్ముచున్న సక్తులే నీటిరూపముగా నిప్ప
 టిని నిజస్వరూపదర్శనము నొందు కనంబునననియించుదురు. అదివి
 రాహమూర్తి విష్ణుదేవైవను, కిరాతునితో వరాహమువత్తె పో
 రాదన అర్జునుఁడు, శివునితోమాత్రమే యుద్ధముఁజేసని భారవి
 కిరాతాష్టదశీయమువలనను పురాణములవలనను తెలియుచున్నది.
 శివశివభవములు దొలఁగింప భగవంతుఁ డిచ్చటమాత్రమే ద్వి

రూపస్వామియై యవతరించుటచే, నీశేత్ర మన్ని శేత్రములకన్న మిన్నయని యెంచుచున్నాము. ఈదేవాలయ ధర్మాధికారులు విజయనగరము మహారాజులుంగాదు. దేవాలయాదాయము సంవత్సరమునకు లక్షపై గానుండును. కొంతకాలముకిందట మరాఠీదండవారు దోపిమలుచేయునప్పు డీదేవాలయము ధ్వంసముచేయుచోన, భగవంతుఁడు విశేషముగా తుమ్మెదలను గల్పించి శత్రువులను విశోభపట్టుము చేరువనున్న తుమ్మెదల మెట్టనడకు వెన్నాడెననియుఁ బెచ్చుదురు తుమ్మెదలమెట్ట నేటికాలమున విశోభపట్టణ హిందూస్థానముగా నున్నది.

విశోభపట్టణమునకు పదిమైళ్ల దూరములోనున్న సింహాచలమునకు ప్రతిదినము బస్సులు రైల్వేపోవుచుండును. స్త్రీమనుషుండి కొండవడకు మూడుమైళ్లందును. కొండదిగువ “అడివారమ” ను నొకగ్రామమును, అందముగ వివిధఫలపుష్పభరితవనములును, కొండనుండి క్రిందికి జలజల బ్రవహించు నీటిధారలును గలవు. కొండపై “సింహాచలమ” నలదు గ్రామము గలదు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కటకము జయింపవచ్చినపు డీదేవుని దర్శించి విలువగల ముత్యాలహారములు, రత్నాభరణములు నొసంగెను. దేవాలయమున బ్రతి తారినంతయునను మందిచెక్కడపు పనివానితనముగల ప్రతిమలు, లతలు, జీలుగులు కలవు. కొండపై కెక్కుట కిరుప్రక్కల రెండు మెట్లదారులు గలవు. అందు మూడవధార దారికన్న, నడివారమువైపునగల దారి మిక్కిలి సదుపాయమైనది. అందు పదునొకండువందల ఇరువదిమెట్లుగలవు. మూడవధారచెంత మూడవస్వామి దేవాలయమును, మందిరీటిధా

రలును గలవు. ఇచ్చటికి మామూలముగా నువాచకము లందు స్పష్టమైనది తీర్థవాసులేకలెను.

కొండకిరుచక్కల పాదువులయు దరటి, చనన, అనాపాచనన, కొబ్బరి, గులాబి, చెట్టు పంపెంగ, మల్లి, మొదలగు తోటలు మిక్కిలి మనోహరముగా గానవచ్చును. ఇచ్చట విశేషముగా కొండయులేటను నీటిధారలునుటచే మంచులేమియునును కలుచున్నగానూనెను. చెట్లు పంపెంగ యనగానే వచ్చరి గానాదుచున్న గల మంచివాసములు నదజల్లు వున్నయు విగ్రహ విశేషముగా గొరమును, గులాబి, ఎఱ్ఱరటి, తోటలునుగలవు. అనగాను పంపెంగ డపానువులపై నదునలుదిర్చి యిచ్చట మనోహరముగా గానలెనది కన్నులకింపుగా గనంబడును. మంచి నేరవిలో చక్కములును నచ్చు నీవండ్లకాలి స్వారువ్యముగా మనుభవయోగ్యమగును. ఇది అజీర్ణ వ్యాధిగలవారికి పరిమావధమని నవ్వువచ్చును.

పూర్ణయాత్రా స్పృహలేబ్దియును ప్రయాణికు లి సంహారముచెంత దిగి ప్రయాణము పూర్తి చేసుకొనవచ్చును. తక్కినవారు వాల్తేరు చేరగనే తీర్థయాత్రావర్తవము సంపూర్ణమైనదని తెలిసికొనవలెను.

నీల పూర్ణము.

అనంతపురము.

